

FRA TRADISJON TIL REKONSTRUKSJON?

En kvalitativ undersøkelse av endring i Menigheten Samfundet

MARIT OLSEN

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder, 2010
Fakultet for humaniora og pedagogikk
Institutt for religion, filosofi og historie

Forord

Masteroppgaven er ferdig, siste punktum er satt. Det har vært en lærerik og spennende tid. Men samtidig har gjennomføringen av oppgaven krevd at jeg har måttet ta stilling til ulike inntrykk av Menigheten Samfundet som jeg til en viss grad har tatt med meg fra en liten utbrytermenighet som var del av min barndom. Arbeidet med oppgaven har gitt meg et klarere syn på Menigheten Samfundet og hva den står for, hvilke ressurser og kvaliteter den har, og hvilket endringspotensiale som finnes i menigheten. Jeg håper resultatet av arbeidet mitt kan gi de som står utenfor menigheten ny og forhåpentligvis dypere innsikt, men at det også kan være en kilde til refleksjon for de som befinner seg innenfor Samfundet.

Jeg er mange stor takk skyldig for at masteroppgaven har blitt en realitet. Min største og varmeste takk går til de kvinner og menn i Samfundet som var villige til å la seg intervju. Hvert møte med den enkelte informanten var en gledesstund. Sjelden har jeg møtt så stor imøtekommenhet, åpenhet og ærlighet. Hvert intervju ga meg kunnskap som jeg ikke på noen annen måte kunne ha ervervet meg. Jeg skylder også forstanderne, rektor, kontorpersonalet og alle de ansatte stor takk. Alle la til rette for meg rent praktisk slik at jeg fikk en god arbeidssituasjon. Ikke minst har jeg satt pris på de gode og hyggelige samtaler og den gode kaffen på lærerværelset i langfri.

Veilederen min, professor Pål Repstad, har vært enestående. Hans grundighet og evne til å "lese mine tanker" når jeg har stilt litt upresise spørsmål og vært usikker på veien videre, har vært til stor hjelp og glede. I det hele har jeg blitt utfordret på presisitet i valg av begrep og faguttrykk. Jeg har fått verdifulle tips om relevante fagbøker, og fagartikler har ligget ferdig til å bli skrevet ut før jeg har rukket hjem fra UiA. Ikke minst har jeg nytt godt av professor Repstads store kunnskap som religionssosiolog.

Kristiansand 15.05.2010

Marit Olsen

Innholdsliste	side
1. Innledning	5
<i>Foreløpig problemstilling</i>	5
<i>Bakgrunn for problemstillingen</i>	5
<i>Egen bakgrunn og motivasjon</i>	7
<i>Tidligere forskning og skriftlig materiale</i>	7
<i>Problemstilling og avgrensning</i>	8
<i>Valg av metode</i>	9
<i>Formålet med undersøkelsen</i>	9
<i>Oppgavens oppbygging</i>	10
2. Menigheten Samfundet	11
<i>Historisk tilbakeblikk</i>	11
<i>Noen særtrekk</i>	14
<i>Samfundets tro og lære</i>	14
<i>Synet på kirken</i>	15
<i>Synet på dåpen</i>	16
<i>Samfundets ledelse</i>	17
<i>Skolevirksomhet</i>	18
<i>Drifts- og oppvekststyret</i>	19
<i>Samfundet i tall</i>	20
<i>Hvem er samfundsfolket?</i>	20
3. Teori	21
<i>Woodhead og Heelas' religionstyper</i>	21
<i>Steve Bruce om konservative religiøse grupper</i>	22
<i>James Davison Hunter om endring innenfor konservativ protestantisme</i>	22
<i>Mary Douglas' grid-group modell</i>	24
<i>Pål Repstad om endring i konservative kristne organisasjoner</i>	26
<i>Autoritet som endringsfaktor</i>	26
<i>Max Webers autoritetstypologi</i>	27
4. Et hermeneutisk perspektiv på forskning	28
<i>Tolkning og forståelse</i>	28
<i>Kvalitative intervju</i>	28
<i>Skriftlig materiale</i>	30
<i>Forskerens forutsetninger</i>	30
5. Praktisk gjennomføring av undersøkelsen	31
<i>Den første kontakten</i>	31
<i>Informantene</i>	31
<i>Intervjuguiden</i>	32
<i>Intervjuene</i>	33
<i>Organisering av datamaterialet</i>	33
<i>Materialets generaliserbarhet</i>	34
<i>Hvordan datamaterialet er brukt</i>	34
<i>Forskningsetiske momenter</i>	34
<i>En sosiologisk tilnærming til materialet</i>	35
6. Presentasjon av empirisk materiale	37
<i>Endringer i livsstil</i>	37
<i>Forholdet til mennesker som ikke er tilsluttet menigheten</i>	38
<i>Fremmed gudsdyrkelse</i>	40
<i>Synet på skilsmisse og delte familier</i>	43
<i>Sex og samliv</i>	44
<i>Kvinner og kvinnesyn i Samfundet</i>	45
<i>Kvinneres klesdrakt</i>	51

<i>Endring i riter</i>	54
Konfirmasjonen	54
Gudstjeneste og møter	55
Forkynnelsen	56
<i>Viktige lærespørsmål</i>	58
Kirken	60
Dåpen	61
Inkarnasjonen	64
Salmebok og Bibel	64
<i>Forholdet til ledelsen</i>	66
<i>Synet på endringer</i>	68
<i>Strategier for tilpasning</i>	71
7. Analyse og tolking av data i forhold til teori	74
<i>Hva slags trossamfunn er Menigheten Samfundet?</i>	74
<i>Forholdet mellom Gud og mennesker</i>	74
<i>Den rette læren er kjernen i tradisjonen</i>	75
<i>Innholdet og betydningen til læren eller ortodoksien i Samfundet</i>	76
<i>Læren konkretiseres i forskjellsetikk</i>	78
<i>Er forandring mulig i et konservativt trossamfunn?</i>	79
<i>Gir isolasjon en brukbar beskyttelse av de symbolske grensene?</i>	79
<i>Skjer det en uthuling av de symbolske grensene når det gjelder kvinner og kvinnesyn?</i>	81
<i>Utdanning som endringsfaktor</i>	84
<i>Motkulturelle organisasjoner er ikke alltid fredfulle</i>	86
<i>Autoritet som endringsfaktor eller som konserverende faktor i konservative menigheter</i>	87
<i>Endring i synet på de hellige skriftene betyr endring i ortodoksien?</i>	88
<i>Strategier som legitimerer endring</i>	89
<i>En liten oppsummering av viktige endringer de siste 15-20 årene</i>	91
8. Konklusjon i forhold til problemstilling og empiri	93
<i>Endringer i livsstil</i>	93
Endringer i livsstil	93
Kvinnens plass i menigheten	94
Så mange livsstiler	94
<i>Endringer i riter</i>	95
Gudstjenesten	95
Konfirmasjonen	96
<i>Endringer i læren</i>	96
<i>Diskusjon om elementer i læregrunnlaget</i>	96
<i>Hvorfor har endringer funnet sted?</i>	97
<i>Ledernes betydning for endring</i>	97
<i>Er det samsvar mellom forståelsen av endring i det skriftlige materialet og informantenes tekster?</i>	98
<i>Forståelse og legitimering av endring</i>	99
<i>Avsluttende bemerkninger</i>	99
9. Sammendrag	100
Litteraturliste	102
Vedlegg	106
<i>Brev til forstanderen i Menigheten Samfundet</i>	106
<i>Brev til informantene</i>	108

1. Innledning

Foreløpig problemstilling

Masteroppgaven min har som formål å belyse endring og legitimering av endring i Menigheten Samfundet. I en undersøkelse av et så lite format som en masteroppgave, er det nødvendig å konsentrere seg om noen få områder. Ut fra det innsamlede datamateriale har jeg derfor valgt å fokusere på endringer i lære, ritualer og livsstil. Disse ser jeg ikke på som klart atskilte endringsområder.

Bakgrunn for problemstillingen

Det er flere grunner til at jeg i masteroppgaven har valgt å studere Menigheten Samfundet. Dette er et konservativt trossamfunn med menigheter i Kristiansand og Egersund. I Kristiansand har menigheten egen kirke i sentrum og på Oftenes i Søgne, nabokommunen til Kristiansand. Samfundet har også forsamlingslokale på Dvergsnes i Randesund, som tilhører Kristiansand. Menigheten driver egen skole, og en finner skolens lokaler på samme sted som kirker og forsamlingslokale. Ved utgangen av 2009 hadde Menigheten Samfundet i Kristiansand 1420 medlemmer mens menigheten i Egersund hadde ca 500 medlemmer; slik at trossamfunnet til sammen har i underkant av 2000 medlemmer.

Samfundet ble grunnlagt som eget trossamfunn i 1890. Bakgrunnen for dette var en overbevisning om at Statskirken over tid hadde utviklet seg på en slik måte at den avvek fra kirkens tidligere bekjennelse. Disse avvikene kom klart til syne i Statskirkens nye liturgi og ritual som ble lovfestet like før 1890.

Samfundet har helt fra grunnleggelsen i 1890 fortonet seg som en lukket menighet. Den har i liten grad gjort sin tilstedeværelse kjent med annonser i Fædrelandsvennen eller på annen måte. Selv i dag er det bare en liten opplysningstavle utenfor kirken som forteller når det er gudstjeneste om søndagen. All annen virksomhet blir sett på som bare for menighetens medlemmer. Men går en inn på internett har menigheten en bra og informativ hjemmeside¹. Det har aldri vært menighetens intensjon å bli sett på som en blant flere menigheter. Samfundet er den eneste sanne kirke, derfor har ledelsen til dags dato ikke funnet å ville avvertere sin møtevirksomhet. Ledelsen vil ikke være helt enig i at dette er et lukket

¹ <http://www.samfundet.org>. Lest 28.april 2010.

trossamfunn; alle er velkomne til gudstjeneste og til å ta kontakt med forstanderne for å få informasjon om hva Samfundet står for.

Et slikt ønske om å skille seg ut har så langt jeg kan huske tilbake pirret folks nysgjerrighet. Hva skjer bak de lukkede dørene? At menigheten ikke utbasunerer sin tro og hva den står for på gatehjørnene har vært og er også i dag med på å skape myter og fordommer. Samfundets medlemmer har på folkemunne blitt kalt lommiser, lomelendere eller lomelendinger etter menighetens første forstander, Bernt Lomeland. De har, slik jeg har forstått det, blitt betraktet som flinke, pålitelige og arbeidsomme folk. Skjønt det har vel også vært nevnt at de unge kunne være noe ”ville” en periode i ungdommen før de slo seg til ro med familie og ansvar i hjem, arbeidsliv og menighet. I tillegg har menighetens medlemmer i noen grad vært lite villige til åpenhet om det indre livet i menigheten og hva Samfundet står for. Det har vært satt et markert skille mellom arbeidsliv og privatliv. Ingen har uten ”inside information” fått vite noe om tro og liv, få har beveget seg innenfor portene, og kanskje har kunnskapen hos folk flest vært så liten at muligheten for å plassere menigheten teologisk har vært vanskelig eller nesten umulig.

Det som har vært allment kjent, er at alle barn i Samfundet har gått på egen skole og at de ikke har deltatt i foreninger og sportsklubber utenfor menigheten. Et annet særtrekk som inntil for ikke mange år siden har vært synlig i bybildet, er skjørtekledde jenter med langt og ofte flettet hår. Tidlig søndag formiddag kan en se pent kledde mennesker på vei til gudstjeneste; jenter og kvinner alltid med tildekket hode og i skjørt. Blant kirkegjengerne er det mange barn, helt ned til småbarnsalderen.

Mer enn hundre år har gått siden Samfundet ble stiftet. Det er en menighet som vil holde på de gamle evangelisk-lutherske sannheter, som verdsetter tradisjonen, både læremessig og når det gjelder livsstil. Men selv i et så innadvendt trossamfunn, vil uvegerlig storsamfunnet på en eller annen måte ha en påvirkningskraft. Før jeg startet undersøkelsen min, var antakelsen min at endring ville tvinge seg frem dersom menigheten skulle være ”liv laga”. Derfor var det endring og forståelsen av endring i Samfundet jeg syntes det måtte være interessant å studere nærmere.

Egen bakgrunn og motivasjon

Menigheten Samfundet har på mange måter vært et bakgrunnsteppe for min barndom og tidlige ungdom. Familien på morssiden var siden 1890 samfundsfolk. Dette har påvirket deres tenkning, verdensbilde og religiøsitet, noe som har preget generasjonene siden. Min oldefar og bestefar synes å ha spilt nokså sentrale roller i menigheten. Konflikter om teologi, men også personavhengige motsetninger, gjorde at de sammen med ca 60 andre medlemmer ble utmeldt av Samfundet etter det som har blitt kalt ”Lærestiden i 1924-25”. De dannet et nytt trossamfunn med samme læregrunnlag. Slik fikk jeg min barndom og tidlige ungdom i Det Gammel-Lutherske Samfund som eksisterte fra 1925 til det ble formelt oppløst i 1958. De fleste medlemmene gikk da inn i Den norske kirke. Men min familie så dette som et svik mot alt de var opplært til å holde for sant. Min situasjon var da ”å bli kastet ut i det store intet” uten mulighet til i så ung alder å kunne foreta et begrunnet valg av trossamfunn. Samtidig ante jeg en sårhet hos de voksne i generasjonene før meg og nok også en lengsel tilbake til Samfundet.

Slik har altså Menigheten Samfundet helt siden barndommen indirekte vært en del av livet mitt. Jeg har sett menighetens positive verdier, men jeg har også stilt meg uforstående til mye, særlig på det teologiske området. Bakgrunnen min gjør at jeg har et visst kjennskap til trosgrunnlaget og til ”Kanaans språk”. Fordi jeg alltid har ansett Samfundet som et trossamfunn hvor tradisjonen tilbake til 1890 har vært satt i høysetet, har jeg gjennom tidene undret meg på hvordan en så tradisjonsbundet menighet har kunnet bestå og fortsatt overleve i et skiftende teologisk, religiøst, kulturelt og politisk landskap som en finner i samfunnet forøvrig.

Tidligere forskning og skriftlig materiale

Det har vært skrevet lite om menigheten. I 1990, da Menigheten Samfundet var hundre år, var det en artikkelserie i Fædrelandsvennen om den, skrevet av Alf Kjetil Igland, som på den tiden var avisens kirkejournalist. Avdøde domprost Sigurd Gundersen i Kristiansand skrev i 1962 i *Årbok for Agder Bispedømme* en artikkel ”Samfundet-en eksklusiv menighet på Sørlandet”, og i 1969 skrev han i samme tidsskrift om Knud Kittelsen Spødervold i artikkelen ”De sørlandske gammel-lutheraneres åndelige lærefar”. Ellers kjenner jeg bare til en undersøkelse om menigheten Samfundet. Det er hovedoppgaven til Magnor Erlend Oma fra 1982: *Dei sterktttruande – frå lekmannsrørsle til kyrkjесamfunn*. Denne oppgaven handler for

en stor del om forhistorien til grunnleggingen av menigheten: historisk, politisk og teologisk. Den setter dannelsen av menigheten inn i en kirkehistorisk sammenheng og trekker frem Knud Spødervolds betydning slik det kommer frem i hans bok *Guds nådes husholdning: hjelp til sann kunnskap, tro og gudsfrykt (1848/2004)*. Den sier derfor ingenting om utvikling og endring i menigheten. Siden har jeg funnet artikler som handler om Samfundets skole, som f. eks Liv Kari B. Tønnessens artikkel i *Årbok for norsk utdanningshistorie* (2007) ”Gammelmodig foregangsskole? Om Samfundets skole i Kristiansand”. En annen interessant artikkel er Trond H. F. Kasbos artikkel i *Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 1994: ”Jarlsbergere og Sterktroende. Tradisjoner og særtrekk hos to gammelpietistiske minoritetskirker. Det Evangelisk Lutherske Kirkesamfunn og Samfundet”. Artikkelen sammenlikner og peker på særtrekk ved disse to trossamfunnene. Den er interessant fordi det gjennom tidene har vært en viss kontakt mellom dem. En finner fellestrekk, men også trekk som skiller. Jeg vil også peke på Alf Kjetil Iglands artikkel ”Den store buksestriden” i tidsskriftet *Kirke og kultur* (6/2008). Artikkelen trekker historiske linjer tilbake til de sterktroende og trekker markeringslinjer mellom disse og andre vekkelsesbevegelser på 1800-tallet. Han skriver også om uenigheten med statskirken når det gjelder ritus og lære. Deretter gir han en grei gjennomgang av ”buksestriden”, mye ut fra menighetens årsmøtereferater. Den viktigste informasjonskilden kommer altså fra Samfundet selv. Menigheten har gitt ut sin historie foreløpig i to bind. Det første bindet ble gitt ut i 1990 til 100-års jubileet for menighetens stiftelse og omhandler perioden 1890 – 1990. Det er dette bindet jeg har benyttet. Menighetens tro og lære er formulert og nedskrevet i *Grunnregler for Samfundets menigheter* (2006) og *Samfundets tro og bekjennelse* (1997). Menighetens nåværende forstander, Sigmund A. Dean, har gitt ut to hefter som utdyper læren, *Den kristne kirke* (2003a) og *Den hellige dåp* (2003b). I tillegg gis det hvert år ut fyldige referater fra årsmøtene (fellesmøtene), og menighetsbladet *Samhold* kommer ut ti ganger i året i et opplag på 900.

Problemstilling og avgrensing

Stoffmengden til oppgaven er stor. Derfor har jeg i denne omgangen måttet la interessant og verdifull informasjon ligge for å kunne konsentrere meg om noen få emneområder. Jeg bruker skriftlig materiale utgitt av Samfundet. Undersøkelsen bygger også på intervjuer med femten kvinner og menn som er medlemmer av menigheten. I tillegg til begrensningen i emneområder, handler undersøkelsen bare om endringer som har funnet sted de siste 15-20 årene. Informantene har i stor grad styrt valg av emner innenfor de tre emneområdene: lære,

riter og livsstil. Emneområdene utkrystalliserte seg fordi det i stor grad var enighet blant informantene om disse. De var også enige om at få, om noen endringer hadde funnet sted tidligere enn for tyve år siden. Mitt hovedsikte har ikke vært å studere endring i og for seg, men mer hvordan endring forstås og gis gyldighet i menigheten. Den overordnede problemstillingen har jeg formulert som en undersøkelse om:

Endring og forståelse av endring i Menigheten Samfundet fra 1995 til i dag.

Ut fra en sosiologisk plassering av Menigheten Samfundet har jeg ønsket å finne svar på disse spørsmålene:

- På hvilke områder har endring funnet sted innenfor de tre emneområdene livsstil, riter og lære?
- Hvilken betydning har ledelsen i Samfundet for endring i menigheten?
- Er det samsvar mellom forståelsen av endring i det skriftlige materialet og i informantenes tekster?
- Hvordan begrunnes og forstås endring i Samfundet?

Valg av metode

I undersøkelsen min har jeg brukt kvalitativ metode i form av åpne intervjuer. Disse gjør det mulig å oppnå større og dypere innsikt og forståelse for de trekkene ved menigheten som muliggjør eller hindrer endring. Innfallsvinkelen er hermeneutisk; noe som betyr at jeg må tolke informantenes tolkning av endring. Intervjuene, sammen med skriftlig materiale, som artikler fra menighetsbladet *Samhold*, og referater fra årsmøter og menighetsmøter utgjør datamaterialet. Jeg har vært tilstede på menighetsmøter hvor viktige saker, som er relevante for oppgaven og for menighetens fremtid, har vært diskutert. Datamaterialet vil jeg presentere, analysere og tolke ut fra relevant teori som kan belyse min antakelse om at utvikling og endring uvegerlig vil skje i konservative trossamfunn.

Formålet med undersøkelsen

Intensjonen min har vært å skape større kunnskap om og forståelse for Menigheten Samfundet, både hos meg selv, blant fagfolk og blant menigmann for øvrig. I tillegg har jeg et beskjedent ønske om at prosjektet og rapporten kan danne grunnlag for refleksjon innad i menigheten.

Oppgavens oppbygging

Innledningen er ment som en bakgrunn for hele oppgaven. I de følgende kapitlene vil jeg kort presentere Menigheten Samfunnet historisk og fortelle litt opp hvordan menigheten er organisert. Jeg skriver også litt om den delen av læregrunnlaget som er relevant for undersøkelsen min, og presenterer noen av de personene som var og er viktige for å forstå Samfundets teologiske profil, og hvordan denne har betydning for livsstil og religiøs praksis. Hvem er samfundsfolket, hvor bor de og hva arbeider de med? Jeg trekker noen korte linjer fra fortid til nåtid, før jeg gir et kort riss av skolevirksomheten. Deretter presenterer jeg de hovedteoriene som er relevante til å karakterisere Samfundet og for å forstå endring i menigheten. Jeg forteller om den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen, og sier litt om et ”hermeneutisk perspektiv på forskning” og om valg og begrunnelse for å bruke kvalitativt intervju som metode. Jeg beskriver kort hvordan jeg har brukt kildematerialet, presenterer informantgruppen og beskriver intervjusituasjonen. Jeg vil også kort nevne noen etiske aspekter ved bruk av kvalitativ metode, og si litt om sosiologisk metode og dens begrensinger. Her vil jeg nevne at selv om oppgaven har en sosiologisk innfallsvinkel, er det flere innslag av beskrivelser av teologi enn det som er vanlig, blant annet fordi læren eller teologien er så sentral for Samfundet. Deretter presenterer jeg datamaterialet, både ut fra Samfundets offentlige kilder og tekstene som intervjuene mine har munnet ut i. I et eget kapittel analyserer og tolker jeg empiri i lys av relevant teori før jeg trekker noen hovedkonklusjoner i forhold til problemstillingen.

2. Menigheten Samfundet

Historisk tilbakeblikk

I dette kapitlet vil jeg først gi et historisk riss av Menigheten Samfundet før jeg omtaler menighetens læregrunnlag med spesiell vekt på menighetens syn på dåp og kirke. Jeg vil si litt om hvordan menigheten er organisert og om den skolevirksomheten som Samfundet driver. Til slutt gir jeg en kort oversikt over medlemmene i tall, og sier litt om utdanning og yrker i menigheten.

Menigheten Samfundet ble grunnlagt i 1890 som en reaksjon på utviklingen i samfunnet og på endringer som fant sted i statskirken. I 1814 ble Norge skilt fra Danmark. Til da hadde folket vært opplært i den evangelisk-lutherske lære, statens religion var folket religion og ingen annen forkynnelse hadde vært tillatt (Molland 1968: 100). Men en ny vind blåste innover landet, og utover i det 19. århundre skjedde det en utvikling som førte fra religionstvang til religionsfrihet, men også til konfesjonell splittelse. Det oppsto flere vekkelsesbevegelser og trossamfunn etter at Konventikkelplakaten ble opphevet i 1842 og Dissenterloven vedtatt i 1845. De mest kjente vekkelsesbevegelsene er Hans Nielsen Hauges bevegelse, Den lammerske vekkelse etter Gustav Adolf Lammers og den johnsonske vekkelse etter professor Gisle Johnson.

På Sør-Vestlandet finner vi en liten gruppe mennesker som reagerte på den liberale utviklingen i statskirken, og som også var motstandere av de andre vekkelsesbevegelsene. Dette er de sterkttroende. De ønsket å holde på kirkens gamle lære slik den kom frem i de oldkirkelige symbolene, reformasjonens bekjennelsesskrifter og Luthers lille katekisme. Disse er forløperne for grunnleggerne av Samfundet. ”Historien om Samfundet forteller om ”kontinuiteten i kirkens historie” (Sandø 1990: 488).

En av disse forløperne var Knud Kittelsen Spødervold. Han reiste rundt og forkynnte på Sør - Vestlandet, og i *Samfundets historie* (1990: 65) sies det at han ble en veileder for mange. Hans bok *Guds Nådes Husholdning* (1848/2004) har blitt sett på som et grunnlagsdokument i Samfundet, selv om henvisningene til boken synes å være noe nedtonet i dag. Et punkt i Spødervolds tenkning som ikke kommer frem i boken (Gundersen 1969: 145f), men som synes å ha påvirket Samfundets første forstander, Bernt Lomeland, er hans syn at Kristus hadde tatt på seg den falne menneskenaturen og selv trengte til forsoning (Sandø 1990: 84).

Han mente at Jesus ble skapt på den 6. dag fordi han er sant menneske, ellers ville han ikke kunne bli unnfanget og født av jomfru Maria. Han trengte til forsoning som oss, hans lidelse og død for alle mennesker gjaldt også han selv, men bare for så vidt som det gjaldt hans menneskenatur.

En annen forløper for Samfundet var Torkild Hammersmark. Han traff Spødervold og ble påvirket av hans lære. Hammersmark kom til Kristiansand hvor han samlet rundt seg en skare tilhengere. Han begynte å undervise barn fordi han så på de nye lesebøkene som ”farlige for barnas sjel”. I 1864 overtok Bernt Berntsen Lomeland skolen. Han var uteksaminert fra Holt seminar samme år. Etter å ha blitt kalt av ”Torkilds venner”, ble han leder for samfundsfolket i 1869.

Lomelands tanker og forkynnelse ble skrevet ned, til ”åndelig føde – ikke bare for samtiden, men også etterslekten fikk noe å drøvtygge på” (Sandø 1990: 131). Hans månedsskrift *Bibelgranskeren* ble utgitt fra 1875 til 1878, og i 1884 startet han tidsskriftet *Tiden*. Lomeland tar i sine skrifter for seg det han ser på som vranglære i Statskirken. Han reagerte sterkt på at en i Statskirken bare snakket om Jesus og mindre om Faderen og Ånden. Enda verre for han var bruddet i synet på ”Frelsens orden” hvor rettferdiggjørelsen kom før gjenfødselen. Ifølge punkt 25 i ”Kort sammendrag” i Forklaringen lærer Pontoppidan at det er en vei til sann omvendelse til Gud, den går gjennom anger og bot slik det også står i artikkel 12 i Augustana. I spm. 484 sier Pontoppidan videre at helliggjørelsen består av: gjenfødselen, rettferdiggjørelsen og fornyelsen. I gjenfødselen får mennesket troen, og det er ”troen som fatter Kristus” og gjør synderen rettferdig ...delaktig i Kristi rettferdighet” (spm. 500). Slik Samfundet ser det, er rettferdiggjørelsen frukt av gjenfødselen (Sandø 1990: 210).

Han og de sterkttroende reagerte på de mange og store endringene i Statskirkens ritualer og ordninger. Om disse sier Helge Fæhn i boken *Høymessen i går og i dag* (1963: 90):

”Det er derfor ingen tvil om at hvor den nye høymesse-liturgi ble innført -på en bestemt søndag etter 1887 – der skjedde det et så plutselig og markant brudd i den liturgiske kontinuitet og tradisjon at det etter all sannsynlighet overstiger til og med det som skjedde ved reformasjonen.”

De sterkttroende kunne ikke godta disse endringene. Den hellige kjede, at Guds ord hadde gått fra apostlene på Jesu tid til i dag, var brutt. Kirken var ikke lenger kristelig fordi den ikke

lenger ”holder Kristi ord og bruker hans sakramenter rett” (Lomeland 1890 etter årsmøtereferat 2001: 115ff). Embetsstanden i kirken avvek fra lærefedrene som Luther og de som hadde gått i hans fotspor når det gjaldt ”ånden og grunnbegrepene i lærens praksis”. Derfor er det ikke de som går ut av statskirken som er avvikere, men Statskirken selv som bryter med den rette lære og ”kirkelig eller kristelig lovgivning”. Lomeland reagerte også på at Statskirken forkastet Johannesdåpen. Samfundet mener at Statskirken tidligere hadde holdt Johannesdåpen for en ”sakramental dåp med vann og Ånd”². Når så Den norske kirkes alterbok fra 1889 ”takket Gud for at han hadde gitt en herligere dåp enn Johannes den døpers”, ble det for mye for samfundsfolket. I synet på Jesus Kristus fulgte han tenkningen til Spødervold; Kristus var som menneske av den falne Adams slekt, og ble ”satt ved Guds høyre hånd av nåde, slik som kirken tidligere hadde trodd og bekjent” (*Samfundets tro og bekjennelse* 1997: 21). Det sies også at ”Det var rettfærdig av Gud å la sønnen dø for oss, for som menneske tilhørte Kristus den falne Adams slekt. Men hos Kristus ble synden rensset ut ved unnfangelsen ved Den Hellige Ånd (20).”

Lomeland og samfundsfolket for øvrig reagerte sterkt på at Kingos salmebok fra 1699 ikke lenger skulle være enerådende. De mente at de nye salmebøkene som begynte å komme i 1880-årene, ikke representerte den rette lære. Etter hvert kom det også flere ”forklaringer” eller skrifter som utdypet innholdet i Luthers lille katekisme som helt fra reformasjonens dager hadde vært et av kirkens bekjennelsesskrifter. Den første og viktigste var dr Erik Pontoppidans *Sannhet til gudfryktighet* fra 1737. Boken ble brukt både for konfirmanter og i kristendomsundervisningen i skolen. Utover på 1800-tallet ble det utarbeidet en ny Forklaring. Men legfolk mente den avvek fra Pontoppidans opprinnelige Forklaring idet den ”gjennomstrømmes av en ganske anden Aand end Pontoppidans” (Sandø 1990:41-42).

Innføringen av Jensens lesebok gjorde skolen verdsligere, mente en del lærere. Den åpnet enda en dør til avkristningen (Sandø 1990: 201). Eventyr, legender og romaner skulle nå være en del av opplæringen. Lærere som tilhørte kretsen av sterkttroende, kunne ikke fortsette å arbeide i den offentlige skolen. De startet privatskoler både i Helleland (Eigersund) og i Søgne og etter hvert i Kristiansand. Samfundets skoler er derfor på en måte eldre enn menigheten.

² <http://www.samfundet.org/index.php?page0hvorfors-egen-menighet>. Lest 28.april 2010.

Noen særtrekk

Den første gudstjeneste i Samfundet ble holdt første søndag i advent 1890. Den gamle høymesseliturgien fra 1685 har blitt beholdt til i dag. Det messes aldri i Samfundet, og det brukes ikke kirkesvar. Forstanderen bruker ikke prestedrakt under gudstjenesten (Sandø 1990: 298), som er enkel i formen. Den viktigste delen i gudstjenesten er ”belærelsen” eller prekenen (Sandø 1990: 298). Kirkebygget er enkelt; det finnes ikke klokketårn, og det ringes ikke med kirkeklokker.

Samfundets tro og lære

Lære og kirkeordning i Statskirken i 1890 gjorde det nødvendig for samfundsfolk å tre ut av kirken og danne et nytt trossamfunn. De viktigste skillene som førte til brudd mellom Statskirken og Samfundet, er synet på kirken og dåpen. Men også skriftemålsordningen, læren om treenigheten og synet på arvesynden er viktige momenter. Samfundet så det slik at det finnes bare en sann kirke, og bare her finnes den evangelisk-lutherske lære ren og uforfalsket, slik det hadde vært i Statskirken før 1890. Statskirken hadde altså brutt med lære og tradisjon fra den lutherske reformasjonen, og ble derfor ikke lenger sett på som en rettlærende kirke (Sandø 1990: 231).

Hva Samfundet tror og lærer kommer frem i to små hefter, *Grunnregler for Samfundets menigheter* (2006) og *Samfundets tro og bekjennelse* (1997). §§ 1 og 2 i grunnreglene må aldri forandres, og de andre paragrafene må kun forandres dersom de ikke strider mot disse. I de to paragrafene slås det fast hva som er Samfundets tros- og læregrunnlag. Bibelen, den hellige skrift, er rettesnor og regel for regel for tro, lære og liv. Det fremheves at det er nødvendig til salighet at ”det skrevne Guds Ord til enhver tid fremlegges i rett og ren forkynnelse av levende vitner”, og at sakramentene forvaltes rett. ”Med levende vitner forstås menn som er i live, lært av Gud og ordentlig kalt”. Samfundet har de samme bekjennelsesskrifter som Den norske kirke: Den apostoliske-, nikenske, og athanasianske trosbekjennelse, samt Den augsburgske konfesjon fra 1530 og Luthers lille katekisme. Det presiseres i *Samfundets tro og bekjennelse* (1997: 6f) at den muntlige forkynnelsen på samme måte som det skriftlige Guds Ord er Guds eget ord. ”Troen kan verken komme eller bestå uten ved ”hørelsen” og evangeliets offentlige preken.”

Synet på kirken

Et lærepunkt som ble en demarkasjonslinje i 1890, var synet på kirken. Kirken kan teoretisk finnes over hele jorden fordi den er hellig, alminnelig og kristelig”. Det som begrenser, er kirkens kjennetegn at ”ordet blir lært rett og rent og at sakramentene blir forvaltet rett”. Samfundet understreker ordene ”rett og rent”. Kirken er et ytre fellesskap av hellige mennesker hvor det også finnes hyklere, slik Samfundets nåværende forstander Sigmund A. Dean skriver i sin bok *Den kristne kirke* (Dean 2003a: 10ff). Kristus er kirkens hode, og kirken er grunnlagt på Peters bekjennelse ”Du er Messias, den levende Guds sønn” (Matt 16,18-19). Bekjennelsen er klippen, og alle som tror tilhører kirken. (38). Videre tenker Samfundet at kirken er en slik det kommer frem i den tredje artikkel av Apostolicum og også i Nicaenum. Bare de som holder seg til den rette lære eller blir i Kristi ord, kan ha samfunn med Kristus og være et legeme med ham (44). De som ikke holder seg til Kristi lære bryter det nære forholdet som finnes mellom ”Kristus og de kristne”, noe som gjør at ”kristne ikke kan ha åndelig fellesskap med vantro, på samme måte som Kristus ikke har noe felleskap med djevelen”(44f). De kristne skal holde seg borte fra folk som fører falsk lære, for ikke å bli medskyldige i deres synder.

Når det gjelder kirkens enhet, viser S. Dean til Kyprians bok *Kirkens enhet* når han sier at Kyprian mente at Gud bare handler gjennom sine rette disipler. ”Kirken er en, og det er bare denne ene kirke som har det evige livs nåde, og som lever evig og gir Guds folk evig liv.” Samfundet legger vekt på læreembetet og artikkel 14 i Augustana sier at ”ingen skal lære offentlig og forvalte sakramentene i kirken uten å være ordentlig kalt” (Dean 2003a: 49). Dean fortsetter med å fremholde at ”i kirken finner vi alle som er rett døpt. Men ikke alle som tilhører den synlige kirke blir salige. Derfor er kirken etter sitt vesen først og fremst et samfunn av dem som tror og har Den hellige Ånd i hjertet, selv om den har ytre kjennetegn som den kan kjennes på, nemlig evangeliets rene lære og forvaltningen av sakramentene i samsvar med Kristi evangelium.” (54).

Kirken (den synlige) kan altså i prinsippet finnes overalt, hvis bare ord og sakramenter brukes rett. Mens all forkynnelse og sakramentbruk utenfor kirken ”blir avgudsdyrkelse og handlinger i eget navn” (60). Kirken er da ”en forsamling av de folk som bekjenner seg til den sanne lære og holder seg til den ytre gudstjenesten” (*Samfundets tro og bekjennelse* 1997: 38). En må

også ”være under rett forkynnelse av sannhetsvitner” (61). Her refererer Dean til Ap.gj. 8, og eksemplet med den etiopiske hoffmannen.

Synet på dåpen

I *Samfundets tro og bekjennelse* (1997: 40f) stadfestes det at dåpssynet er uendret fra før 1890. Dåpen er innstiftet av Gud og kom i stedet for omskjærelsen. Døperen Johannes var den første som fikk beskjed om å døpe, en dåp til omvendelse. Også Kristus lot seg døpe av han, og siden ga han disiplene sine befaling om å døpe. Det betyr at bare Jesu disipler ”de som blir i hans ord”, har rett til å døpe. ”All dåp utenom den sanne kirke regnes derfor som falsk.” For det finnes bare én dåp, og dåpen er inngangsdøren til kirken. Når Statskirken i alterboken fra 1889 endrer kollekten på 4. søndag i advent til å takke for at Gud hadde ”gitt en herligere dåp enn Johannes den døpers”, brøt de med det synet som tidligere hadde rådet i kirken nemlig at ”Johannesdåpen var en fullverdig sakramental dåp med vann og ånd” (Sandø1990: 219)

I heftet *Den hellige dåp* skriver S. Dean at dåpen har flere utviklingstrinn: ”Den ble grunnlagt av Faderen (Luk 3,2), deretter fulgte innstiftelsen da Sønnen lot seg døpe av Johannes (Matt 3,13-17). En dåp som han siden lot disiplene forrette i den treenige Guds navn (Matt 26,19). Til slutt avsluttes dåpens innstiftelse da folk på pinsefesten ble fylt med Den Hellige Ånd og begynte å tale i andre tungemål (Ap. gj. 2,1-5; 2.38-41). Dette er det rette dåpssynet og i strid med dåpsritualet i Den norske kirke som ble tatt i bruk i 1889 hvor dåpen knyttes til Kristus (Dean 2003b: 15). Senere påpeker Dean at ”Jesus holder Johannesdåpen for å være en dåp fra himmelen, som han også selv benytter” og han fortsetter med å si at: ”I vår tid holder de fleste Johannesdåpen for å være en foreløpig dåp uten ånd. De som ble døpt med denne dåp, måtte døpes på ny med den kristne dåp for å få en sakramental dåp. Det er falsk lære (Dean 2003b: 19).”

Samfundet holder fast på at det er nødvendig å bli døpt i et kirkesamfunn som har den rette lære. Det gjelder dem som blir medlem av Samfundet, og som tidligere er døpt i et falsklærende kirkesamfunn. Bernt Lomeland så dette klart:

”Menigheten har det samme dåpssyn som kirkelæreren Kyprian, et syn som ble forkastet av Den katolske kirke på 2-300-tallet. Vi har også det samme dåpssyn som De bøhmiske brødre, som levde i tiden før Luther” (Dean 2003b: 58).”

Synet på dåpen er i konfirmasjonsforberedelsen fordi det er den delen av læren som klarest markerer skillet mellom Samfundet og andre kirkesamfunn.

Samfundets ledelse

I dag har Samfundet som organisasjon vokst slik at den ”er som en middels stor kommune” som et av medlemmene sier. ”Grunnreglene” sier i § 3 at Samfundet ledes av Samfundsstyret som er det øverste styrende organ for menighetene i Kristiansand og Egersund (6). ”Styret har til sammen 12 medlemmer og består av medlemmene i begge menighetsstyrene”. Det er utarbeidet retningslinjer for styret og de er forpliktet til å lede i tråd med Bibelens lære og § 1 og § 2 i grunnreglene. Samfundsstyrets oppgave er å påse at disse og alle de andre reglene overholdes. Endringer i grunnreglene (bortsett fra § 1 og 2) kan kun forandres dersom de blir vedtatt med alminnelig flertall i 3 årsmøter etter hverandre.

Den enkelte menighet ledes av et Menighetsstyre, et Skolestyre og et Drifts- og oppvekststyre. Disse arbeider etter vedtatte retningslinjer. Forstanderen har den daglige ledelsen av menigheten. Det er valg av medlemmer til de tre styrene en gang i året, og medlemmene velges for ett år av gangen. Alle nattverdberettigede medlemmer av menigheten har stemmerett, og valget avgjøres ved simpelt flertall. Det er bare menn som kan velges til styrene. Også forstanderen og hjelpeforstanderen velges av menigheten ved simpelt flertall. De får kallsbrev fra Samfundsstyret og de ordineres etter Samfundets ritual. I tråd med kallet og ordinasjonen forplikter forstanderne seg til rett forkynnelse og sakramentforvaltning i tråd med § 1 og 2 i grunnreglene.

Årsmøtet er viktig. Her tas det opp saker som er av betydning for lære og liv. Alle kan sende inn forslag til saker som de ønsker belyst eller diskutert. Det er Samfundsstyret som avgjør hvilke saker som skal behandles i årsmøtet (Grunnreglene § 12). Etter behandling på årsmøtet gir Samfundstyret en uttalelse og fatter eventuelle vedtak dersom det finnes ulike syn på en sak. Disse vedtakene kan bare endres etter ny årsmøtebehandling. Saker til behandling på årsmøtet blir som regel behandlet på møter i hver menighet først (Grunnreglene § 7). I det

årlige menighetsmøtet kan menighetens medlemmer ta opp saker av allmenn interesse, eller Samfunds- eller Menighetestyret kan ta opp saker som de ønsker å informere menigheten om, eller som de ønsker å drøfte.

Skolevirksomhet

I ”Retningslinjer for skolestyret” fra 2005 står det:

”Skolestyret har ansvar for at skolen drives i overensstemmelse med Bibelens lære, skolens formålsparagraf, undervisningsplaner godkjente av departementet og i samsvar med gjeldende lover og forskrifter.”

I § 9 i grunnreglene står det at alle barn som tilhører menigheten får sin opplæring ved Samfundets grunnskoler. Det betyr at barn kan gå på offentlige skoler dersom foreldrene ønsker det, eller foreldrenes arbeid gjør det umulig å følge undervisningen på Samfundets skoler. Noen elever har også behov for spesialundervisning slik den gis i egne skoler. Menigheten sørger da for opplæring i kristendomskunnskap. Det er også anledning for barn av ikke-medlemmer å gå på Samfundets skole, men de må følge undervisningsplanen i kristendomskunnskap.

Helt fra begynnelsen har Samfundet hatt sin egen skole. Skolevirksomheten går helt tilbake til 1850-årene med T. Hammersmark som lærer, og fortsatte med Bernt Lomeland som lærer og foregangsmann fra 1864. ”Skolen er kirkens forgård,” sa han. Han satte i gang privatskole i Egersund fra 1890, og skoler ble startet i Søgne og Randesund fra omtrent samme tid. Fagkretsen var bestemt av skoleloven av 1890. I tillegg ble det i Kristiansand også undervist i engelsk. Problemet var lærebøkene. B. Lomeland var redd for åndelig smitte ved bruk av de lærebøkene som ble benyttet i den offentlige skolen. Utveien var da å skrive lærebøkene selv. I tillegg til folkeskolen ble det allerede fra midten av 1890-årene drevet ”forberedelsesskole” for barn mellom 5 og 7 år.

B. Lomeland hadde fått sin lærerutdannelse ved Holt seminar. Det samme gjaldt andre lærere i Samfundet. Samfundet trengte ikke bare lærere, men også forstandere. Lomeland mente at det var umulig ”å benytte bare ulærde i kirkens tjeneste” (Sandø 1990: 424ff). Det var derfor viktig for menigheten å starte egen lærerskole. Dette skjedde i 1892, og den har fortsatt til denne dag og møtt de økende kravene som samfunnet nå stiller til lærerutdanning. I dag

kreves det toårig lærerutdanning i kristendomskunnskap og pedagogikk fra Samfundets egen lærerskole, samt fagutdanning fra universitet eller høyskoler, i alt en fire-årig utdanning. Planen for lærerutdanningen må godkjennes av Samfundsstyret. Lærerne må ha gjennomgått denne utdanningen og være medlemmer av menigheten. De forplikter seg til å undervise i tråd med menighetens tro og bekjennelse. I tillegg kan mannlige lærere settes til forkynneroppgaver. I særlige tilfeller kan lærere som ikke tilhører Samfundet benyttes (§ 9 i grunnreglene). Samfundet har inngått en samarbeidsavtale med Universitetet i Agder som består i at det er universitetet som godkjenner Samfundets undervisning i pedagogikk. Det brukes også sensorer fra universitetet i pedagogikk. I tillegg er Samfundet underlagt Statens utdanningskontor i tråd med Privatskoleloven, en tilsynsmyndighet som fra sommeren 2010 går over til Utdanningsdirektoratet.

Målet for lærerutdanningen som for Samfundets skoler for øvrig, er ”å gi barna en kristen oppdragelse på evangelisk-luthersk grunn. I tillegg til dette kommer en tidsmessig og god allmenndannelse”, som rektor for Samfundets skole uttrykker det. (Tønnesen 2007: 65). I dag er skolen en 1-10 skole. Etter tiende klasse må elevene velge studieforberedende- eller yrkesfaglig retning i den offentlige videregående skole.

Ifølge årsmeldingen for Menigheten Samfundet i Kristiansand for 2009, hadde grunnskolen 283 elever fordelt på skolene i Kristiansand, Søgne og Randesund. Det var ansatt 39 lærere og 10 skoleassistenter. Når det gjelder lærerskolen, fullførte en student 4-årig lærerutdanning våren 2009, mens det var 5 fulltidsstudenter ved utgangen av 2009.

Drifts- og oppvekststyret

Drifts- og oppvekststyret har hånd om økonomien og dermed ansvaret for at medlemmene betaler den pålagte skatten, som skal dekke menighetens drift i tillegg til offentlige tilskudd. Å betale skatten er viktig, for dersom den ikke betales, vil dette kunne føre til utmeldelse av Samfundet. ”Alle som ikke har ordnet sin skatt i rett tid ... betraktes som om de selv har meldt seg ut av menigheten.” Drifts- og oppvekststyret har også ansvaret for barne- og ungdomsarbeidet med alle de frivillige foreninger og utvalg som gjør menigheten til en velfungerende organisasjon, i tillegg til å ha ansvaret for menighetens eiendommer.

Samfundet i tall

I 1890 var Menigheten Samfundet en liten organisasjon. Det 200 medlemmer i Samfundet på Vestlandet (Egersund og omegn). Av disse var det 80 barn. Frem til 1900 var det totalt 651 medlemmer, men av disse hadde 108 personer meldt seg ut i samme tidsrom (Sandø 1990: 338). På Sørlandet (Kristiansand og omegn) var det i 1890 innmeldt 197 medlemmer inkludert 83 barn. I 1899 var medlemstallet 375. Men så skjedde det avskallinger. Den første skjedde i 1901. Da ble forstander Per Nodland utstøtt av Samfundet, og med han en del medlemmer. De dannet Det alminnelige Samfund som holder til i Egersund og på Helleland. Den neste splittelsen kom i 1925. Da ble igjen en del medlemmer utstøtt. De dannet Det Gammel-Lutherske Samfund. Denne menigheten ble, som nevnt tidligere, formelt oppløst i 1958. De fleste medlemmene gikk inn i Den norske kirke. I dag har Menigheten Samfundet vokst slik at det i Egersund og Kristiansand er i underkant av 2000 medlemmer.

Hvem er samfundsfolket?

De fleste medlemmene i Samfundet var fra begynnelsen småkårsfolk. På Sørlandet (distriktene rundt Kristiansand, som Søgne og Randesund) var det helst yrker knyttet til sjøen som dominerte, mens det på Vestlandet (distriktene rundt Egersund) var flest gårdbrukere (Sandø 1990: 322). Gjennom de 120 årene som har gått siden menigheten ble startet, har de fleste medlemmene hatt en yrkesfaglig bakgrunn. Å ta videre utdanning for å gå inn i akademiske yrker, er først blitt noe mer vanlig de siste tiårene. Men det er nok fortsatt en overvekt av folk i håndverksyrker, og de som tar høyere utdanning, velger ofte utdanning innenfor tekniske yrker. Fortsatt er det nok en overvekt av hjemmевærende kvinnene i menigheten, siden menigheten ser det som kvinnens oppgave å ta seg av hjem og familie. I de senere årene har det blitt noe mer vanlig at kvinner skaffer seg utdanning og arbeider utenfor hjemmet.

3. Teori

I dette kapitlet vil jeg presentere teorier og begreper som jeg mener kan bidra til forståelse og fortolkning av endringene i Menigheten Samfundet.

I boken *Religion in Modern Times* (2000) presenterer religionssosiologene Linda Woodhead og Paul Heelas tre hovedtyper av religioner som karakteriserer ulike typer trossamfunn. Disse er idealtyper og finnes vel knapt i rendyrket form i virkeligheten. Men ved å ta utgangspunkt i deres kategorier, mener jeg ut fra det skriftelige materialet og intervjuene mine å kunne si noe om endring i Samfundet.

Woodhead og Heelas' religionstyper

Woodhead og Heelas skiller mellom "religions of difference", "religions of humanity" og "spiritualities of life". "Religions of difference" er forskjellsreligioner som vektlegger forskjeller, først og fremst mellom Gud og mennesker. Gud er stor, allmektig og streng, mennesket lite, syndig og med behov for Guds frelse. Guds vilje med mennesker har blitt åpenbart på fullkomment vis i hellige tekster. Her møter mennesker Gud (Woodhead og Heelas 2000: 27ff). Det vektlegges at livet her og nå er en forberedelse til det neste livet, da Gud vil skille mellom rettferdige og urettferdige. Det kreves at menneskene følger Guds lover og regler, og at de lever rett i forhold til Gud og sin neste. Det gjøres forskjell i etikken mellom menn og kvinner, og det legges vekt på at de som har autoritet skal adlydes, slik det kommer frem i de autoritative skriftene. Ydmykhet, lydighet og selvkontroll er dyder som vektlegges mer enn selvhøvdelse, selvutfoldelse og frihet. En motkulturell menighet vil også isolere seg fra andre trossamfunn og fra verden. At de eier sannheten, gjør at det skilles mellom de utenfor og de innenfor. Trossamfunn som i svært høy grad aksentuerer forskjellen mellom Gud og mennesker, mellom de utenfor og de som er innenfor, og som i ekstrem grad forfekter å ha enerett på sannheten, kaller Woodhead og Heelas "religions of heightened difference".

"Religions of humanity" har et mer positivt syn på mennesket og dets muligheter til å uttrykke og verdsette både seg selv og andre. Gud blir sett på som mindre streng og mer nær; at mennesket er skapt i Guds bilde vurderes mer positivt enn i "religions of difference". Den tredje religionstypen, "spiritualities of life", har mennesket som sentrum, Gud blir en del av mennesket som dets egen iboende spiritualitet.

Spørsmålet er om jeg i datamaterialet mitt vil finne endring som går i retning av en humanitetsreligion med større åpenhet og tilpasning til verden, eller om Samfundet i løpet av de siste 15-20 årene har tatt små steg fra en ”religion of heightened difference” mot en noe åpnere ”religion of difference”?

Steve Bruce om konservative religiøse grupper

Jeg har valgt å bruke religionssosiologen Steve Bruce’ karakteristikkk av svært konservative religiøse grupper, og hans tenkning om slike gruppers utvikling og endring, til å beskrive Samfundet og de utfordringene som jeg antar menigheten vil stå overfor med hensyn til endring. I boken *Fundamentalism* (2008: 12-14) sier Bruce at for fundamentalistisk konservativ kristendom er Bibelen Guds åpenbarte, ufeilbarlige ord, fullstendig og uten behov for noe tillegg. Et annet kjennetegn er at det i fortiden har eksistert ideelle religiøse tilstander som man vil søke å fornye med sikte på å bevare tradisjonen.

”Their conservatism is ...a creative reworking of the past for present purposes. Fundamentalists are shaped both by perceived threats to the tradition ...to resist those threats ...and to create the excitement and commitment of the original believing community.”

Bruce understreker at selv om fundamentalismen vektlegger

”a lifestyle that they believe to be particularly godly, the core of Protestantism is correct belief, not correct action (Bruce 2008: 109).”

Jeg håper ut fra datamaterialet mitt å kunne si noe om interaksjonen mellom livsstil og lære. I slutten av boken kommer Bruce med et utsagn om at fundamentalismen ikke vil kunne overleve fordi det i vesten er

”a visible shift from conservative, authoritarian and dogmatic faith to increasingly individualistic and consumerist versions (Bruce: 2008: 93).”

James Davison Hunter om endring innenfor konservativ protestantisme

I undersøkelsen min har jeg konsentrert meg om tre hovedområder: Endring i livsstil, riter og lære. I boken *Evangelicalism: The Coming Generation* (1987) studerer James Davison Hunter endring innenfor konservativ protestantisme i Amerika. Selv om han konsentrerer seg om endring blant unge ved amerikanske colleges, finner jeg trekk her, som jeg vil prøve ut mot empirien i undersøkelsen min.

Jeg finner at det er likheter mellom Bruce’ og Hunters tenkning når Hunter sier at det vil være motstand mot endring i konservative trossamfunn. Grunnen er at slike samfunn består av

normer og regler; de kan ses på som en moralsk orden som er omgitt av "symbolic boundaries". Disse symbolske grensene definerer hvordan mennesker skal tenke, handle og forholde seg til sine medmennesker (Hunter 1987: 157f). Målet for er å bevare disse symbolske grensene uansett om trusselen mot "the moral order" kommer utenfra eller innenfra. Men enda viktigere, og det som best karakteriserer slike konservative trossamfunn er ortodoksien, slik den er nedfelt i teologien. Den er overbygningen som definerer de symbolske grensene med hensyn til livsstil og personlig moral, særlig i synet på kjønnsroller.

Når det gjelder ortodoksien, inneholder den troen på en sannhet som er åpenbart en gang for alle, og som forblir upåvirket av tiden og historien. Ortodoksien er altså trofast mot "the vision and the creeds of its founders". De troendes viktigste oppgave er å beskytte "the symbolic boundaries", hvilket betyr å bevare tradisjonen ren ved å forsvare den rette tro. Uten den rette troen og tradisjonen, gir en avkall på frelsen. Dette var ikke så vanskelig den gang samfunnet var homogent med religionen som overbygning og staten som dens forsvarere. Men, sier Hunter, i det 20. århundre ble påvirkningen fra "the modern world order" på konservative, motkulturelle trossamfunn mer påtakelig og det ble vanskeligere å bevare tradisjonen (Hunter 1987: 161). De symbolske grensene var ikke så tydelige lenger. Det var ikke lenger enighet om Bibel, kjønnsroller og livsstil generelt.

Men Hunter poengterer at det viktigste i protestantisk kristendom har blitt beholdt. Gamle standpunkter har ikke blitt forkastet.

"Much more is involved than the erosion of the symbolic boundaries of conservative Protestantism. Beyond this the traditions are being redefined (Hunter 1987: 162f)."

Det viktigste er beholdt, troen på Bibelen og på Jesus Kristus som synderes frelser. Men troen på Bibelens ufeilbarlighet, rettferdiggjørelsen ved troen på Kristus alene, for eksempel, kan ses i et videre perspektiv. En er ikke lenger så bundet til tradisjonens stramme tolkningsrammer. Det gjelder også synet på adiafora og på foreldre- og kjønnsroller. Ofte vil nå begge foreldre skaffe seg utdanning og arbeide. Den kristne friheten verdsettes høyere. Hunter sier at hvis kristne kan delta "in a particular activity in good conscience, then it would be morally acceptable". Samtidig advares det mot at kristne ved sin livsstil skal være en snublesten for sin bror. Dette igjen er med på å konservere tradisjonen. De som lever etter tanken om den kristne friheten, kan utsettes for kritikk og fordømmelse, selv om det ikke lenger er stuerent å kritisere de som trør over "the symbolic boundaries".

Betydningen av utdanning er et av de emneområdene som jeg forventer å kunne si noe om i undersøkelsen min. Kan utdanning bety noe for utvikling og endring i Samfundet? Hunter mener at høyere utdanning vil kunne ”...galvanizing the commitment of its future leaders ... and a sizeable portion of its rank and file members” (Hunter 1987: 165). De troende vil altså bli bedre rustet til å bevare og forsvare troen. Men samtidig kan høyere utdanning forårsake et brudd med ”orthodox symbolic boundaries. Academic discipline fosters-and indeed provides the tools for independent and critical reflection (Hunter 1987: 171). Behovet for ureflektert tro og tradisjon svekkes.

Hunters hovedpoeng er at lære og tradisjon ikke vil forbli uendret. Grunnen er at selv om grunnlaget for en ortodoksi finnes i Guds åpenbaring og nedfelt i et læresystem, må dette ”... be internalized in the minds and emotions of real people. Dette subjektive aspektet viser seg ikke bare i betydningen av utdanning, men også i at det vil skje under press fra hver ny generasjon, ”the resistance of successive generations to the authority of their elders would also create some pressure to change”. Dette kan ifølge Hunter også ses på som et ønske om å ”improve tradistions”, noe som igjen vil føre til endringer.

“The point is that modification, even if minor, is the inevitable fate of all traditional beliefs. It simply is the nature of all social reality for orthodoxy to be eroded or redefined to some degree over time (Hunter 1987: 181).”

En kan søke å bevare tradisjonen ved kontroll og sanksjoner, sier Hunter, men bare for en viss tid. Spørsmålet er om det finnes en villighet til å ta innover seg at enkelte medlemmer ønsker å ta opp til refleksjon og kanskje revisjon gamle og kanskje noe medtatte tradisjoner med det formålet å rekonstruere tradisjonen.

Mary Douglas' grid-group modell

En annen innfallsvinkel til forståelse av samfunnet generelt, men også konservative trossamfunn, er Mary Douglas' grid-group modell. Denne modellen kan si noe om Samfundets særpreg, men også om forståelse av endring. Her bruker jeg mye av professor Pål Repstads analyse og tolkning av modellen slik det kommer frem i boken *Dype, stille, sterke, milde: religiøs makt i dagens Norge* (2002). Repstad er igjen inspirert av Lars Ahlins bruk av Mary Douglas i avhandlingen *New Age, konsumpsjonsvara eller värden at kjempa för? Hemmets Journal och Idagsidan i Svenska Dagbladet analyserade utifrån Mary Douglas grid/group-modell och Pierre Bourdieus fältteori* (2001).

Mary Douglas bruker en firefelts modell til å beskrive at verden består av ulike kontekster som spiller med i menneskers livstolkninger. Hennes tenkning uttrykker ”at det er samsvar mellom folks tro og verdier og den sosiale konteksten de lever i” (Repstad 2002: 172f).

Erfaringer og verdier skaper livstolkninger. Disse kaller Mary Douglas kosmologier. Jeg finner at denne modellen kan appliseres på Samfundet fordi den kan si noe om i hvilket felt Samfundet befinner seg, og om dette feltet kan utvides slik at endring kan finne sted.

Begrepet ”grid” kan oversettes til norsk med rutenett. Jeg ser for meg et nettinggjerd, som plasserer hvert enkelt menneske innenfor ulike strukturelle rammer. Group har med gruppedynamikk å gjøre. Jeg gjør bruk av religionssosiologen Pål Repstads skisse (Repstad 2002: 179) for å forklare dette.

	Sterk group	Svak group
Sterk grid	Hierarkiene: Lojalitet til establishment, men ikke uten grenser.	Maktesløsheten: Passiv respekt for religionen, noe skepsis, fatalisme
Svak grid	Motkulturene: Intern lojalitet og tradisjonsforsvar, men også strid, engasjement.	Markedet: Individualisme, autoritets-skepsis, forbrukerholdning til religion.

Sterk group og sterk grid passer på samfunnet den gang det var en sterk enhetskultur med religionen som overbygning. Svak grid og svak group passer på vårt moderne samfunn hvor hierarkiene har gått i oppløsning og mennesket er fristilt og individualisert, og hvor religionen er mer eller mindre privatisert. Sterk grid og svak group finnes når hierarkiene oppløses, enkeltindividet blir stående alene, og det ikke er noen gruppe til hjelp og støtte. Svak grid og sterk group karakteriserer konservative motkulturelle trossamfunn. Gruppen bygger strenge grenser mot omverdenen. Disse trossamfunnene dannes fordi det eksisterer en sterk kritikk av utviklingen i storsamfunnet og mot religiøse organisasjoner som for eksempel folkekirker (Repstad 2002: 177). Religionssosiologisk passer denne beskrivelsen på sekter som ønsker å bevare en ren lære, og som stiller krav til medlemmene når det gjelder rett tro og livsstil. Diskusjonen i et slikt trossamfunn dreier seg om hvor grensene mot storsamfunnet skal gå, etter hvert som dette liberaliseres. Innad i slike motkulturelle trossamfunn ser Mary Douglas for seg diskusjoner og motsetninger mellom de som vil holde tradisjonen i hevd, og de som vil endre livsstil og læregrunnlag i tråd med endringene i storsamfunnet.

Det er viktig å se grid-group modellen som et pedagogisk virkemiddel. Mennesker kan ikke automatisk puttes inn i et av de fire feltene i modellen. Mennesker er ikke determinerte, men levende, reflekterte aktører som aktivt former eget liv i samspill med den sammenhengen de står i. Med religionssosiologen Peter Berger kan en kanskje si at mennesket skaper sin verden, samtidig som samfunnet virker tilbake på mennesket gjennom ”objektive faktisiteter” (Berger 1993: XVII).

Min antakelse er at Samfundet er mottakelig for påvirkning utenfra. Samtidig som reflekterte medlemmer vil kunne påvirke utvikling og endring innenfra. Jeg har en tanke om at undersøkelsen min vil vise om slik påvirkning kan resultere i nytenkning og endring, eller om tradisjonsbevarende krefter vil ha kraft og makt til å sementere lære og tradisjon. Repstad sier at autoritative livstolkninger kun vil beholde troverdigheten ”hvis de lykkes i å gi en ny tolkningsramme til ens erfaringer” (Repstad 2002: 180). Dette stemmer med både Hunters og Bruce’ tenkning. Ortodoksier må redefineres og refortolkes for å passe mennesker i dagens samfunn.

Pål Repstad om endring i kristne organisasjoner

I fortolkningen og analysen av datamaterialet vil jeg også bruke Pål Repstads artikkel ”From Sin to a Gift from God: Constructions of Change in Conservative Christian Organisations”. Her reflekterer han over ”the dynamics of change in conservative organizations” som prosjektet ”Gud på Sørlandet” omhandler (Repstad 2008: 17ff). Hovedsiktemålet med prosjektet var å finne ut hvordan religiøs og moralsk endring forstås og legitimeres. Dette sammenfaller med formålet med min undersøkelse. Dette siktemålet sammenfaller med siktemålet for min undersøkelse. Jeg finner relevant teoretisk materiale i denne artikkelen.

Autoritet som endringsfaktor

Hvis en skal definere hva autoritet er, kan det forklares som ”legitim makt, det vil si maktbruk som oppfattes som begrunnet ... av dem som makten utøves overfor” (Furseth og Repstad 2003: 176f). Min påstand er at autoritet har betydning for legitimering av endring i konservative, motkulturelle trossamfunn. Religionssosiologen Pål Repstad sier at ”det kan fremdeles være sterk maktutøvelse internt i slike miljøer og organisasjoner” (Repstad 2002: 181). Dette momentet er viktig fordi makt her ofte koples med tillit. Ledere har åndelig makt, de kan iverksette sanksjoner mot dem som bryter interne regler, samtidig som det ofte eksisterer en sterk lojalitet overfor lederne. Tilliten til ledelsen kan bunne i at de har

definisjonsmakt når det gjelder den rette læren. Makten reduseres ved at dagens samfunn gir liten mulighet for isolasjon, samtidig som utøvelse av makt vil bli møtt med harme eller satire (Repstad 2002: 180).

Storsamfunnet trenger seg på. I et motkulturelt trossamfunn kan dette gi seg utslag i interne diskusjoner om grenser for lære og tradisjon mellom de som ønsker å bevare tradisjonen uendret, og de som har et sterkt og kritisk engasjement og et ønske om endring (Repstad 2002: 181). I dag eksisterer det et mangfold av religionsformer, og det er mulig å velge annerledes dersom en ikke finner seg til rette i et trossamfunn, eller dersom en er uenig i ledelsens tolkning av læren. Dette begrenser ledelsens mulighet for utøvelse av makt. Et motkulturelt trossamfunn kan være en trygg havn for dem som er lojale og ikke oppjonerer mot de rådende normer. Men hvis en isolasjonslinje velges for å bevare tradisjonen, kan dette føre til en splittelse av trossamfunnet. De konforme blir igjen, mens de engasjerte går.

Max Webers autoritetstypologi

Jeg vil i undersøkelsen min også gjøre bruk av religionssosiologen Max Webers tenkning om autoritet. Han opererer med tre hovedtyper av religiøs autoritet: tradisjonell, karismatisk og rasjonell-legal autoritet. Den tradisjonelle autoriteten går i arv, ”slik har det alltid vært”, mens karismatisk autoritet knyttes til en person, og i religiøs sammenheng til egenskaper hos lederen. Lederen har ”mandat til å lede gitt direkte av Gud”. Det vil si at denne typen autoritet har med relasjonen mellom leder og de som blir ledet. Den tredje typen, rasjonell-legal autoritet er viktig i et konservativt trossamfunn av sekttypen. Max Weber var opptatt av at en sekt etter noen generasjoner ville miste den første kampens glød, særlig der lederen hadde en viss karisma. Derfor ville det være nødvendig å rutinisere (institusjonalisere) karismatisk autoritet for å bevare og styrke tradisjon og særpreg. Det vil si at lederens egenskaper knyttes mer til rollen og funksjonen som leder enn til personen (Repstad 2009: 56f). I min undersøkelse forventer jeg å finne at autoritet har betydning for endring i Samfundet, og jeg vil bruke Webers typologi og Repstads tenkning om autoritet for å utdype dette.

4. Et hermeneutisk perspektiv på forskning

Tolkning og forståelse

Undersøkelsen min er en religionssosiologisk undersøkelse. Det innebærer at den er basert på fortolkning av empiriske data, og at de konklusjonene som trekkes må stemme overens med innsamlede data og belyses av anvendt teori. Med det mener jeg ikke at data er entydige, som en gitt størrelse. De må fortolkes. Det betyr at konklusjonene innbærer en sannhet som kan diskuteres, mens den ene fortolkningen ikke er like god som den andre. For å hindre en tilfeldig omgang med data, må en redegjøre for hvordan en har gått frem i arbeidet. Da kan andre, både forskere og legmenn, ”gå en etter i sømmene”. Det er viktig å gjøre rede for eget ståsted og forforståelse, for dette kan påvirke analysen og fortolkningen av datamaterialet, og også konklusjonene. Kanskje må forhåndsantakelser og teorier forkastes fordi de ikke er holdbare i møte med datamaterialet.

Carl Henrik Grenholm understreker i boken *Att förstå religion* (2006) at vi som forskere må etterstrebe objektivitet, men at vi ikke kan fri oss fra egen forforståelse. Han setter opp fire kriterier for objektivitet: ”metodologisk tilförlitlighet, sanning og fullstendighet” i tillegg til ”intersubjektiv prövbarhet”. Dette siste innbærer at resultatet av en vitenskapelig studie ”bör kunna kontrolleras av var och en” (Grenholm 2006: 86-88). Det betyr at ulike personer vil kunne komme til samme resultat ut fra bestemte kriterier. Ved undersøkelser av religiøse fenomen, trenger ikke forskeren ha en bestemt religiøs bakgrunn eller tilhøre en bestemt tradisjon. Metodologisk pålitelighet betyr at metodene skal gi det optimale resultatet, og at teoriene har størst mulig pålitelighet. Når det gjelder sannhets- og fullstendighetskriteriet, tenker han at en bør ta med det materialet som belyser det problemet en undersøker fra ulike perspektiv og oppfatninger, og at ”påståenden är relevant og tillräkligt uttömmande”.

Kvalitative intervju

Før jeg begynte på undersøkelsen min, tenkte jeg grundig gjennom hva formålet med den var. En kvantitativ spørreundersøkelse blant et stort antall medlemmer i Samfundet kunne ha gitt en oversikt over endringer. Det ville ha krevd et tett samarbeid med ledelsen når det gjaldt gjennomføring. Men fordi jeg ønsket en dypere og mer nyansert forståelse av Menigheten Samfundet og hvordan menigheten selv forsto og tolket endringer, gjorde det en kvantitativ undersøkelse uaktuell. Selv om det kunne vært interessant, ville jeg i denne omgang ikke

undersøke hvordan bestemte synspunkt eller egenskaper fordelte seg blant et visst antall informanter. Formålet mitt var å analysere og tolke data for å få en mer helhetlig forståelse. Derfor valgte jeg kvalitativt intervju som metode. Slike intervjuer ville gi en mulighet til å la hver enkelt informant komme til orde med viktige synspunkt. Kvalitative intervjuer sier noe om samspill mellom enkeltmennesker og mellom enkeltmennesker og ledelse i organisasjoner. De sier noe om hvilke prosesser og relasjoner som kan være av betydning. Kvalitative intervjuer sier også noe om særtrekk og drivkrefter i et bestemt miljø (Repstad 2007: 24).

Kvalitative intervjuer ville gi mulighet til å endre problemformulering underveis i tråd med informasjonen jeg mottok i intervjuene. Dermed kunne jeg dreie fokus hvis jeg møtte interessant informasjon. Dette innebar at jeg måtte være bevisst og stadig endre arbeidshypoteser og spørsmål fordi ”jeg ble klokere etter hvert” (Repstad 2007: 32). Fordi kvalitativ forskning er hermeneutisk; det dreier seg om å tolke og forstå, vil hvert enkelt tilfelle, hver informant, bringe en ny og bedre forståelse av helheten.

Et karakteristisk trekk ved kvalitative metoder er at forskeren arbeider med tekst for eksempel i form av nedtegnede intervjuer. Disse er grunnlag for den videre analysen. I intervjuene kommer informantenes tenkning, deres mening og forståelse frem. Fordi det er et menneskelig særtrekk å gi handlinger og fenomener mening, er den informasjonen forskeren mottar i et intervju allerede en fortolkning av virkeligheten (Grenholm 2006: 145). Nå kan forskeren velge å se bort fra informantens beskrivelse av seg selv og hans fortolkning av virkeligheten fordi den ikke er formulert i vitenskapelige termer, eller han kan, som Max Weber sier, se på sosiologi som ”en vitenskap som er opptatt av fortolkende forståelse av sosiale handlinger og derved årsaksforklaring av deres forløp og virke” (Weber etter Grenholm 2006: 146). Det er mitt ståsted. Jeg anser enhver informant som en rasjonell aktør hvis forståelse av verden det er verd å bygge ny kunnskap på. Men som forsker må en være klar over at ethvert utsagn er en fortolkning. Derfor må en samfunnsvitenskapelig forsker ”rekonstruere de sosiale aktørenes fortolkninger innenfor et samfunnsvitenskapelig språk, ved hjelp av teoretiske begreper”. Dette kaller Anthony Giddens dobbelhermeneutikk. (Grenholm 2006: 146).

Skriftlig materiale

I undersøkelsen har jeg hatt tilgang til skriftlig materiale. Jeg har vært så heldig å kunne bruke bøker og hefter som er utgitt i Samfundet. Jeg hadde stor glede av årsmøtoreferatene. Disse er nøyaktige referater fra de årlige møtene for menighetene i Kristiansand og Egersund.

Dessuten brukte jeg menighetsbladet *Samhold*. Jeg fikk utskrift av informasjonsmateriale som var laget i forbindelse med menighetsmøter, og jeg fikk relevante artikler av menighetens første forstander B. Lomeland skrevet i 1891. Dette var viktig og nyttig bakgrunnsmateriale for intervjuene og for min forståelse av menigheten, informantene og deres bakgrunn. Dette er litteratur det stadig refereres til i Samfundet. Tekstene har altså en historisk betydning, de ble skrevet i en bestemt kontekst. For mitt formål er det deres relevans i dag som er av størst betydning. Men tekstene har spilt med i Samfundet tilbake til 1890, og de er en del av informantenes kontekst.

Forskerens forutsetninger

Både informantene og forskeren er bundet av egen forforståelse. Denne har basis i språk, kultur og tro. Uten forforståelsen er ingen forståelse og mening mulig. Forståelsen er forankret i sammenhengen, i konteksten. Når informantens og intervjuerens kontekst og forforståelse møtes, skapes en ny tekst som gir en bedre og dypere kunnskap og innsikt. I forhold til undersøkelsen min tror jeg det har vært en fordel å ha vokst opp i en menighet med samme historiske bakgrunn og samme læregrunnlag. Jeg har litt kjennskap til den teologiske litteraturen, det teologiske språket som benyttes, og til en viss grad de sosiale kodene. Dette kan ha gjort at jeg har blitt sett på som litt ”innenfor”. Bakgrunnskunnskapen om menigheten, har jeg følt som en styrke, og det har gjort meg komfortabel i intervjusituasjonen. Jeg har ikke hatt problemer hverken med språklige formuleringer eller terminologi. Det har vært lettere å stille oppfølgingsspørsmål, og både spørsmål og svar har blitt mer presise. Jeg har heller ikke hatt noen følelse av at informantene har sett på meg som ”en fremmed fugl”. Men samtidig har jeg hele tiden vært bevisst på at jeg ikke er en del av Samfundet, og at bakgrunnskunnskapen min kan være en ulempe ved at jeg kan ta ting for gitt, eller at den kunnskapen jeg har kan være foreldet. Det har vært viktig å være åpen for at min forforståelse kanskje ikke lenger er holdbar.

5. Praktisk gjennomføring av undersøkelsen

Den første kontakten med Samfundet

Jeg ønsket å lage en undersøkelse om Menigheten Samfundet i forbindelse med masteroppgaven min. Derfor skrev jeg et brev til forstander Leif Kristian Aamodt med spørsmål om dette var mulig. I korte trekk gjorde jeg rede for at jeg var interessert i å undersøke om det hadde skjedd noen endringer i lære og liv i Samfundet. Jeg fikk hurtig svar, og sendte da et nytt brev med mer utfyllende informasjon om hva jeg ønsket å undersøke. Etter dette hadde vi et møte som var svært positivt og informativt. Jeg fikk tillatelse til å tale med og intervju hvem jeg ville. Forstander Aamodt informerte personalet på Samfundets skole om at jeg skulle komme. Kontordamen presenterte meg for lærerne og andre ansatte, og hun viste meg til rette rent praktisk. Jeg fikk arbeidsplass på et av arbeidsrommene til lærerne, og begynte å gjøre meg kjent med menighetens litteratur som var plassert der. Jeg ble fort kjent med lærere og andre ansatte. De ønsket meg velkommen, og flere sa at ”det er på tide at noen kommer utenfra og ser litt på oss”.

Informantene

I og med at så mange var informert om hvorfor jeg stadig var å finne i skolens og administrasjonens lokaler var det ikke vanskelig å få kontakt med potensielle informanter. Jeg kjente ingen fra før, selv om nok noen av oss visste om hverandre. Ønsket var å intervju både kvinner og menn, og det skulle være god spredning i alder, utdanning og yrke. Det hadde vært foreslått for meg at jeg skulle intervju forstanderne, for da ville jeg få Samfundets autoriserte syn på endring. Dette var jeg ikke interessert i ut fra en tanke om at det ikke ville gi et helhetlig virkelighetsbilde. Derfor finnes det blant informantene mine både forstandere, lærere og ”menige” samfundsfolk.

I første omgang tok jeg muntlig kontakt med noen av de ansatte, som jeg kunne tenke å intervju. Jeg fikk positive svar på henvendelsene. Deretter skrev jeg og delte ut informasjonsbrev til de potensielle informantene. Her gjorde jeg greie for formålet med undersøkelsen min. Jeg kontaktet først 7-8 personer. Etter hvert formidlet disse kontakt med andre som syntes undersøkelsen var spennende og relevant, og som ønsket å bidra. Etter at informantene hadde fått informasjonsbrevet, kontaktet jeg dem, eller de kontaktet meg muntlig, på mail eller på SMS. Vi gjorde avtale om tid og sted for intervjuet. De aller fleste

informantene ønsket å bli intervjuet alene, men det var også noen som ønsket å være to sammen.

Samfundet er en liten menighet. Alle kjenner alle. Derfor stilles det store krav når det gjelder anonymisering. Blant informantene mine er det både kvinner og menn, og det er en god aldersspredning. Den yngste informanten er i tyveårene, den eldste over seksti. Den sivile statusen er også ulik, og det er variasjon i utdanning og yrke. Noen av informantene har hele sin familie og bakgrunn fra Samfundet, mens andre har familie utenfor menigheten.

Det hadde vært interessant i denne undersøkelsen å relatere de ulike synspunktene til alder, kjønn eller andre faktorer, men utvalget er så lite at jeg har valgt å la alle utsagn stå fritt. Det letter også anonymiseringen. Utvalget av informanter er bare delvis representativt. Jeg mangler informanter fra den gruppen som er i periferien av menigheten; de som en kanskje kan kalle ”de likegyldige”. Av ulike årsaker deltar de lite i menighetens indre liv, og de er heller ikke ansatt i ”organisasjonen” Samfundet. Jeg vil karakterisere informantene mine som aktive, interesserte menighetsmedlemmer. Noen er ansatt i forskjellige funksjoner og stillinger i menighet og skole, mens andre har sitt arbeidssted utenfor menigheten.

Det var vanskelig å vite på forhånd hvor mange informanter jeg ville trenge, men etter femten intervjuer, følte jeg at jeg ikke fikk høre noe nytt. Det er det Pål Repstad kaller å ha nådd et metningspunkt. Han sier at det kan være greit å gi seg når alt blir ”mer av det samme” (Repstad 2007: 83).

Intervjuguiden

I forkant av intervjuene hadde jeg laget en svært detaljrik intervjuguide. Men i løpet av de første intervjuene ble det klart at skulle jeg få vite noe interessant, måtte jeg la respondentene få styre intervjuene i mye større grad. Jeg la bort guiden. Det tror jeg var klokt. Jeg gikk altså gjennom en prosess i forhold til hvor ”detaljstyrt” det var nødvendig å være. Dersom jeg hadde bundet meg til det jeg mente var interessante spørsmål, hadde jeg gått glipp av mye spennende informasjon.

Intervjuene

Intervjuene fant sted i et av konferanserommene i Samfundets administrasjonsbygg. Der kunne vi være uforstyrret. Bare to av informantene ønsket at samtalene skulle foregå i private omgivelser. Jeg gjentok i begynnelsen av samtalen informasjonen fra ”brevet til informantene”. Endring var hovedtemaet – og jeg pekte på hvilke emneområder jeg ville fokusere på: endringer i lære, ritual og livsstil. Men jeg understreket at det var de emneområdene som informantene selv syntes var viktige, jeg gjerne ville høre mer om.

Intervjuene begynte med småprat der jeg fortalte litt om meg selv og bakgrunnen min. Jeg forklarte hvorfor jeg hadde valgt å skrive om menigheten. Informantene presenterte seg selv. De fortalte litt om familie, utdanning og arbeid. Jeg informerte om taushetsplikten min, og gjorde oppmerksom på at all informasjon ville bli anonymisert og at disketter og utskrifter ville bli makulert etter at undersøkelsen var ferdig. Jeg forsikret om at informantene selv kunne bestemme hvilke spørsmål de ville svare på. Ingen hadde noe imot at jeg brukte båndopptaker.

Det viste seg at informantene i veldig stor grad var opptatt av de samme endringene i menigheten, men prioriteringene av emnene var ulike. Noen var mest opptatt av lærespørsmål og ”avfeide” endringer i livsstil som bare ytre ting, mens andre så på endringer i livsstil og riter som viktige. Dermed ble det ulike tyngdepunkt i de forskjellige intervjuene, som mer og mer fikk karakter av åpne samtaler. Flere av informantene sa også i begynnelsen av møtet at de ikke ønsket en formell intervjusituasjon, men en samtale mellom likeverdige partnere. Det opplevde jeg som en god arbeidssituasjon. Samtlige informanter var reflekterte og hadde god innsikt i Samfundets ”indre liv”. Ingen hadde problemer med å holde fokus på emneområdene. Alle intervjuene ble tatt opp på bånd, og stort sett skrevet ut etter hvert. Jeg skrev ordrett av det som ble sagt, direkte tale ble gjengitt korrekt. Da jeg tematiserte informasjonen jeg fikk i intervjuene, endret jeg litt på ordstillingen slik at setningene ble fullstendige og grammatisk mer korrekte og dermed tydeligere, men jeg har ikke forandret på meningen i utsagnene.

Organisering av datamaterialet

Jeg valgte altså å organisere både det skriftlige materialet og tekstene som intervjuene munnet ut i etter tema. En av grunnene er at det gjør det lettere å anonymisere informasjon gitt i intervjuer. En annen grunn er at analysen bedre kan knyttes til problemstillingen. Alt datamaterialet ble skrevet inn under det enkelte temaet hvor det hørte hjemme. Her måtte jeg gjøre avveier fordi jeg raskt så at det var glidende overganger mellom emneområdene. I denne undersøkelsen hadde jeg valgt ikke å fokusere på hvem som sa hva; kvinne, mann, ung gammel, derfor fokuserte jeg bare på temaene. For å kunne gå tilbake i utskriftene var det fint med en matrise. Å plassere informasjonen under det mest passende temaet, ga meg en oversikt over materialet. Ulempen var at jeg nok følte at jeg mistet noe av flyten i de ulike intervjuene; tekstene ble mindre levende, informantens stemme ble mindre tydelig.

Materialets generaliserbarhet

Materialet er så lite at det vil være vanskelig å generalisere ut fra det. Målet mitt har vært å få bedre forståelse og kunnskap om Samfundet ved å peke på noen endringer, og dernest se hvordan disse forstås i dette spesielle konservative miljøet. Men jeg har en tanke om at resultatet av undersøkelsen kan peke ut over Menigheten Samfundet, og at det vil være mulig å finne sammenliknbare elementer i andre konservative trossamfunn.

Hvordan datamaterialet er brukt

Tekstene som intervjuene munner ut i, blir presentert i et eget kapittel sammen med det skriftlige materialet, som består av årsmøterefater, artikler fra *Samhold* og Samfundets bekjennelsesskrifter. Dette materialet blir analysert, tolket og relatert til relevant teori i et eget kapittel. I neste omgang vil jeg ut fra dette resultatet trekke konklusjoner i forhold til problemstilling og forskningsspørsmål, slik at jeg kan si noe om endring og legitimering av endring i Menigheten Samfundet.

Forskningsetiske momenter

I arbeidet med oppgaven og i brev til informantene før intervjuene startet, var jeg bevisst på å gi så god og riktig informasjon som mulig. I brevene fortalte jeg kort hva undersøkelsen gikk ut på, og jeg gjorde informantene oppmerksom på at ledelsen i menigheten var informert og

stilte seg positiv til undersøkelsen min. Jeg fortalte at intervjuene ville bli tatt opp på bånd, og at disse ville bli oppbevart på en forsvarlig måte, slik at de ville være utilgjengelige for utenforstående. Intervjuene ble skrevet ut i sin helhet og anonymisert. Dette innebar at når det var nødvendig av hensyn til anonymiteten, ville sitatene bli endret slik at tekstutskriftene ikke skulle kunne tilbakeføres til en enkelt person. Intervjuutskriftene ble oppbevart utilgjengelig for andre enn meg. Jeg har ikke brukt navn eller navnelister i tilknytning til intervjumaterialet, så jeg har ikke operert med noe personregister i personvernlovens forstand. Etter at undersøkelsen er ferdig vil alle opptak og notater bli slettet.

Denne informasjonen ble gitt i brevet til informantene og gjentatt i begynnelsen av hvert intervju. Jeg gjorde deg også klart at det var opp til den enkelte informant hvilke spørsmål han ønsket å besvare, eller hva han ønsket å fortelle. Jeg hadde kanskje ventet noen motforestillinger. Men alle informantene har møtt meg med åpenhet og velvilje. I tillegg har jeg også fått den oppmuntringen at det er et nyttig arbeid for Menigheten Samfundet. Noen har også sagt at det var på tide noen kom utenfra og tok menigheten i øyesyn.

En sosiologisk tilnærming til materialet

I denne undersøkelsen har jeg valgt en sosiologisk tilnærming til materialet. Det betyr i praksis at jeg ikke tar stilling til om Samfundet har rett i sitt syn på tro og lære. Det ligger utenfor sosiologiens område. Religionssosiologien ser på religion som en del av samfunnet. Det vil si at den kan si noe om forholdet mellom mennesker i samfunnet, mellom enkeltindivid og samfunnet og mellom en organisasjon eller trossamfunn og storsamfunnet. Som religionssosiolog vil en beskrive det en undersøger for å forstå. Det kan i noen tilfeller være problematisk og provoserende for sterkt religiøse enkeltindivider og trossamfunn, som forholder seg til en transcendent virkelighet, slik det kommer frem i Bibel og bekjennelsesskrifter. Sosiologien ser og studerer religion og religiøse fenomen på en innenverdslig måte. Så når jeg studerer endring i Samfundet, så tenker jeg på dette som et samspill eller muligens en konfrontasjon mellom medlemmer i menigheten, mellom medlemmer og ledelse og mellom Samfundet selv og verden omkring, og i siste instans i konfrontasjon med dogmer og tradisjon.

Men å forske ut fra et sosiologisk perspektiv betyr ikke at forskeren som person er nøytral eller likegyldig til kristen tro. Enhver forsker har sitt ståsted, sine forkunnskaper, også når det

gjelder tro og religiøsitet, men som forsker søker en å tolke og forstå de religiøse fenomenene på en verdslig måte. En tar ikke stilling til ”om det bakenfor, under eller innbakt i den sosiale menneskelige virkeligheten ligger en guddommelig virkelighet som virker inn på det som skjer i verden (Furseth og Repstad 2003: 238). Det igjen betyr at religionssosiologien kan si mye om religiøse fenomen, men den kan på ingen måte si alt (Repstad 2009: 50-51). Slik kan jeg bare gripe tak i litt når det gjelder Samfundet i min undersøkelse. Jeg innser at virkeligheten er mer enn ”det som møter øyet”.

6. Presentasjon av empirisk materiale

I det følgende vil jeg presentere et utvalg av de svarene jeg fikk i 15 intervjuer med medlemmer av Menigheten Samfundet, og dessuten bruke fellesmøtetreferater (årsmøtetreferater), menighetsblad og andre skriftlige kilder. Jeg vil gi en så fullstendig og relevant oversikt som mulig. Svarene er ment å vise hele spekteret av synspunkter, fra de som ønsker å bevare tradisjonen i menigheten til de som sterkt ønsker endring. Svarene har jeg plassert innenfor de tre emneområdene livsstil, riter og lære. Disse kan på ingen måte ses som atskilte områder. Snarere tvert imot; de griper i aller høyeste grad inn i og påvirker hverandre. Jeg har valgt plassering ut fra en helhetsvurdering. I denne presentasjonen vil jeg begynne med endringer i livsstil eller praksis, fortsette med endringer som har med riter å gjøre, for til slutt å presentere endringer i lærespørsmål. Hele tiden ser jeg at det er glidende overganger mellom emneområdene.

Mange av temaene har vært diskutert i de årlige fellesmøtene (årsmøtene) hvor menighetene i Kristiansand og Egersund deltar. Først innledes det til hvert tema, så følger diskusjonen av det enkelte tema, og til slutt trekker Samfundsstyret en endelig konklusjon, som står for Samfundets offisielle syn, begrunnet ut fra lære og tradisjon.

Undersøkelsen min om endring i Samfundet begrenser seg til de siste 15 – 20 årene fordi informantene mente lite hadde skjedd av endring før denne tiden. Sitatene er i utgangspunktet ikke endret. Når det har vært nødvendig av hensyn til anonymiteten, har jeg tatt hensyn til dette. Men meningsinnholdet i utsagnene er uendret. Dette er et empirinært kapittel. I neste kapittel vil jeg analysere og sammenholde det empiriske materialet med relevant teori slik at empiri og teori gjensidig belyser hverandre.

Endringer i livsstil

I Samfundet har det vært sterke begrensinger i praksis innenfor en del områder som innvirker på dagliglivet. Det har ikke vært godtatt å ha utstrakt kontakt med mennesker utenfor menigheten, heller ikke å besøke andre trossamfunn. All kontakt med ”de utenfor”, har begrenset seg til skole og arbeidsliv. I løpet av de siste 15-20 årene har det skjedd en endring når det gjelder synet på skilsmisse, og hvilke oppgaver kvinner kan ha i menigheten. Kvinner har nå stemmerett ved valg, og det har skjedd en liberalisering i synet på kvinners klesdrakt.

Forholdet til mennesker som ikke er tilsluttet menigheten

”Hvordan vi bør forholde oss til dem som ikke tilhører menigheten?” Dette var sak nr 4 på årsmøtet i 2003. Innlederen peker på at menighetsmedlemmer forholder seg forskjellig til folk utenfor Samfundet. Det er altså ulikt syn på saken. Noen synes ikke det gjør noe å være med i organiserte aktiviteter utenfor menigheten, mens andre mener at omgang med andre er farlig i den forstand at en kan la seg påvirke. Ungdomsforeningens styre har også tatt opp dette temaet. For dem er det aktuelt og viktig da det er av betydning for hvem som kan bli med på foreningens møter. Samfundet har en restriktiv holdning til at ungdom utenfra får delta på møtene. I dag må en samtale med forstanderen og få hans godkjenning når en ønsker å ta med noen utenfra i Ungdomsforeningen. Et annet moment som kommer frem, er at det i dag kreves mer omgang med ”de andre” i arbeidslivet enn før. Dessuten kan den enkelte kanskje påvirkes fordi deler av familien befinner seg utenfor menigheten (66).

Innlederen påpeker at for å ta et rett standpunkt må en la seg lede av Guds ord og ikke egen vurdering av hva som er farlig eller ufarlig (66-67). Han fortsetter med å si at ”det er en stor nåde at vi kan velge omgangskrets blant kirkens folk”, men at en ikke skal ”gjøre det til noen gjerning”. Det er viktig ikke å la seg påvirke av det onde i verden, selv om en skal vise kjærlighet mot alle. Det vises her også til Pontoppidans Forklaring (spm. 608) om at en kan lede seg selv inn i fristelse ”ved å ha fortrolig omgang med verdens barn”, og at en ikke skal ha omgang med hyklere (spm. 521) bortsett fra det som er nødvendig.

Videre peker innlederen på at Samfundet blir sett på og godtatt på en mer tolerant måte av de utenfor. Dette kan ha en smitteeffekt innad, ved at en blir smigret, noe som kan føre til ”at en kommer inn i tvil om det er nødvendig å skille seg fra andre”. Både kirke- og skolevirksomhet, ”hele menighetens fundament bygger på den regel at vi skal gå ut fra dem og fraskille oss”. Til slutt minner innlederen på at Samfundet ”rett forstått skal være et isolert trossamfunn”. Og han spør om det (da) er ønskelig med mindre grad av isolasjon.

I samfundstyrebeslutningen henvises det til 2. Kor 6,14-17 når det gjelder forholdet til dem som er av en annen tro: ”Lyset kan ikke ha noe med mørket å gjøre, Kristus kan ikke komme overens med Belial, den troende har ikke noe felles med den vantro, liksom Guds tempel ikke har noe med avguder å gjøre.” Men det påpekes at det er ulikt syn i menigheten, og at det er umulig å sette opp konkrete regler, for det vil bare ”føre oss inn i gjerningsvesen og hykleri”. Det viktige er å forholde seg til Guds ord slik at en får en sikker grunn å stå på i forhold til

andre mennesker, både innad i menigheten og i forhold til de utenfor. Men Samfundsstyret er betenkt over utviklingen særlig blant de unge som ”nokså fort knytter nære forbindelser med ungdom utenfor Samfundet”(79) i forbindelse med skolegang og fritidsaktiviteter utenfor menigheten.

Informantene mener at når det gjelder forholdet til de som er utenfor Samfundet, har det hos mange menighetsmedlemmer skjedd en endring i tenkning og holdning. Halvparten av dem syntes det var familien som skulle bestemme hvor mye en skulle ha med folk utenfor å gjøre, og ikke menigheten. Resten av informantene mente at de var opplært til å holde seg for seg selv. De fleste var enige i at det var viktig å bruke både tid og energi til barnas, familiens og menighetens beste. En informant sier når det gjelder forholdet til ”de andre”:

”Før skulle en ikke gå i bursdager til de utenfor. Men jeg sendte mine barn til de utenfor. Har ikke noe imot det. Men det er ikke ok for alle. Men dette er familiært, og ikke Samfundets syn. Alt er egentlig overlatt til en selv. Den tiden da en sa at en ikke skulle gå på kino eller på konserter er slutt. Jeg tror at forkynningen var slik. Før måtte en stå opp og innrømme om en hadde vært på kino. Ledelsen forkynner at en skal ta valgene selv.”

En annen informant sier at når noen hevder at det er familien som bestemmer hvordan forholdet til ikke-samfundsfolk skal være, blir det sammenliknet med konflikter hos læstadianerne. Konflikter forårsaker at menigheter splittes. Familier blir splittet. Men i dag er nok forholdet bedre med mer kommunikasjon. ”I dag blir ikke hånden slått av de som ikke er med.”

”Før var det litt politikk i at en skal ofre noe for sannheten. Du måtte ofre noe for å være med i gjengen. Samfundet er en lukket kultur. Det har preget Samfundet, og det har vært mye inngifte. I dag kan en part være med i Samfundet. Dette var umulig før. Dette var vranglære. Det er ikke nok å tenke at Gud ordner det sånn at det blir greitt til slutt. En må tenke og gjøre noe selv.”

Enkelte av informantene har gått i ”blandede” bryllup. Spørsmålet var da ”om det finnes hyggelige folk utenfor. Før tenkte en at folk utenfra ikke hadde brukbare tanker”. Flere informanter synes det hadde vært bedre om folk kom inn i Samfundet ”uten ekteskap”, men de mener at ”det hadde ikke blitt så interessant å gå inn hvis en ikke treffer noen ... å sette seg inn i ting”. Men det har skjedd andre endringer når det gjelder kontakt med ”de andre”. ”Før var Samfundet veldig lukket,” sier enkelte informanter.

”En skulle passe seg for å snakke med noen utenfor. Grensen gikk ved dørmatten. Det er egoistisk. Det var ikke riktig. En blir jo så redd for seg selv - at en ikke tror nok.”

Men det er annerledes nå, mener noen av informantene. ”På skolen er det besøk av lærere fra Høgskolen i Agder. De har hospitert. Også lærere fra Irland. Det er større toleranse. Nå tar også lærerne videreutdanning og møter andre.” Andre informanter synes at det står mer i avisen om Samfundet. ”Nå er det ikke så hysj, hysj lenger. Ungdommen tør også stå frem. Det er ikke lenger så flaut å si at en går i Samfundet.” Det blir fremhevet av noen informanter at det i dag er mer kontakt med folk som vil vite noe om Samfundet. ”I dag er det sekularisering. Det henger sammen med sakralisering. ”Folk vil i dag ha mer enn en liten touch av det religiøse. Folk trenger noe, en ide å leve for.”

Andre igjen synes ikke det har skjedd noen endringer når det gjelder deltakelse i sosialt liv utenfor menigheten. ”En oppfordres ikke til å engasjere seg politisk, men byråkratisk er ok.” Det vises til at Paulus sier ”at partier skal ikke være hos dere”. Enkelte andre informanter fremhever at de stadig ikke går i bryllup eller begravelse til noen som står utenfor. Det er regler som er laget, ”men ingen passer på”. Flere har ikke venner utenfor menigheten. Men andre informanter har både deltatt i idrettsklubber og forteller at de har venner som ikke er med i menigheten. Når det gjelder å delta i aktiviteter utenfor menigheten, forteller flere at dette vekker motbør.

Samfundet gjør ikke noe aktivt for å tiltrekke mennesker. De som går inn gjør det som oftest på grunn av giftemål. Det understrekes at den måten de driver misjon på er ved den oppførselen som medlemmene viser utad. Flere informanter går frimodig inn i samtale med folk som er interessert i å få vite noe om menigheten. ”Det er viktig å vise hva en står for i praksis.”

Fremmed gudsdyrkelse

Samfundet fremholder at en ikke skal delta i fremmed gudsdyrkelse. Bare Samfundet har den rette lære, og i 1890 skilte menigheten seg ut fra Statskirken, som både da og nå ses på som et falsk trossamfunn. I skriftet *Den kristne kirken* (44f) står det: ”Det nære forholdet mellom Kristus og de kristne, gjør at de kristne ikke kan ha fellesskap med de vantro, på samme måte som Kristus ikke har noe fellesskap med djevelen.” Og videre står det: ”Hvis det kommer noen som fører falsk lære, skal vi holde oss borte fra slike mennesker for ikke å bli medskyldige i deres synder. En skal holde seg til mennesker som er av samme ånd.” Det gjelder folk både innenfor og utenfor menigheten.

I referatet fra årsmøtet i 2000 kommer det frem ulike syn på forholdet til folk utenfor menigheten. Innlederen begrunner ut fra Bibelen. Han viser til Matt. 15, 7-10 hvor Jesus refser fariseerne for at de overtrådte Guds bud for sine egne påbuds skyld (2000: 42). ”Hør etter og forstå,” sier Jesus. Innlederen formaner til å legge sitt eget til side og så følge Skriftens ord. Det er viktig ikke å følge menneskebud, for da er en prisgitt det andre sier. Han fortsetter med å fremholde at det er feil ”å gjøre spesielle tilfeller til en alminnelig regel”; en skal følge Jesu ord om å høre etter og forstå.

Hvordan en skal forholde seg til andre har også vært tatt opp på tidligere årsmøter, for eksempel i 1943 hvor 2. Kor. 6,17 ble drøftet. Om forholdet til annerledes troende ble det også samtalt i 1889. I referatet herfra vises det til at Paulus ”advarer korinterne mot fortrolighet, åpenhet og fellesskap med falske lærere, en slik omgang er den farligste for Guds menighet”. 2. Kor. 6,17 har blitt brukt som rettesnor i forbindelse med deltakelse i kirkelige handlinger (43f). Spørsmålet som har vært stilt, er om en deltar i fremmed gudsdyrkelse ved å være tilstede i begravelser utenfor Samfundet, og det spørres også om en ikke må se på hensikten med det en gjør. Det har vært ulikt syn blant samfundsfolk, og praksis har vært forskjellig; noen har gått for å vise den avdøde og familien den siste ære, mens andre har holdt seg borte fordi de mener det er feil å delta.

Innlederen viser også til ”vår kurfyrstebibel” hvor det kommer frem i forbindelse med dette bibelverset ”at korinterne skulle gå ut fra de avgudiske og ugudelige og ikke røre ved dem for at sjelen deres ikke skulle bli uren”. Dette er også grunnen til at samfundsfolk skal skille seg fra annerledes troende, ikke fordi de er bedre enn dem, eller fordi de ikke vil hjelpe og ha omsorg for dem. Det vises til Matt. 8,20-22 hvor det i vers 22 står at Jesus sier: ”Følg du meg, og la de døde begrave sine døde.” Til slutt spør innlederen om en kan bli så forblindet av en regel at den blir viktigere enn å følge ”kjærlighetsbudet som burde og skulle komme først”.

I diskusjonen kom to syn frem: De som mente at det var falsk gudsdyrkelse å gå i begravelser, og de som mente at det i noen tilfeller var riktig å delta. Særlig de som var kommet inn i Samfundet og hadde familie utenfor, hadde et mer liberalt syn på å gå i begravelser utenfor menigheten. For dem kunne det bli en samvittighetssak å delta for å vise den siste ære. Samfundsstyrets konklusjon var at en skal følge Guds ord, og la det være ”lykten for foten og lyset på stien for mennesket”. Dette vil gjøre at en handler rett ”når foreldre eller nær familie dør og blir begravet på en offentlig kirkegård”. Det fremholdes at 2. Kor. 6,14-18 er den

generelle regelen en skal følge. En skal ta avstand fra falsk gudsyndelse, ”også i de tilfeller da det etter Guds ord kan være rett å være tilstede” (56).

Dette er Samfundets offisielle syn. Blant informantene er det også ulikt syn når det gjelder å delta i kirkelige handlinger utenfor Samfundet. En informant sier:

”Jeg har vært på gudstjenester hos andre. Vært i andre kirker. Fikk en oppbyggelig stund. Følte ikke at det var galt. En ting var riktig for en person, men galt for en annen person. I gudstjenesten husker jeg ikke at det har blitt sagt at det og det skal du ikke gjøre rent konkret. Men en må være bevisst selv på hva en gjør. Jeg ville ikke gått på gudstjeneste her i byen da går jeg heller i Samfundet. Hvis jeg ikke kan det, går jeg heller ved behov et annet sted.”

Andre informanter uttaler at de ikke ønsker å gå andre steder, selv om ikke alle ser alt på samme måte. En informant har besøkt andre menigheter, men ikke deltatt aktivt, ”men har snakket med teologer”. Flere informanter sier at de er skeptiske til Den norske kirke. De mener at det er en forpliktelse å ta avstand fra den falske lære. ”Hva skal en si om Den norske kirke med læregrunnlaget som finnes. En skal ikke godta alt. Utfordringen for Statskirken ... den viderefører ikke arven.”

En annen sier at det har vært vanskelig å være medlem av Samfundet fordi det ikke var akseptert å gå i konfirmasjon til nær familie som sto utenfor Samfundet. Informanten valgte å gå alene uten ektefelle, og også i begravelsen til en eldre nær slektning. Ønsket var ikke å provosere, men ”jeg fulgte min samvittighet. For meg var det rett å gå i begravelsen”.

Andre peker på at det er et nytt syn på begravelser. ”Når det gjelder begravelse. En som ikke var i menigheten ble begravd i menigheten. All familie var der.” Informanten ser på dette som en ytre ting. ”Tidligere forstandere har nok hatt mange menneskebud. Det er ikke rett å ha menneskebud som ikke er nødvendige.”

At det er en endring i tenkningen omkring å gå i begravelser til utenforstående understøttes av flere. Men det pekes på at ”ikke alt er entydig i Bibelen. Det dreier seg også om forholdet til de andre. De som kommer inn i Samfundet får problemer med dette. De får beskjed om at de ikke kan delta i fremmed gudsyndelse, men ofte er de som kommer inn, strengere enn samfundsfolk flest.” En informant forteller:

”Før ble det stilt spørsmål ved visitas om noen hadde vært i begravelser utenfor menigheten. Det er det slutt på. Det er så mange ting som spiller inn. Noen ganger er det nødvendig å gå. De som sier fra om slike forhold, kan ikke vite alt om disse forholdene. Men det advares mot fremmed gudsdyrkelse. Årsmøtet i 2000 gir skriftlig uttrykk for at det noen ganger er situasjoner som gjør det nødvendig å gå i begravelser utenfor. Det kan være viktig å hjelpe folk gjennom en sorgfase. Guds ord sier at en skal skille seg fra de som lærer urett. Men samtidig skal en hjelpe dem som har det vanskelig. Jesus holder seg ikke med folk som lever i synd, men fremhever dem som forandrer seg. En må ikke oppfatte seg selv som god, men vise Jesu sinnelag.”

Synet på skilsmisse og delte familier

I *Samfundets tro og bekjennelse* (15) står det: Et ekteskap skal vare så lenge begge ektefellene lever. Den som skiller seg fra sin ektefelle av noen annen grunn enn hor, og gifter seg igjen, bedriver hor. Saken om ”delte familier” ble behandlet på årsmøtet i 2006, i sak 3. Her kom Samfundsstyret frem til at alle som er viet utenfor menigheten lever i et ”syndig forhold som det trengs tilgivelse for”. Dersom bare en av ektefellene ønsker å bli tatt opp i Menigheten Samfundet, må denne bli løst fra sin synd. ”Har vedkommende ikke tilhørt kirken tidligere, må han eller hun først bli undervist i Samfundets lære og bli døpt for å bli opptatt.”

Når det gjelder forholdt til den ektefellen som blir stående utenfor, viser Samfundsstyret til 1. Kor. 7,12-14. Både en kristen kvinne og mann skal bli hos sin ektefelle selv om han eller hun ikke er troende. For øvrig pekes det på at ”slike saker er vanskelige, og en må se på det enkelte tilfelle” (63).

I en slik konkret sak, referert i *Samhold* nr 9/2007, var det uenighet om hvorvidt en person som er gift med en fraskilt utenfor menigheten, kan tas opp i menigheten. Noen mener at ”en kan ta opp en som bekjenner sin synd”, mens andre ser på samlivet som syndig og at det ”må opphøre før opptak kan skje”. Begge synspunktene peker på at all synd kan tilgis, men tvilen går på om et slikt samliv er rett etter Guds ord. Her vises det til Rom 7, 2-3 og til Rom 13, 8-10 hvor det står: ”Bli ingen noe skyldig, annet enn det å elske hverandre. Den som elsker sin neste, har oppfylt loven ...” Konklusjonen ble at det var mulig å søke opptakelse i Samfundet ved syndsbe kjennelse ut fra kjær lighetens lov. Ut fra denne ble det heller ikke satt noen betingelser. Denne saken ble utdypet i et senere *Samhold*. Her kommer det frem at ut fra Bibelen skal en ikke skille seg fra sin ektefelle. Det vises også til at etter norsk lov er det ikke forbudt å skille seg, og at den som gifter seg med en skilt person kanskje ikke er klar over hva Bibelen sier. Det påpekes at ”det er vanskelig å si at ekteskap er ugyldig selv om Gud sier at den som er skilt, skal leve ugift. Vi skal ikke gjøre noe som går imot kjær lighetens regel”. Det

vises både til Speners og Luthers tolkning av Rom 13.9-10. Her understrekes det som før er sagt om kjærlighetens lov

I *Samhold* nr 4/2010 vender Samfundsstyret tilbake til saken. Det er kommet flere henvendelser til styret om at vedtaket ikke er etter Guds ord. Saken er drøftet på møter også i Samfundsstyret. Konklusjonen er at ”Styret ser saken i sammenheng med saken om ekteskap som det arbeides med, Vedtakene som er gjort i 2007 blir opphevet. Samfundsstyret vil fortsette å arbeide med saken ”i håp om å se den klarere”.

Informantene påpeker at Samfundet er imot skilsmisse. Om lag halvparten av dem kom inn på at det var skjedd en endring i synet på skilsmisse. Ingen av informantene viste noen sterk reaksjon på endringene, og de syntes heller ikke å være imot den mer liberaliserende endringen som har skjedd. En av respondentene sier dette om synet på skilsmisse:

”Det er endringer i holdninger til skilsmisse. Begge kan stå i Samfundet etter skilsmissen. Men gjengifte er ikke tillatt. Da må en gå ut. Det må være tøft, for da må den fraskilte leve alene. Det Alminnelige Samfund aksepterer gjengifte av den som blir forlatt. Holdningen til skilsmisse er at den som bryter ut, skriver under på at det er synd.”

En annen informant peker på at en som har gått ut og giftet seg, kan komme tilbake igjen. ”Slik var det ikke før, da ble en satt i bann.” Flere peker på at Samfundet ikke formidler egne meninger når det gjelder skilsmisse, men det som Bibelen står for. Men ”det er viktig at en prøver å støtte og vise kjærlighet” mot den som blir stående igjen som skilt og enslig. Å komme inn i Samfundet er lettere hvis en kommer inn i en familie. Samfundet har en stor utfordring når det gjelder de som kommer inn. ”Men det gode med disse menneskene er at de kan bevisstgjøre Samfundet på det som kanskje ikke trenger å fortsette av skikker og tradisjoner ... men at noe er lære.”

Sex og samliv

På årsmøte i 2009 ble ”forhold som har med det 6. bud” diskutert. Innlederen avgrenser emnet slik at diskusjonen skal handle om samlivsformer og prevensjon. Ut fra Bibelen er ekteskapet den rette samlivsformen mellom mann og kvinne, og samboerskap er feil etter Bibelen. Dette var det uenighet om på de forberedende møtene, hvor samboerskap av noen ikke ble sett på som synd. I tillegg kom det fram at det er vanlig med sex før ekteskapet. Det var ulike syn på dette. Noen mente at sex før ekteskapet var greit dersom en hadde forpliktet seg til noen,

andre mente at det var synd, selv om en "ikke greide å leve etter det". Når det gjaldt prevensjon var diskusjonen begrenset til å gjelde bruk i ekteskapet "fordi det er rette stedet for seksuallivet" (75).

Samfundsstyrets uttalelse går på at ekteskapet er innstiftet av Gud i Paradis. Styret "vil understreke at samboerskap og seksuelt samliv før ekteskapet er synd" (94). Når det gjelder bruk av prevensjonsmidler er disse begrenset til ekteskapet, og Samfundsstyret minner om Onan, som gjorde imot Guds bud (1 Mos 38,8-10). Onan gjorde som han ville, og det advares mot at "ektepar selv skal bestemme hvor mange barn det er best for dem å få" (95). Bare medisinske forhold kan være medbestemmende for om en skal bruke prevensjon.

Ingen av informantene kom under intervjuene inn på forhold som har med det 6. bud å gjøre, og bare en av informantene nevnte at "Samfundet er imot prevensjon, men vi ved jo at flere bruker det. Men det snakkes det ikke høyt om."

Kvinner og kvinnesyn i Samfundet

Bare menn kan lede Menigheten Samfundet. I § 2 i grunnreglene står det at "det skrevne Guds ord" skal legges frem i rett og ren forkynnelse, og at "sakramentene, den hellige dåp og den hellige nattverd" skal forvaltes rett av levende vitner, som er "menn som er i live, og lært av Gud og ordentlig kallet". Videre står det i § 6 at "alle stemmeberettigede menn er valgbare". Det betyr at i dag har kvinner stemmerett, men de er ikke valgbare til å ha lederoppgaver i menigheten.

Stemmerett for kvinner er av nokså ny dato. Saken var oppe på årsmøtene i 1999, 2000 og 2001. Diskusjonen gikk på om også kvinnenens stemme skulle telle ved valg i menigheten. Slik det var til 2001, hadde kvinnene bare begrenset stemmerett. Det betyr at de kunne stemme, men stemmene deres telte bare ved stemmelikhet mellom to menn. Men kvinner kunne stemme over grunnreglene. Ulike syn kom frem: Noen ønsket å beholde den ordningen som var. Men andre ønsket at det skulle være likhet mellom menns og kvinners stemmer. Igjen andre uttrykte bekymring for at kvinner skulle bli valgbare til de tre styrene. Dette synet ble også delt av flere kvinner. Et tredje syn gikk på at

"Det kan være slik at en ordning kan hvile på Skriftens grunn, men når tiden forandrer seg, kan en komme frem til en annen ordning som også hviler på skriftens grunn."

Innlederen sier at ”vi har hatt det slik at flertallet bestemmer, men hvis noe som blir vedtatt er urett, må vi legge Skriftens ord til grunn”. Samfundstyret uttalte i 2000 at vi ”mener at det gjøres forskjell på å avgi stemme, og det å bli valgt på. Det skiller fra det offentlige liv hvor de som kan stemme også er valgbare.” Innlederen uttrykker at Bibelen gjør det klart at ”det var menn som ble valgt av Gud til å styre og lede, selv om det var visse unntak”. Andre tenker at dette er en ”urett likestillingstanke”. Men andre igjen peker på at menighetsledelsen i de første tider mente at kvinner og menn stod likt når det gjaldt stemmerett ved valg.

I 1999 ble det på årsmøtet referert til årsmøtene i 1904. Referatet herfra viser at det ”ikke var noe bibelspråk som talte mot å gi kvinner stemmerett”. I 1911 ble det opplest noen uttalelser som var falt i årsmøtet i 1896 av T. S. Hetland og B. Lomeland som gikk på at

”man trodde at kvinnene slapp for lett, begge kjønn burde ha samme rett i det som angår menighetsanliggender.”

Kvinner fikk ikke lik stemmerett i 1911. Men i 2001 kom saken til en avslutning. Det ble poengtert at saken ikke kunne ses på som et ”likestillingsarbeid, men som en skjevhet som er i ferd med å bli rettet opp”. Noen debattanter mener at ”kvinner har mye uformell makt i Samfundet fordi kvinner sitter i Ungdomsforeningens styre og i Barne- og Ungdomsutvalg.” Men de mener at om kvinner får stemmerett på lik linje med menn ”kan vi stoppe med det og ikke la det bli et skritt i retning av at kvinner skal delta i styrer.” Innlederen peker på at når Bibelen ikke sier noe direkte, så har en frihet til å velge når det gjelder praktiske ordninger. En taler uttrykker bekymring for at ”det nesten bare er menn som har uttalt seg, og at dette er et tankekors”. Resultatet av hele prosessen er at kvinner i 2001 får lik stemmerett med menn ved årlige valg og ved valg av forstander og hjelpeforstander.

Hvilken plass kvinner skal ha i menigheten har vært en vedvarende diskusjon. I 2005 var dette sak 2 på årsmøtet. Saken ses ut fra to synsvinkler. ”Når og i hvilke sammenhenger kan en kvinne tale Guds ord?” og ”På hvilke områder kan kvinner benyttes i menighetsarbeidet?” Innlederen konsentrerer seg om det andre emnet. Han utelukker å se på kvinners underordning i ekteskapet Ef. 5,22-25, og på kvinners og menns likestilling i forholdet til Kristus. Spørsmål som har vært stilt til Samfundsstyret går på kvinnelige lærere i kristendomsundervisningen og kvinnelige talere på ungdomsmøter i kirkelokalet. Andre viktige tema har vært om det kan være kvinnelig redaktør av *Samhold*, formann og viseformann i Ungdomsforeningen, men også om kvinner kan velges til Skolestyret og Drifts- og oppveksstyret. Aktuelle bibelvers er

her 1. Kor 14,34-37 og 1. Tim 2,11-15. Kvinner skal tie i forsamlingen og ta imot læren i taushet. I diskusjonen kommer flere syn frem. Et av innleggene går på at ”kvinnene burde være glad for at de er fritatt for slike vanskelige oppgaver” som det er å være med å lede og bestemme. Et annet syn går på at i 1903 mente noen at kvinnen ”skulle være helt stille”, men ”da hadde det bare vært menn som skulle sagt noe i dag”. Ellers nevner en taler at det er behovet for plass som gjør at møtet holdes i kirken, og derfor kan kvinner tale.

Et poeng som flere deltakere fremholder, er at kvinner kan tale profetisk, og at de kan holde innlegg og lede møter,

”men når vi kommer til kordøren, er vi ikke langt fra prekestolen, og da nærmer vi oss grenseland for hva vi er vant til i vår kultur.”

Dette synet har flere; en skal være forsiktig med å tøyne grensene, for ”vi nærmer oss en grense som kan være flytende”. ”Grensene går på kvinnesynet,” sier en annen, ”det er egentlig en kirkeskole vi driver hos oss, og da er lærerne forkynnere.” Det egentlige problemet blir da å bruke kvinnelige lærere i skolen fordi det er vanskelig å se forskjellen på deres forkynnelse der og i andre sammenhenger (30). Debattanten mener at Samfundet har gått for langt i bruken av kvinnelige lærere. Et annet innlegg fremholder at det er viktig i denne sammenhengen å bestemme seg for om en ser skolen som ”hjemmets eller kirkens forlengede arm”. Flere talere fremhever at kvinnesynet er annerledes i dag enn på Jesu tid og dermed kulturbestemt. Jesus utfordret kvinnesynet da han talte med den samaritanske kvinnen. Det fremheves at kvinnen kan brukes til mange oppgaver, bare det ikke går utover morskallet som er kvinnen viktigste oppgave.

Et syn går på at kvinner ikke skal være med i de tre hovedstyrene, men ser det slik at kvinner godt kan være med i styret i Ungdomsforeningen. Dette synet støttes av flere som synes det er greitt at gutter og jenter ”er likestilt og med i komiteer” i Ungdomsforeningen på samme måte som jenter er med i elevrådet. En mann sier at for han ”kunne det også være en kvinnelig redaktør i *Samhold*”. En av deltakerne mener at egentlig er det bibelsynet som bestemmer. Det er mulig å bruke bibelord som gjelder underordning i ekteskapet til også å gjelde andre områder i menigheten, men at en også kan avgrense underordningsprinsippet til bare å gjelde i ekteskapet.

En annen sak som ble tema på årsmøtet i 1995 var ”Kvinneres adgang til lærerskolen” Grunnen til at denne saken ble aktuell, var at det var større behov for lærere på grunn av nedsatt lesetid for lærere, 6-åringer skulle nå inn i skolen, og flere lærere gikk av for aldersgrensen.

Diskusjonen gikk på om kvinner skulle få full lærerutdanning på lik linje med menn eller om de skulle få tilpasset opplæring i tråd med de oppgaver de fikk som lærere.

Kvinner har i hele Samfundets historie blitt brukt som lærere for eksempel i forming, gym for jenter og i heimkunnskap. Ulike syn kom frem. Det ble argumenter ut fra Bibelen om at kvinner helt fra bibelsk tid har blitt brukt til menighetsarbeid, og samtidig ble det fremhevet at kvinner har som første og viktigste oppgave å ta seg av omsorgsoppgaver i hjemmet. Det kunne derfor bli en konflikt mellom ”omsorgskall og undervisningskall”. Et argument var at dersom kvinner fikk en delvis og tilpasset opplæring i forhold til menn, ville de bare kunne brukes på et ”begrenset felt”, og det ville kunne vanskeliggjøre skoledriften. Et annet moment som en taler brakte frem, var at kvinnelige og mannlige lærere har et ulikt forhold til skolen. Menn får kallsbrev, men det gjør ikke kvinner, ”og det ville være rart om vi begynner å kalle dem fordi om vi gir dem utdanning.” Ulikheten består i at mannlige lærere kan få forkynneroppgaver i menigheten. En annen taler synes ”det blir litt vanskelig hvis det skal være fritt frem for alle kvinner i Samfundet å søke lærerskolen”, mens en annen taler ikke syntes en skulle snakke om likestilling i forbindelse med at både jenter begynte på lærerskolen, men heller snakke om likeverd. Selv om ”kvinnen skal være underdanig under sin mann og sine overordnede, er hun likestilt med mannlige kolleger i skolen”.

Flere talere fremholdt at ”kvinner må få den beste utdannelsen” for å kunne undervise etter skolens formålsparagraf, og en taler mente at ”lærerskolen måtte legges om slik at kvinner fikk samme utdanning som menn”. Det vises til at barn trenger både kvinner og menn på de laveste trinnene. Det er hensynet til barna som gjør at kvinner også bør få den beste utdanningen, og ikke en tanke om likestilling.

Samfundsstyret konkluderte med at en skulle opprette en ny lærerskole med et fireårig utdanningsløp. Kvinner skal kvalifiseres til det arbeidet de skal gjøre i skolen. Styret viser til at det i diskusjonen var ulikt syn på om kvinner skulle få samme utdanning som menn, eller få en utdanning som kvalifiserer for bestemt fag. Den endelige konklusjonen ble at kvinner får lærerutdanning ved Samfundets lærerutdanning og eventuelt faglig videreutdanning. Men det

er en begrensing. Kvinner tas bare inn i lærerskolen ”i det omfang som er nødvendig for å dekke skolens behov”. Noe som betyr at kvinner kan brukes ut fra nødsprinsippet.

Enkelte av informantene tenker at ”ting blir tillempet over tid”. Det gjelder for eksempel synet på kvinnens rolle. Samfundet holder på at kvinnen skal ta seg av hjem og familie. Dette tenker de har avstedkommet reaksjoner og kommentarer overfor kvinnelige lærere.

”Diskusjonen er oppe om oppgavene til kvinnelige lærere. Før skulle damer ikke undervise i KRL. Alltid kvinner i heimkunnskap og noen andre fag. Kvinnelige lærere - helt fint. Før var det ingen kvinner på lærerskolen. Men det begynte med at før underviste mor hjemme i KRL. Det er bare de fysiske omgivelsene som er annerledes. Kvinner skulle jo ikke ut og jobbe. Nå er en mer bevisst på at en har godtatt noe i en sammenheng, men ikke i en annen. De som skrev, skrev i den tiden de levde. Men noen ting er tidløse - budene.”

Den undervisningen som mødre drev i hjemmet er nå bare flyttet over til skolen. En annen informant sier:

”Kvinner fikk begynne på lærerskolen. En av debattene gikk på at nøden drev ... til å ta kvinner inn. Det var for få menn. Store behov, men ingen meldte seg. Ingen gutter ville. Argumentasjon med dommertiden ... Deborah ... det var et nødstilfelle. Hadde situasjonen vært ideell så hadde det bare vært menn. Praktiske ting ... hva skal de gjøre. Et forslag var ... kvinnene skulle ha mindre KRL enn menn. For lærerskolen var en presteutdannelse. Mannlige lærere kunne forkynne. Det ble ikke avklart hva kvinnene kunne brukes til i skolen. Kvinner kan kun undervise opp til mellomtrinnet.”

En av informantene lurte på om dette er rett etter norsk lov. ”Kan et trossamfunn gjøre hva de vil innad? Kan for eksempel likestillingsloven godta en slik begrensning i kvinners rettigheter til stillinger i menigheten? Dette ble tatt opp med ønske om en prosess hvor en fant ut hva som var rett etter norsk lov. Resultatet var at skolestyret ”fikk vekk passusen om at kvinner ikke kunne arbeide høyere enn mellomtrinnet”. Skolestyret er øverste instans i saker som har med skolesaker å gjøre. Men i stedet blir saker oversendt Samfundsstyret, noe som ikke er lov. Informanten mener at ”skolestyret tok poenget”. En av respondentene sier at

”folk kommer og sier at når (noen) får lov til å gjøre sånn, så må jo vi også få lov. Det sier mye om kulturen ... det at de må få lov. Det har gått seg til med disse damene. I stedet for å ta en prinsippavgjørelse, så lar de det snike seg frem. De prøver å se hvor mye en merker at menigheten kan svelge unna uten at det blir en motreaksjon.”

Utfordringen med kvinnelige lærere er at den må ses i sammenheng med at kvinner ikke kan ha lederposisjoner i menigheten. ”Det skjer små endringer,” sier en av informantene som mener at ”en kan ha kvinner i styret, men ikke som forkynner, prestegjengen er det

spesielle. Men det er fint med kvinnelige lærere. De ser ting som menn ikke ser”. En kvinne mener at

”mødre skal være hjemme med barna. Synes ikke om å realisere meg selv. Godt for barna å ha en mor, eller for den del en far. Jeg ville selv velge å være hjemme. Dette er noe Samfundet vil. SFO-saken prøver Samfundet ikke å sette i gang. Men det er jo også kvinnelige lærere. Samfundet prøver å utsette den (saken om SFO). Er dette en menighets- eller en familiesak. Det er ingen menighetssak. Økonomien eller andre ting må den enkelte familie ta seg av, ikke menigheten.”

Andre informanter mener at det godt kan være noen kvinner i de ulike styrene, for eksempel i skolestyret, ”det hadde vært bedre, for de ser jo ting annerledes enn menn, for eksempel er det mange kvinnelige lærere.” En informant tenker at det godt kunne ha vært noen kvinner i menighetsstyret og er ikke negativ til kvinnelige prester, ”men at det nok vil ligge ca 30 år frem i tid hvis det ikke skjer noe spesielt.”

”Når det gjelder kvinner, kan de godt være med i skolestyret. De bør velges på grunn av kunnskap, ikke på grunn av kjønn,” sier en informant.

”Men når det gjelder kvinner i læreembeter, stiller saken seg annerledes. Prestene skal være menn. Det viser seg i synet på kvinnelige lærere som i dag får samme utdanning i lærerskolen som menn. Når det gjelder mannlige lærere har de et tilleggskall i forhold til kvinner.”

I ”Retningslinjer for tilsetting og bruk av lærere i skole og menighet” står det under punkt 3:

”Både menn og kvinner kan være lærere i skolen, men det er bare menn som kan benyttes til å holde oppbyggelser, lede ukemøtene for unge og undervise katekumener.”

Kvinner kan tale på årsmøter, menighetsmøter og på onsdagsmøtene. Flere informanter tenker at det er mange beleste kvinner i Samfundet, og det er mange sterke kvinner. Noen av dem uttaler seg på menighetsmøter.

”De står trygt og fast på hva Samfundet står for. Det har vært akseptert at hvis du mener noe, så si det. Men de kvinnene som kommer med det samme år ut og år inn, de kan en bli litt lei av. Få litt opp i halsen,”

sier en informant. ”Men det er blitt litt viktigere å lytte til hva kvinner sier.” Generelt mener informantene at folk er blitt litt flinkere til å lytte til hva andre sier, og de tror at kvinner ikke ønsker å ha læreansvar ”bortsett fra de som vil forandre på alt, eller de som er passive”.

En kvinnelig informant sier at hun synes hun har det flott som kvinne i menigheten. Det er greit at bare menn kan bli forstandere, men hun synes ikke menn er mer intelligente, men

”Gud har sagt ... sånn skal dere ha det”. Også i ekteskapet er mannen den øverst ansvarlige. Det er det viktig å tenke på. Det er en ordning, og det kan være utfordrende for kvinner i vår tid. Noen er nok ikke underdanige nok. Eller mannen som tar seg rettigheter han ikke har. Mannen skal ikke styre voldsomt over kvinnen. Ordningen er gitt for at vi skal ha det fint.”

Den samme kvinnen peker også på at kvinnen nå har fått stemmerett, men kvinner er fremdeles ikke valgbar til styrene. Hun tenker at ”ting kanskje kan gjøres annerledes i styrer uten at det er galt”. Men hun mener at det positive slik det er nå, er at mor kan være hjemme. Hun mener at det går an å se på endringer slik at ikke bare en forelder er med. Men når det kommer til hvem som kan bli forstander håper hun at ”det bare kan være en mann”.

Det pekes av flere på den fantastiske dugnadsinnsatsen i menigheten. ”Men det er stor forskjell. Noen gjør veldig mye, en svimlende innsats, mens andre befinner seg i periferien. Men det kunne nok være nødvendig at noen hadde sagt til enkelte menn at du må gå hjem og være sammen med dine barn.”

Kvinneres klesdrakt

Buksestriden er betegnelsen som brukes i menigheten på den saken som omhandler jenters og kvinners klesdrakt. I utgangspunktet handlet det om klesdrakt for jenter i gymtimene, en sak som ble diskutert på foreldremøter og lærermøter i 1994. I 1995 ble det tatt opp som egen sak på årsmøtet (sak 8). Konklusjonen på saken var i 1994 at Samfundsstyret tok utgangspunkt i 5. Mos 22,5 når de svarte at ”Den ulikhet som Gud har gjort mellom mann og kvinne skal også komme frem i klærne. Men de mener likevel at ”gutter så vel som jenter kan benytte tøy som passer for de aktivitetene som drives”. I svar fra skolestyret kommer det frem et moment om at ”det ikke er fritt frem på egen hånd å velge antrekk til bruk i skolens aktiviteter”. Det ble laget retningslinjer for aktivitetene, men disse ble tolket ulikt av både foreldre og lærere. Innvendingene gikk i to retninger: Det ene synet var at ”en er for liberal og lar det bli for fritt i forhold til det en har vært vant til” ut fra 5. Mos 22,5. Det andre synet var at ”retningslinjene er for restriktive, eller de gir foreldrene for snever mulighet til selv å velge hvilke plagg barna skal gå med”. Konklusjonen som ble trukket i 1995 var at en skal kle seg sømmelig, ikke følge moten, ”og at skal bruke klær som er tilpasset aktiviteten og været”. Det var også en diskusjon om 5. Mos 22,5 bare gjaldt den gang det ble skrevet, eller om det gjelder for alltid.

”Styrene mening er bl.a. at språket hører til den moralske lov, og derfor gjelder i vår tid”(årsmøte 1995: 122). Det vises til at en av kjærlighet skal ta hensyn til ens neste og ikke vekke anstøt. Det viktige for Samfundsstyret i denne saken er at ”en skal kunne fungere bedre i samlet flokk med noe ulik oppfatning av en ting som en mener er fri” (124). Men alt skal være til Guds ære og menneskenes nytte og salighet (1. Kor. 10.31-33).

Diskusjonen om kvinners og menns klesdrakt fortsatte i 1996 under sak 3. Innlederen viser til hva som ble konklusjonen året før. I diskusjonen refereres det til § 7 i Augustana om at menneskelige skikker og tradisjoner kan være ulike. En av deltakerne i diskusjonen pekte på at

”noen sier at de som går i bukser, ikke blir salige. Det vitner om et fariseeisk gjerningsvesen. Skal menigheten bestå, må den reformeres på nytt, innenfra.”

Andre som uttaler seg på årsmøtet hevder at ”skjørt og kjole er kvinnetøy, og da er det naturlig for en dame å gå med det”. Flere som uttalte seg mener at etter syndefallet ”vil vi det motsatte av Gud”, og andre sier at

”vi blir utsatt for en massiv påvirkning utenfra, og det påvirker vår tenkemåte. Derfor kommer det frem mye tvil i vår tid. Av den grunn er det viktig at vi holder fast på det som alltid har vært kirkens (Samfundets) lære.”

Noe av påvirkningen kan forbindes med kvinnefrigjøring, og også med at kvinner ”har overtatt mannens yrker”, som noen mener, mens andre ikke ser dette som et problem, men heller at det er galt å gjøre ”et kulturfenomen til et lærespørsmål”.

I Samfundsstyrebeslutningen brukes samme argumentet som i 1995. Kvinner og menn er ulike og skal bære ulikt tøy. Det er synd å viske ut denne forskjellen mellom kjønnene. Samtidig viser en av talerne til Luthers tolkning av 5. Mos. 22,5. Luther tolker klær for menn og kvinner i en videre sammenheng når han sier at

”en kvinne skal være en kvinne, og en mann skal være en mann. Begge skal være fornøyd med å være på den plass som de er skapt til av Gud.”

Alle informantene var enige om at saken om kvinners klesdrakt var viktig. Før denne saken kom opp, hadde det skjedd lite eller ingen ting av endring i menigheten. De mannlige informantene så klesproblematikken mer som ”bare” skikker, og som sådanne litt uviktige. En av de kvinnelige informantene var mindre positiv enn resten av informantene. Hun pekte på at synet i Samfundet hadde vært at:

”Jenter skulle ha skjørt og langt hår. Dette var holdningen til for ikke lenge siden. For mange var dette veldig traumatisk. Et ytre tegn som betydde mye for mange, kanskje spesielt de eldre. Vanskelig for de eldre å godta. Nye ting går senere inn. Trygt og greitt. Hatten er der. Under gudstjenesten. Men ikke nødvendig under korfremføringer osv. Her skjer det en stille utglidning. Noen har meldt seg ut på grunn av klesproblematikken.”

En annen av informantene peker på at hele bukse- og hatteproblematikken er et symbol på hvor menigheten står. Det samme gjelder kvinners hårlengde. Menigheten

”tviholder på noe som ikke har livets rett. Buksene var noe som ikke kunne endres. Det gikk på identiteten løs. Forstanderskapet viser blind og ubetinget lydighet ... magisteren er Lomeland.”

En kvinne sier at det har vært vanskelig å være kvinne i Samfundet. De synlige tegnene som skjørt og langt hår var ufravikelige. Hun forteller at hun ”snodde seg rundt hushjørnene” hvis hun hadde bukser på, og hun lot være å gå på tur med folk som ikke ville akseptere bukser. En annen av de kvinnelige informantene forteller:

”Mange hadde mareritt om natten. Kunne våkne om natten og oppdage at de hadde bukse på når de skulle gå til nattverd. Men jeg hadde venninner som delte holdning angående bukser. 6-8 ville at bukser skulle tillates. Jeg følte at vi var en pressgruppe. Jenter og gutter arbeidet med denne saken.”

En kvinnelig informant sier om hodeplagg for kvinner:

”Jeg synes ikke det gjør noe om det brukes, det står i Bibelen at en skal gjøre det, mens andre kanskje mener noe annet. Når menigheten har det slik, går jeg med hodeplagg. Men jeg ønsker at skifte i klesdrakt burde skjedd på en annen måte. Det var slik at noen kom i bukser og brukte barna for å presse frem en reaksjon. Barna var uskyldige og skal ikke brukes slik. Voksne skal kunne snakke sammen og ikke bruke barna. Men endringen burde ha kommet før, selv om nok noen har brukt bukser ved særlige anledninger.”

Noen informanter toner ned denne striden og peker på at det bare er ytre ting som ikke rokker ved menighetens grunnvoller. Men andre igjen mener at de som voksne måtte tenke igjennom og reflektere over skikker og tradisjoner fordi Samfundet ”har vært preget av uskrevne regler. Noe var begrunnet, mens andre ting var skikker som kunne endres.” Samfundet er i utvikling som samfunnet for øvrig.

Endring i riter

Med riter tenker jeg på religiøse ritualer og seremonier. Riter kan bli endret dersom det skjer en påvirkning fra andre livsområder, eller for at nye generasjoner skal forstå budskapet i de hellige skriftene. Et eksempel er at endring i pedagogikk og metodikk i skolen har endret innholdet og ordningen av konfirmasjonen i Samfundet.

Konfirmasjonen

Det er en forventning om at alle som er døpt i Samfundet skal konfirmeres. Ved konfirmasjonen bekreftes dåpsløftet, samtidig som konfirmasjonen peker mot muligheten for å kunne motta nattverden. Konfirmasjonen er ikke bare en velsignelseshandling, men en bekreftelse på dåpspakten. Den unge blir fra nå av sett på som voksen med ansvar for å betale sin skatt til menigheten. Flere unge velger å utsette eller ikke å stå til konfirmasjon. Dette vil ha til følge at en blir utmeldt av Samfundet, ifølge forstanderen.

Konfirmasjonen har blitt endret i sin form. Nå er det ikke overhøring lenger. Det har med endringer i skolen å gjøre, med metodikken i skolen.

”Pugg gir ingen virkelig kunnskap eller overbevisning om tro. Der må det samtale og refleksjon til. Tenk å få det ... dette er kristendommen liksom. Før ble folk stilt opp etter kunnskapsnivå. Stilt opp til spott og spe.”

En av informantene undres om ”det er skolen som driver kirken eller omvendt. Kirken må forholde seg til skolen.” Andre sier at svaret på hvorfor konfirmasjonen ble gjennomført på denne måten var ofte at ”vi har det sånn. Dette var en grunnholdning som folk hadde.” En informant viser til årsmøtereferater som viser at det ikke var ubibelsk å gjøre det slik. Men etter hvert stilte mange spørsmål og ønsket et begrunnet svar. Denne informanten tenker særlig på psykisk utviklingshemmede som aldri ville kunne klare seg til tross for stor innsats, til stor lidelse for foreldrene. En annen informant reflekterer over synet på barn og konfirmasjon på denne måten:

”Pensum var ikke tilpasset de unge. Barna var i en forberedelsestid til omvendelsen, som skulle komme senere. Da skulle en forstå det en leste av Pontoppidan. Barneårene var en forberedelsestid til å bli et riktig menneske som voksen. I dag ... er barna små troende. En må gi dem det de trenger der og da. Hvilke tema som passer for barn.”

Pontoppidans forklaring har inntil nylig vært brukt som lærebok i kristendoms- og konfirmasjonsundervisningen. ”Den var ikke ment for mindre barn”, sier en av svarpersonene, ”den var kanskje ment mer for voksne, og den har hatt en rolle den ikke skulle ha” i forhold til

Bibelen, ”så kanskje det er bra at den tones ned ... 757 spørsmål, det er ikke salighet i det”. Det materialet som brukes i dag, er laget for barn fra deres liv. I en artikkel i *Samhold* (1/2008) sier forstander S. Dean at Pontoppidan fremdeles vil være med i de nye lærebøkene i kristendomsfaget. Men omfanget vil bli redusert og det vil bli mindre utenatlæring. I samme artikkel peker han på at i konfirmantundervisningen vil det bli lagt vekt på troslæren. Han avslutter med å si at ”tanken er at Pontoppidans forklaring kan være en ressursbok ikke bare i skolen, men i menigheten i årene fremover”. Konfirmantene skal fremdels repetere innholdet i Luthers lille katekisme og gjennomgå noe av stoffet i Luthers store katekisme. Det som før var en repetisjon av Pontoppidans Forklaring, ble fra 2007/2008 erstattet av emner knyttet til tro og etikk (*Samhold*: 4/2007).

Ellers peker en av informantene på at konfirmasjonen er en pakt mellom Gud og mennesker og ikke en ensidig velsignelseshandling. De unge bekrefter sin dåpspakt, de må ta et standpunkt, de må velge.”Konfirmasjonen er et veiskille, og Samfundet ønsker at alle skal ta det valget. De får tilbudet mange ganger.” Det bekreftes at en ikke kan stå i menigheten uten konfirmasjon, for da ”fortsetter en å være barn både økonomisk og når det gjelder valg i menigheten. En må være med å bære også menighetens økonomiske byrder”.

Gudstjeneste og møter

Gudstjenesten er offentlig. Bare et lite skilt utenfor kirken opplyser om når gudstjenesten finner sted. Grunnen til dette er ifølge ledelsen at en ikke ser på seg selv som et av de andre trossamfunnene. Samfundet ser på seg selv som kirken. En informant tror ikke at det hadde gjort noen forskjell om menigheten hadde markedsført seg selv bedre.

”Mange jobber med folk utenfor, men selv etter invitasjon synes de det er litt nifst De som kommer og er vant til å gå i kirken, vil si at det er nesten som vanlig. Og de som ikke er vant til å gå i kirken, vil ikke ha noe å sammenlikne seg med. Men det er lettere å gå hvis en bli invitert.”

Når det gjelder endring i ritualer, for eksempel presentasjonsformen i gudstjenesten, mener flere av informantene at det trengs nytenkning. Formidling er viktig. ”Her står Samfundet på stedet hvil.” Det er ikke nok ”bare å stå på prekestolen”. Men salmesangen er ok, ”her deltar jo hele menigheten”. Noen informanter synes det er fint at barna har begynt å delta i gudstjenesten. Mange ønsker mer som er rettet mot barna, for eksempel søndagsskole. ”I Randesund er det stufullt,” sier en, ”kanskje fordi det skapes nærhet når talerstolen står mye nærmere folk”, og fortsetter, ”i Søgne er ting litt mindre formelt, barna kan løpe litt mer rundt,

og det er kanskje litt mer hyggelig smiling.” Informantene synes det er bra med åpning for sang og opplesning av tekst under gudstjenesten, og de tenker at ”aktivitet og engasjement må til, og mangfold. Hele mennesket må være med. Ikke bare preken. Menigheten skal betjenes av Gud”. Dette, at hele mennesket må være med, er det flere informanter som har tenkt på. En av informantene synes at trosbekjennelsen skulle leses opp i fellesskap. ”Det er mye mer effektivt at hele menigheten gjør det.” Det har vært diskutert å ha flere typer gudstjenester, for eksempel familiegudstjeneste, men det er en viss skepsis, for kanskje vil ikke barnefamilier da gå på andre gudstjenester.

En informant forteller at det har vært diskutert å ta i bruk andre medier, som powerpoint, under gudstjenesten. Ledelsen er ikke fremmed for tanken, men de er redd for at det kan virke forstyrrende, ”meningen med gudstjenesten er at den skal være berikende”. Derfor vil ledelsen bruke tid på slike endringer. ”Det er jo en tendens i tiden at nye ting ikke er nye lenge.”

I det hele tatt er de fleste enige i at en kan ha mer sang og musikk i gudstjenesten. Kanskje helst på høytidsdager. Men noen informanter er litt redde for at det skal bli for mye slik at det blir mer likt Statskirken. ”En må være bevisst på den ytre rammen. Prekenen skal være til lære og troens vekst.” Det fremheves at Bernt Lomeland reagerte på høymesseliturgen fra 1886. ”Fra da av kom talen ikke så i forgrunnen lenger,” slik den hadde gjort etter ritualet fra 1685. Men prekenen er kortere i dag, sier en av informantene, ikke mer enn 35-45 minutter. Dette begrunnes med at det ”nok er fordi vi i dag lever i en flimerverden så folk ikke kan konsentrere seg lenge. Men det er viktig at Samfundet forbedrer seg når det gjelder prekenen slik at den er mer tilgjengelig både for barn og voksne.”

Andre møter, for eksempel onsdagsmøtene, er nok for de godt voksne. Her gir noen informanter uttrykk for at ”en liten gruppe er aktive, noen er lærere, men ikke alle. Det er gode kunnskaper hos folk flest, men det kunne jo vært flere som engasjerte seg. Det kan ha noe med presentasjonsformen å gjøre,” men andre gir uttrykk for at akkurat her er det mulighet for det at det mer spontane og individuelle kan komme frem.

Forkynnelsen

Jeg kan ikke se at selve forkynnelsen har vært tema på noe årsmøte. Men i flere årsmøter diskuteres det hva som er Samfundets læremessige særtrekk. Dette gjenspeiles i forkynnelsen,

generelt er prekenen en belæring. Dette kommer frem i slutningsbønnen hvor en takker Gud for at ”du nå har lært meg hva du vil at jeg skal tro og gjøre”.

Generelt mener en av informantene at det er en endring i forkynnelsen. For eksempel snakkes det lite om helvete. En informant tror ikke på helvete, men på Gehenna som en søppelplass. Enten tror han (informanten) på tilintetgjørelse eller ” jeg ønsker ikke å skremme noen, det er pedagogisk feil, men at en kan bli avskåret fra Gud”. En annen informant bemerker at nå er forkynnelsen mer evangelisk.

”Før var fokus på hva vi skal gjøre, det henger litt igjen i forkynnelsen ... det ytre syndefordervet. I Samfundet lite av Roseniustenkningen ... kom som du er ... det blir for lovisk.”

Dette kommer frem i ordo salutis-tenkningen. Mennesket må gjenfødres ved en sann omvendelse før det kan rettferdiggjøres. Omvendelsen skjer ved at Loven forkynnes. ”Ved Loven kommer syndens erkjennelse. Den viser ikke bare hva en bør gjøre, men hvordan en bør være, nemlig uten synd.” Enkelte svarpersoner mener at forkynnelsen har vært og er for lovisk. Det er viktig at det påpekes at troen gis av nåde. Gud alene ”gir troens vekst”. I Samfundet ”må en gjøre så mye selv, en er mer opptatt av hånden som gir gaven, det vil si det menneskelige, enn av gaven selv. Gud begynner den gode gjerningen i dåpen”.

Det er altfor mange ”satelittmennesker uten kontakt med noen i menigheten”, sier en av informantene, ”men det betyr ikke at de ikke har en kristen tro, men de finner seg ikke til rette i Samfundets midte. Det er det loviske i forkynnelsen. De kan si at de ikke trives, men de har ikke språk for å sette ord på det.” De peker på at menigheten er for opptatt av ordo salutis-tenkningen, saliggjørelsens orden skjer på en bestemt måte med gjenfødselen først. Dette skaper en opptatthet av hva en selv kan gjøre, ”først når vi har gjort vårt, kan Gud slippe til. Dette er ikke sjelesørgerisk, mennesker finner ikke trosvissnet. Prestene må være der for å så og gi muligheten til at troen kan vokse, og ikke stenge døren til nåden.”

Flere informanter peker på at kirken (Samfundet) har sin berettigelse. Men mange av de unge forsvinner:

”De melder tilbake at de ikke orker å gå i kirken for å høre hvor forferdelige de er. De får ikke høre evangeliet. Men evangeliet skal ut. Det er det de seks lærerne vil hjelpe ledelsen med. Folk kommer til kirken for å finne en vei ut av uføret. Jeg kan aldri bli god nok. Samfundet kniper igjen så evangeliet ikke kommer ut.”

Men et par av informantene fremhever at

”når en går i kirken blir en undervist, troen kommer av Ordet, det gir trøst og straff. Sorg over synden gjør at en søker hjelp. Naturen vår synder allikevel. Vi skal bekjenne synden for hverandre og for Gud. Jo eldre en blir, desto mer forståelse får en for det. Men tanken om synd og nåde kommer frem, at vi får alt av nåde. Prestene følger læren her.”

Andre informanter sier at de ikke vil gå ut av menigheten fordi de har et nettverk der. Men andre trekker seg tilbake og blir passive fordi de ”ikke mener det som er stuerent”, men de er med på det sosiale og ”praktiske”. Det kan for eksempel gjelde de unge. ”Det går noen år hvor en ikke deltar i ungdommen, men når de gifter seg, øker interessen for religion.”

Viktige lærespørsmål

Slik det kommer frem i §1 og §2 i *Grunnregler for Samfundets menigheter* (2006), er læren Bibelen, de oldkirkelige symbolene, Augustana fra 1530 og Luthers lille katekisme. §1 og 2 i grunnreglene må aldri endres. Kan det likevel tenkes at det skjer en nytenkning og mulig revisjon i dogmatikken; en utvikling innenfor de rammene som ble fasttømret rundt 1890 da menigheten ble grunnlagt? ”Menigheten Samfundet holder ut,” sier en informant. ”Folk søker Samfundet. Men i dag er det sterke krefter både innenfor og utenfor som arbeider for å få bort skillene. Det blir en utfordring i tiden fremover.”

I løpet av undersøkelsen min har det kommet frem at det i Samfundet er ulike syn på flere teologiske spørsmål. De viktigste av disse er synet på kirke og dåp. Flere informanter sier at en del lærere i mange år har studert menighetens teologiske grunnlagsmateriale. De har funnet at især i kirke og dåp-spørsmålet avviker Samfundet fra det som gjelder for evangelisk-luthersk lære, slik det kommer frem i blant annet Augustana av 1530 og Luthers lille katekisme, men også hos andre evangelisk-lutherske lærefedre som Spener og Pontoppidan.

Saken har blitt behandlet på flere lærermøter i 2008, uten at det har blitt enighet om den. Et lærermøte er ”et lukket møte for en gruppe av menigheten” (Hetland 2008: 32). Møtet har ingen besluttende myndighet, men det er et rådsorgan innen Samfundet, og består av lærere, forstandere og hjelpeforstandere. Møtet skal uttale seg om skolens og menighetens verdisyn når det gjelder pedagogiske og teologiske spørsmål. Det har blitt holdt foredrag om hvordan ”de lutherske fedre” definerer den synlige og usynlige kirke og også om: ”Hva Samfundet lærer om kirken”. Her har det kommet frem uoverensstemmelser i de to synene ”som ser ut til

ikke å kunne forenes ...”. Våren og høsten 2009 ble saken tatt opp til drøfting i menigheten under spørsmålene (Kirke og dåp 2009: 2):

Den synlige og usynlige kirke.

1. *Finnes den usynlige kirke bare innenfor den sanne, synlige kirke?*

Nådemidlenes gyldighet og kraft.

2. *Er nådemidlene (ordet og sakramentene) gyldige og virkesomme utenfor den sanne, synlige kirke?*

Denne saken skal videre drøftes i et menighetsmøte våren 2010. Ifølge utskrift fra en samfundsstyreprotokoll (sak 19/10), skal dette være første steg i en prosess som fortsetter under fellesmøtet høsten 2010. Når det gjelder synet på kirken, dreier spørsmålet seg om det finnes troende utenfor Samfundet, som ser på seg selv som den sanne og rettlærende kirken. Dette har betydning for spørsmålet om dåpen. Samfundet mener at ved dåpen gjelder ikke bare selve dåpshandlingen, men en blir døpt til hele læren slik den blir lagt frem i Samfundet. Det igjen har betydning for synet på å døpe de som kommer inn i menigheten.

En av informantene uttrykker sitt syn på kirke og dåp slik:

”Kanskje ikke alt var rett som Lomeland tenkte. Ikke alt en person gjør er rett. Han har hatt sterke og svake sider. Men det sterke engasjementet for det de trodde på er helt utrolig. Det var ingenting som kunne komme foran. Hovedsaken hadde de rett i. Dåpen, for eksempel, hadde de rett i. Og at han med en gang satset på skole. Uten skole, ingen kirke. Lomeland var langt foran sin tid. I skolen blir en opplært. Når det gjelder dåpen, har alle andre feil? Vet ikke om jeg har kunnskap til å si noe om dette. Når det gjelder gjendåp, Luther reformerte kirken, og kirken har fått i oppgave å døpe. Lomeland etablerte en ny kirke. Han flyttet lysestaken. Derfor dåp. Alle andre har feil. Når det gjelder dåp. Utrolig hva de må gjennom de som kommer inn. De må stå frem og bekjenne feil dåp.”

En annen informant sier at Samfundet ligger i randsonen av kristenheten. Det legges stor vekt på det institusjonelle, den synlige kirken. ”Her er Samfundet på vikende kurs. Synet på dåp og kirke er avvikende.” Dette fremholdes også av en annen informant som sier:

”Jeg synes folka var modige den gangen for etthundreogtyve år siden. Dåpen var det utløsende. Nå er det på tide å gå gjennom tingene igjen. Luther litt behandlet som en avgud. Et vanskelig tema er hva som er viktig og hva som ikke er. Luther fikk en god ide og skjønnte ting. Å dyrke Luther som person er feil. Lomeland, han ble vel kanskje et symbol på menigheten. Men en kan ha egen menighet uten sånne personer.”

Og enda en informant poengterer at:

”Kirke og dåp, det er jo det viktigste som kan tas opp. I ledelsen er det et bastant syn, men i medlemsmassen kan det være et annet syn. Det blir godtatt at de sier det, men en periode ... en del mennesker var ganske aktive og holdt frem et annet syn ... for en

tålmodighet de ble vist. Samme ledelse som i dag. Noen av de radikale er der ennå, mens noen har gått ut.”

Om læren tenker noen informanter at ledelsen ikke ser hva som er viktig.

”De går aldri til kjernen. Det viktigste er å kunne skjelne mellom lov og evangelium. De gjør endringer ... sier noe er frie ting. De stopper på halvveien. Hva er kjernen i det som diskuteres. Det de (som ønsker endring, min anmerkn.) prøver på, er å skille mellom det sentrale og det perifere. Når de pirker i det, så er de ikke enige. En veldig stor kjerne i Samfundet er læren, som ikke må endres. Men hva er læren? Det er et begrep som får lov å leve uten at noen utfordrer dette. For meg blir kjernen mindre og mindre. Bukser og Johannesdåp er uviktige. Slik Samfundet profilerer seg, er de nødt til å beholde fiendebildet. Jeg er frustrert over at ting må modnes for folk. Det må tas noen prinsippavgjørelser. Være tydelig på bibelske begrunnelser ... ting blir tillempet og endret over tid. ”

Flere informanter viser til debattene de siste årene, og mener at mange av disse har vært gode, men Samfundet er ikke vant til prosesser. Ved å stille spørsmål ved etablerte sannheter ”blir du stigmatisert”. De mener at når flere generasjoner bare forfekter et læresystem, når ingenting går veien om hjertet, da blir det død kristendom. En sier at problemet er at ”de snakker tydelig om læren, men har ikke klart hva læren er”.

Kirken

I synet på kirken blir det fremholdt at kirkens sakramenter bare er virksomme når de blir meddelt av ”en rett embetsbærer”, det vil si en som har den rette læren. Tenkningen går tilbake til biskop Kyprian i Kathago på 200-tallet. Han mente at folk som var døpt i et kjettersk kirkesamfunn, måtte døpes om igjen, for kjettere hadde ikke Ånden, og dåp utført av dem hadde ingen virkning. Men biskopen i Rom skilte mellom ”sakramentets gyldighet og dets virkning”. Dåpen var gyldig i kirken og skulle ikke gjentas. Denne tenkningen ble støttet av Augustin. Heller ikke Luther døpte om igjen.

I Samfundet ses det slik at ”all forkynnelse og bruk av sakramentene utenom den sanne, kristne kirke blir avgudsdyrkelse og handlinger i eget navn” (Dean 2003a: 60f). Samfundet nekter ikke for at det kan være trossamfunn som har den rette lære, men som en av forstanderne sier ”vi kjenner ikke til noen”. Men når noen skal tas opp i Samfundet ved dåp, tas det kontakt med trossamfunnet vedkommende forlater for å bringe på det rene om ny dåp er nødvendig.

”Jeg er født og oppvokst i Samfundet,” sier en av informantene, ”og vant til å tenke at Samfundet er kirken, men jeg tenker at Samfundet ikke er på luthersk grunn, for

”om en kirke er luthersk ... det baserer seg på felles bekjennelse og på læren. En må søke fellesskap der Sannheten kommer best frem. Det er mat for troen. Den enkelte ... hvor han skal ha tilhørighet ... her kommer det inn å ta avstand fra den falske lære. Konkordieformelen fordømmer ikke mennesker, kun læresetninger. Derfor sier de at det er sanne troende rundt omkring. Mener menighetsstyret egentlig det samme som Luther i synet på kirken. Det gjelder synet på den synlige og usynlige kirke. Det gjelder om kirken er ren, det gjelder grader av renhet, og hvor grensen går.”

Informanten synes den diskusjonen som er på gang i menigheten er spennende. ”Den kan jo rokke ved fundamentet. Hvis det rokkes ved dåpen, har Samfundet da noen berettigelse? Vi setter en synlig grense, men slik blir det ikke omtalt i skriftene. Det er jo bare Gud som kjenner sine,” sier en informant. Samfundet gir

”en veldig sterk opplæring i hvorfor vi er egen menighet. Bare Samfundet har en absolutt ren lære. Vanskelig å finne et kirkesamfunn noen plass i verden som en vet har den rette lære. Innenfor denne synlige organisasjonen finner en de sanne troende. Luther sier at det finnes troende også i andre kirkesamfunn. Men Samfundet mener at bare her finnes kirkens synlige kjennetegn; at ord og sakramenter brukes rett.”

Men det understrekes av flere av informantene at utfordringen for Samfundet er å se på forholdet mellom Kristus og de kristne. ”Der en finner de kristne, finner en Kristus.” Hvis bibelsk lære ikke føres, er det ikke Jesu ord. Da er menighetsleddene ikke Jesu disipler.

”Dette er utfordringen både utenfra og innenfra. Innenfra kan tankene komme både fra unge og gamle. Det er tanker en fører i vår tid. Folk er mer opplyste og velutdannede. En kan ikke følge Luther i alt. Han levde i en veldig brytningstid. Han døpte folk fra den katolske kirke, og mange spør hvorfor vi døper om igjen ... tiden er annerledes.”

Andre igjen undres ”hvorfor de ikke følger Luther når det gjelder kirkens kjennetegn. Når det gjelder synet på ordet og sakramentene.” Mens andre igjen viser til at fordi Samfundet gikk ut og dannet sin egen menighet, så fortsetter de polemikken til Lomeland, bruker hans tolkning. De er ”forslånet fra verden”.

”Vi er en sekt med mange av sektens kjennetegn, vi har lukket oss inne og forfejter det som er tradert. Statskirken var og er fienden.”

Dåpen

En informant sier at når det gjelder dåpen, ”det er den som skiller oss fra andre. Lomeland er sjefsteologen. Lurer på hvilke helter han og Spødervold hadde. ”Han sier om Lomeland ”at når han ble utfordret, gikk han rett i strupen på dem som utfordret han. Det går frem av det

han skrev.” Noen av informantene peker på at det som diskuteres nå av ledelsen og de lærerne som har et divergerende syn er:

”ikke dåp, men før har de (ledelsen) lagt vekk kilder, og det var flaut å vite hvor lite de vet om kilder. Allerede Thomas Aquinas sa Johannesdåpen ikke var noe sakrament. Lomeland og Slettebøe og de gamle konstruerer opp. Sebulon Hetland sa: ”hadde vi visst så hadde vi sluppet mange, mange viderverdigheter i dåpsspørsmålet” (Hetland S.: 12). Når det gjelder Kyprian og Stefanus striden. Luther sier at Kyprian hadde feil i dåpsspørsmålet. Når prestene blir konfrontert, skygger de unna. Lomeland så tydeligere og lenger enn Luther (mener ledelsen, min anmerk.). Jeg tenker at de seks gir argumenter som kan brukes videre. Hvordan forstå bibelvers annerledes enn de er vant til å forstå.”

En informant utdyper Samfundets syn på dåpen slik:

”De som stiftet menigheten i 1890 var nok først og fremst opptatt av dåpsspørsmålet. Dåpen ble flyttet fra Johannes til Kristus. Det var jo lekfolk uten utdanning. Lomeland fra Holt seminar var jo ikke mye å snakke om. Frykten for det ukjente, har styrt mye. Redselen for å bli lurt på en eller annen måte. Samfundet tenker sånn: Da Gud ga befaling om å døpe ... da ble dåpen stiftet. Da Jesus ble døpt utførte han Faderens vilje. Tredje person i guddommen har med pisen å gjøre. Pontoppidan sier at dåpen ble innstiftet av Kristus. Men hvis Pontoppidan og Lomeland hadde snakket sammen, hadde de nok blitt enige.”

For andre informanter er de synlige tegn på medlemskap de verste, ”men de er snart vekk”, som en sier. ”Når det gjelder det teologiske, mener jeg at det ikke skal være nødvendig med gjendåp. Tenker at dette kanskje blir litt annerledes etter hvert. Det teologiske er for det meste ok.”

”Det vanskelige for folk som skal inn i Samfundet er at de opptas ved dåp. Da signaliseres det at den kirken de kommer fra ikke er rett. Men den er ikke rett. Det er viktig å tenke tilbake til 1890, til dåpsopplæringen da. Statskirkens lære gjorde at de ikke kunne bli stående der. Men i dag er det ikke bare dåpen, men også læren.”

Det understrekes av flere informanter at de føler at ”vi er på trygg grunn når det gjelder synet på dåpen. Det samme hadde jo blitt sagt i den dansk-norske kirke i flere hundre år. Men det understrekes også at ikke alle var sikre da Samfundet ble dannet i 1890. Men ”Lomelands syn i *Bibelgranskeren* sier noe om dette, og han overbeviste de usikre”. Men, fortsetter en av informantene:

”Hos noen av de gamle (Luther og Pontoppidan, min anmerk.) ses det noen ganger annerledes på dåpen. Men det viktige er å se at dåpen er mer. Hele læren ligger bak, og så er det viktig å se at dåpen er en pakt. Gud lover noe og barnet lover noe. Dessuten faller vi stadig ut av dåpspakten. Kristus har lidd for oss, men vi er ikke fri. Det må koste oss noe ... forsakelse og tro.”

”Spørsmålet er om menigheten kan leve med et divergerende dåpssyn”, som en av informantene uttrykte det,

”sterke krefter vil ha disse lærerne ut, men de er såpass mange at det får konsekvenser for skolen. Hvis flere lærere forsvinner, blir det problematisk å drive skolen videre.”

Flere informanter undres også på om tradisjonen vil kunne bevares. Det understrekes at de som har frontet i kirke- og dåp striden, ønsker å være ydmyke. ”Deres syn er lagt frem, det er uenighet; det viktige er å se hva Bibelen sier. Dilemmaet er at når saken skal ut til menigheten, vil en ha hele Samfundet i ryggsekken.” Men det understrekes av de fleste informantene at det er et helt annet miljø for å snakke om ting.

”Nå kan du si akkurat det du mener. Derfor vil det skje endringer. ”Samfundet har ikke enerett på Sannheten. Heller ikke er alle i hele verden døpt med Johannesdåpen. Når det gjelder læren, er det nok at hvis en bare har troen på Kristus, så blir en salig. Etter hvert vil det bli endringer. Det vil bli frivillig om de som vil inn i Samfundet skal døpes på ny. Men det vil bli slutt på at de må avskrive sin gamle tro og dåp”.

Enda et annet syn på dåpen kommer frem:

”Samfundet døper med den kristne dåp, og det gjør statskirken også. Men det som er problemet er at dåpslæren er forskjellig. I Samfundet stilles det spørsmål til barnet, det skjer ikke i Statskirken. Begge døper i treenighetens navn ... altså er det en kristen dåp. Men statskirken fremholder at Johannesdåpen mangler Ånd. Begrunnelsen her er feil. Johannesdåpen er et sakrament etter Samfundets syn.”

Det ulike synet på kirke og dåp i menigheten har fått konsekvenser for skolen. En informant forteller at den prosessen som er på gang i menigheten mellom noen av lærerne og ledelsen

”går tilbake til synet på kirken og på dåpen. Noen lærere er involvert, først og fremst i Kristiansand. De har jobbet med saken i lang tid og tatt ting opp med forstanderen. Etter hvert forstod de at de hadde rørt i noe de ikke skulle røre i. De nådde ikke frem. Saken ble tatt opp med rektor som så saken som et psykososialt problem. Problemet var det dilemmaet som oppstod i forbindelse med undervisningen i KRL, særlig i ungdomsskolen. Den løsningen som noen av lærerne har valgt, er å si til elevene at ”Samfundet lærer at ... og så si at jeg mener.”

En informant sier at ”dette er en alvorlig og dramatisk sak. Tør de (ledelsen, min anm.) tenke tanken at Lomeland kan ha tatt feil.” Derfor synes flere det er viktig å arbeide videre med saken om kirke og dåp.

”Da kan vi komme videre og bli en sunn menighet med en sunn kristelig holdning. En må se smerten hos de som er med i diskusjonen om kirke og dåp. Det gjelder både ledelsen og de som har stått frem med et annerledes syn. En må ta vare på hverandre, huske at vi er et kristent fellesskap. Viktig å se at når det blir personangrep da er det fordi det ikke er flere argumenter.”

Inkarnasjonen

Synet på inkarnasjonen går tilbake til Lomelands tenkning To av informantene kommer inn på synet på Jesus i det spørsmålet som i Samfundet betegnes som ”kjødspåtagelsen”. Kristus ble skapt som menneske på den 6. skapelsesdagen. Han fikk del i menneskets falne natur. Selv om den ble rensket ut ved Den Hellige Ånd ved unnfangelsen, var det ”rettferdig av Gud å la sønnen dø for oss, for som menneske tilhørte Kristus den falne Adams slekt. (*Samfundets tro og bekjennelse* 1997: 20). ”Dette spørsmålet er kanskje det viktigste, viktigere enn spørsmålet om kirke og dåp, ”tenker en av informantene og fortsetter:

”Fra begynnelsen var det noen som tok avstand fra dette synet at Kristus hadde en fallen menneskenatur, og at han trengte Guds nåde. Dette tar jeg også avstand fra.”

Men informanten mener at dette spørsmålet er så vanskelig at ”vi melder pass. Her må vi bøye oss for Lomeland, for det er så vanskelig.” Samfundet er veldig opptatt av at ”det er ikke så mange som har det så klart som hos oss”. Men informanten tenker at de som har kunnskap vil se forskjellen på ”det fundamentale og det ikke-fundamentale. Læresetninger. Hele Guds råd til salighet. Millimeterteologi.”

Salmebok og Bibel

Samfundet bruker Kingos salmebok fra 1699 under gudstjenesten. Den har hatt en gammeldags språkdrakt, som har gjort det vanskelig for dagens kirkegjengere, især de unge, å ha utbytte av innholdet i teksten. ”Når det gjelder salmeboken, har det blitt arbeidet med å forandre den i 20-25 år”, sier en av informantene. En annen sier om salmeboken at

”det er ikke lenger Kingo, men noen andres avtrykk. I den gamle Kingo, på bededagen, stod det bønn for den evangelisk-lutherske kirke, men nå kirken. I ”Nye Kingo” er det andre fingeravtrykk. ”Læren” dukker opp, før var evangeliet” brukt. Samfundet har endret dette til ”læren”. Dette er Samfundets kulturelle fingeravtrykk. Læren og evangeliet blir synonymt. De forandrer intensjonen til forfatterne.”

Når det gjelder Bibelen prøvde Samfundet selv å oppdatere bibelutgaven fra 1886. Dette var vanskelig blant annet fordi de manglet forkunnskaper i gresk. Flere Bibelutgaver ble prøvd ut, men språket var for dårlig.

Mange av informantene nevner som positivt denne nyvinningen at Bibel og salmebok ble skrevet om til ”vårt språk”. ”Det er flott at det er avsatt ressurser til dette. Bibelen og testamentene som ble brukt før var i gotisk skrift. Det var motstand mot disse endringene,” sier flere informanter. En uttaler ”at dersom et ord ble forandret ble hele innholdet feil, for

eksempel mente mange at Bibelen fra 1654 hvor det sto om mennesket som en sjel, var viktig. Brukte en andre Bibler ble det bråk.” 1994 utgaven av Bibelen ble valgt på grunn av godt språk. ”Det er den største og beste endringen”, sier en av informantene. Andre informanter synes det var godt med en modernisering av Bibel og salmebok for barnas skyld. ”Ingen grunn til å holde på det gamle fordi (en tror, min anmerkn.) det gamle er det beste”.

Bibelen, Det gamle og Det nye testamentet er Guds sanne, åpenbarte ord og den eneste visse og fullkomne regel for tro lære og liv (Grunnreglene: § 1). Dette har en informant problemer med, særlig synet på skapelsesberetningen.

”Skapelsesberetningen er til muntlig fortelling rundt leirbålet. Bildet på rekkefølgen, hvem som skapte og hvordan. Det kan ha gått tusener av millioner år. Hvis noen trodde at det skjedde på seks dager, er det ok. Selv om det er Guds ord, er det farget av den som skrev. Noen ting er beviselig galt. At jorda er flat og om jordas fire hjørner. De som skrev var også menn. Mye er litt løsrevet, for eksempel om kvinnen.”

En informant forfekter det motsatte synet:

”Samfundet smittes på samme måte som storsamfunnet av at interessen for religion blir mindre. Darwin og evolusjonsteorien. Samfundet holder på skapelsen på seks dager. Gud skapte. Gud har sett alt. Alt er fra evighet og ble tatt frem i lyset da Gud sa ”bli”. Denne tenkningen gjør det lettere å akseptere ting. Teorier er ok, men det er bare teorier. Vitenskapen kikker Gud mer og mer i kortene. Det har vært en utvikling. Men det forringer ikke skaperverket. En ser jo mer og mer det fantastiske. Det kommer en tid da vi får vite alt. Evigheten griper inn i våre liv, Gud er der bestandig.”

”Men alt er ikke like viktig i Bibelen”, sier en informant. ”Det som betyr noe er frelsesverket”. En annen svarperson sier at ”jeg håper ikke Bibelen er kommet for sent. Det har vært vrangforestillinger og vranglære om at bare en utgave er rett. Men Bibelen er jo ikke originalt på dansk. Det er en velsignelse at barna kan lese den. Bibelen er Guds ord, til utfordring og til salighet.”

”Men jeg tenker at vitenskapen må supplere Bibelen, noe kan vitenskapen fortelle, men Bibelen er ikke lærebok i Newtons lover. Men Bibelen står over all annen vitenskap, og den er tydelig for eksempel når det gjelder homofili. Men jeg vil ikke dømme-legninger er glidende. Å leve ut homofil legning er synd, men jeg ønsker å møte alle mennesker med respekt. I Samfundet krever det omsorg og støtte og ikke å fordømme på grunn av lyst.”

Et annet syn på Bibelen er at

”det var vel litt sånn politisk da den ble skrevet. Noe var med i Bibelen og andre skrifter var ikke med. Det ble gjort for å styre menighetene. Andre skrifter kunne like gjerne vært med. Men dette er ikke menigheten (Samfundet) klar for. For Bibelen er innblæst av Gud....”

Det vil si at informanten mener at Samfundets offisielle syn er å tro på verbalinspirasjonen og på en bokstavelig tolkning av Bibelen. ”Men det er mange i menigheten som tenker annerledes, men de tier stille om det”. Det samme gjelder synet på kvinnen. ”Paulus fokuserte på dette for å holde orden”.

Forholdet til ledelsen

Samfundet ledes av tolv menn som utgjør Samfundsstyret. Det er også et Menighetsstyre for hver menighet. Både Samfundsstyret og Menighetsstyret ”skal lede menigheten i henhold til Samfundets grunnregler § 1 og 2, og de øvrige regler i Menigheten (Retningslinjer for Samfunds- og Menighetsstyret 2005). Den daglige ledelsen i hver menighet, har forstanderen. Implisitt i retningslinjene ligger tanken om at det er over- og underordnede i menigheten som ellers i samfunnet. Om dette forholdet sier *Samfundets tro og bekjennelse* (1997: 12-13) ”at de overordnede i hjem og på arbeidsplass, i skole og kirke, og i stat og kommune er foreldre, og de underordnede er barn. Gud vil at barna skal underordne seg foreldrene og ære og lyde dem i alle ting ... Foreldrene skal på sin side vise omsorg for barna” Dette synet er forankret i Bibelen blant annet Kol 3.20,22, Hebr 13.17 og Rom 13, 1-2. Det brukes også uttalelser fra Luthers skrifter om lydighet mot foreldre, ”den åndelige mor, den hellige kristne kirke”, og mot den verdslige myndighet. Blant informantene kommer ulike syn på ledelsen frem.

”Holdninger ovenfra smitter over på menigheten. De har en sterk lojalitet til de som de skal lede. De (ledelsen) følger alle ønsker som blir uttrykt fra menigheten.”

Saker til diskusjon i ulike fora blir avgjort av Menighetsstyret. ”Saker til årsmøtet sendes inn og gjennomgås, og noen saker velges ut”. Dersom det er uenighet, vil det komme styrevedtak.

”Det er mange meninger i Samfundet. Da avgjør lederne. Styret gjør vedtak. Menigheten kan ikke overstyre Menighetsstyret eller Samfundsstyret. Alle styrer er valgt. I Menighetsstyret sitter forstander, men det er ikke bare lærere. Men mange ganger de samme som blir valgt om igjen.”

Andre mener at ledelsen har et problem i den diskusjonen som pågår om kirke og dåp. De tenker at ”forstanderne ser at det er noe, men de er forpliktet til å mene det Samfundet alltid har ment. Ellers må de gå. Ledelsen er opponenter”. En annen informant sier det slik:

”Samfundet går ikke til kjernen på religiøse spørsmål. Ting skal modnes. Hvor mye kan en lirke ting til uten at det blir bråk. Men Samfundsstyret bestemmer. Det forteller om ledessynet at det er de som bestemmer. Så lytter de litt til menigheten, og så ser de om de må justere kursen. Men de bestemmer alle tingene. For eksempel Augustana. Ikke alle artiklene leses opp. Ikke de 7 siste. Samfundet tror at noe av det som står der

ikke er tydelig. Samfundet omfortolker Luther og får frem noe som passer med Samfundets syn, som ikke var Luthers intensjon. En kan ikke bruke kirkelærerne til å forsvare ting. Kilder må håndteres på en annen måte. En må forholde seg til kilder. De (Samfundsstyret, min anmerkn.) kan ikke sitte på toppen og holde tilbake viten. Vil de fortsette på samme måte uten kilder?”

Noen informanter fortsetter med å si ”at teologien er for ullen og ikke så evangelisk som den burde være. Den er lovisk. Forstanderen er fanget av sin egen tradisjon. Dessuten styrer de konservative”. I tillegg mener enkelte informanter at lederne

”mangler teologisk utdanning. De to nye forstanderne ... de som skal lede må få en faglig ballast. L.K. Aamodt ble kastet ut i det med bare lærerskole ... umenneskelig. Uansett hvor de går for å lære ... spiller ingen rolle. Men med en gang de kommer ut er de i fritt fall”.

Selv om flere informanter mener at det er negativt at lederne ikke har mer teologisk kunnskap, så poengterer flere av dem at ved siste valg ble det sagt at lederne trengte mer skolering, både teologisk og når det gjaldt ledelse. Men denne videreutdanningen ”har ikke noe med teologi å gjøre”. Andre synes det er et tankekors

”at presteutdannelsen er intern. De (forstanderne)holder på det som er tradert. Men det positive er at legfolket er opplyst og bibeltro. Løsningen er at en bare skal følge Ordet.”

Men det er viktig”, sier flere, ”å ikke se på alt i Bibelen som like viktig, og å se på flere ”bibelpråk” som skal belyse hverandre.” Et eksempel på manglende kunnskap som det vises til er synet på kirke og dåp som Kyprian forfekter. ”Samfundet tar i 1890 opp tråden fra Kyprian som både Augustin og Luther er imot. Muligheten er å se og vurdere Lomelands tenkning.” Det vises også til at det ikke kan være Bibeltroskap aldri å skulle forandre grunnreglenes § 1 og 2. ”Så må de bestemme om menigheten skal være evangelisk-luthersk eller lomelandsk.” Når det gjelder kallet tenker noen av informantene at ”kallet er det samme som valget til forstander. Gud gir nåde til lederne, slik at de leder på en god måte.”

Flere synes at det er bra at ledelsen holder igjen fordi det er så mange ting i storsamfunnet som ikke er positive. Derfor er det bra at de ”har sin skolering innenfor menigheten”. Det er en viss skepsis til et eksternt teologistudium, mye på grunn av troslæren.

”Vi har vår tolkning av mange ting. Det er det samme problemet som med litteratur i lærerutdanningen. Faren er at kunnskapen vil ta oss av veien. Det er en sammenheng med den sterke meningen vi har om at vi brøt med Statskirken fordi den gikk feil vei. Samfundet tok valg som vi vil stå for. Det vi står for er veldig internt. Vi vil bruke

kirkelærerne ... som Spener, Francke og Pontoppidan. De som har vært med i Statskirkenes utvikling, kjenner ikke Samfundet.”

Dette synet, at ledelsen er skolert innenfor Samfundet, uttrykker en annen informant slik:

”Jeg føler ikke at Samfundet er hierarkisk oppbygt. Forstanderen, det er en av våre. Ikke en som har vært i Oslo og studert i seks år. Vi har jo (også) årlige valg. Da kan en skifte ut den en ikke liker. Kvinnene har jo også fått stemmerett. De kan ikke velges til styrene. Men det er greitt å høre kvinnenenes mening.”

Synet på endringer

”Skikker og tradisjoner” var første sak på årsmøtet i 2004. Innlederen viser tilbake til Jesu tid hvor skikker og tradisjoner sto sterkt blant jødene. Han peker på den ”opprydningen” Luther foretok i sin tid. Skikker og tradisjoner kan være bra, mener innlederen; det skaper orden, men de kan også legge unødige byrder på de kristne, noe det advares mot i artikkel VII i Augustana. De kan komme i stedet for det største budet: å elske Gud og hverandre. Dessuten får fokus på skikker og tradisjoner menneskene til å fokusere på seg selv i stedet for troen og nåden.

Innlederen mener at i tiden før Samfundet ble stiftet, var kristendommen slik at det ble lagt lite vekt på tradisjonen ”fordi en gal lære kom inn” (10). Samfundet ble grunnlagt på den rette lære, som munnet ut i rett forkynnelse og sakramentforvaltning. Men dette vernet om læren kan ha ført til at:

”Samfundet fikk en frykt for forandringer i den tiden, en frykt som kan være nyttig, men som samtidig også er farlig. Vi står i fare for å gjøre for mye og for lite ut av de skikker og tradisjoner vi har.”

Skikkene kan bli til ”vaner som stenger, og som hindrer vekst”. Det viktige er å se på hva som er kirkeskikker og hva som er Guds bud (11ff), hva som må bevares, og hva som kan forandres. Endringene skal også være ”til Guds ære og til nytte for alle”.

Ulike syn kommer frem i diskusjonen. Alle innleggene gikk på at alt som skjer må ha sitt utspring i hva Skriften sier. Enhver må lese og undersøke selv og ta ansvar ”ut fra den kunnskapen vi har, og ikke overlate alt til ledelsen”. Flere innlegg gikk på at en kunne være mest opphengt i skikker og tradisjoner og glemme det viktige, som er frelsen. En taler mente at i vår tid er det kanskje lettest å gjøre Guds bud om til skikker, mer enn å gå fra skikker til Guds bud. Som eksempel på skikker nevner mange ”kvinnens klesdrakt og hodebekledning”. Men som en taler sier:

”Uansett om dette er kirkeskikk eller ikke, bør vi av kjærlighet til hverandre følge det vi er enige om for å unngå å støte noen.”

Et annen sier at for oss mennesker ”er det enklere å følge lover, regler og tradisjoner, for der kan vi klare oss selv. Men å tro og elske kan vi ikke klare selv.” En annen fremholder at det skjer mange forandringer i menigheten, og at de ”kunne ha funnet alternativer til det bestående”. Menigheten har et ansvar for de unge som de gjerne vil beholde, og det merkes ”en viss uro blant dem”. Av hensyn til dem mener taleren ”de unge gjerne er mer positive til forandring ... og vi bør høre på de unge”.

Det er også bekymring for utviklingen. Noen tror at de ikke går noen lys fremtid i møte. ”Utviklingen samsvarer ikke med det jeg tidligere har lært,” sier en. Mens en annen mener ”at skikker bare er innpakning, og at det er her endring skjer”. Men berøres ”selve innholdet ... må vi styre på rett kurs igjen.” Et av innleggene går på at i dag

”har vi en tendens til å få alt under den kristelige frihet ... forhold som vi tidligere holdt under den kjødelige frihet. Ting som i dag er skikker var før lærespørsmål.”

”Samfundets identitet består i at læren holdes ren, og ikke skikker og tradisjoner”, sier en taler. Det var det menigheten ble bygget på i 1890. ”Å omvende seg og følge læren må skje gjennom ytre skikker og tradisjoner, enten ved å opprettholde de eksisterende, eller ved å forandre,” sier en annen taler. Samfundsstyret mener at man i ”behandlingen i møtet” fikk svar på spørsmål som var stilt. Jødene la stor vekt på skikker og tradisjoner, mens Jesus sa ”De dyrker meg forgjeves, for det de lærer, er menneskebud (Matt 15,9).” Samfundstyret ville se nærmere på konkrete skikker og tradisjoner.

Når jeg spør informantene om det er greitt med endringer generelt, sier en:

”Hvis en endring er riktig og går for seg på en grei måte, kan en ikke la være endringer. Det har jo vært 90 år uten endringer, og da har det skjedd mye altfor raskt på ca 10 år. Men de gamle som er vant til lang stabilitet, for dem er det voldsomt.”

Det generelle synet blant informantene er at for mange var ”den største innsigelsen mot endringer” at det skjedde så mye på en gang. Samfundets ledelse vil at folk skal tenke selv og ta egne avgjørelser. Før ”spurte en prestene, men i dag overlates ting til den enkelte. Men Samfundet gir veiledning og peker på ting en må tenke over.” Enkelte informanter peker på at ... noe står fast. Det som blir formidlet av Guds Ord er tydelig og greitt nok.” Det understrekes at ”en må reflektere og støtte opp om læren og ikke være streng når det gjelder

adiafora”. Flere av informantene peker på at det i Samfundet har utviklet seg en indre justis. Folk har en redsel for å bli kritisert. Men generelt mener de at ”det må være en utvikling i kirken. Det er tegn på liv. En må hele tiden være kontekstuell. Dersom kirkesynet er stivt, dør kirken.” Den indre justisen i kirken har gjort at når medlemmer litt ”hardnakket” har søkt å finne ”en sannhet”, har det blitt tatt negativt imot.

”Men det var folk med god kunnskap, de ble presset ut av menigheten selv om de hadde greie på det de snakket om. Etter hvert viste det seg at de hadde rett. Dette har menigheten tatt innover seg. Som enkeltpersoner ser en også at det som ble sagt var rett. Det den sa den gangen, ble ikke tatt godt nok imot fordi piggene kom ut. Dette er en bitter erfaring.”

Det er aldri er lett for den som først påpeker eller stiller spørsmål ved vedtatte sannheter. Det viser det som har skjedd med flere gode og velutdannede samfundsmedlemmer. Flere informanter uttaler:

”Å stå alene og løfte tankegods som ligger i kulturen, er skummelt. Du kan bli slått til jorden og ofret. Eller du kan bli satt utenfor. Dette kan føre til konsekvenser for familien. Mange med avvikende syn på Samfundets fundament tier stille. Noen går ut av læremessige årsaker. Derfor er det viktig med et nettverk. ”

Flere informanter håper at de seks lærerne som hovedsakelig er de som har tatt opp saken vedrørende kirke og dåp, orker å bli stående. Det som redder dem og gjør at de holder ut, er nettverket deres. Dessuten er de viktige fordi de er lærere.

”Det er jo et spørsmål om hvor mange flinke mennesker menigheten kan tåle å miste. Hvis mange ledere på mellomnivå går, da blir det krise. Det kan bli et tosifret antall som går. Mange ser at det er noe. Reflekterte folk har begynt å se. Spørsmålet er om de vil stille opp for de seks.”

Ellers synes flere av informantene at menigheten har utviklet en større kompetanse på bruk av kilder. Det har vært kurser og utviklet materiale om kildebruk. Dette bevirker at referanser, for eksempel til Luther, ikke blir tatt ut av sin sammenheng.

”Lomeland sier ikke det Luther sier. Men han har styrt Samfundet siden 1890. Det han sa på årsmøtet da, fikk gjennomslagskraft selv om noen var i tvil blant annet i dåpsspørsmålet. Lomeland har styrt menigheten inn i læren i sitt tankegods. Det må tas opp igjen i dag.”

En annen informant peker på at ”en møter motbør på alle nye ting ... på en skala fra konservativt til radikalt.” Det kan ha noe med alder å gjøre, men det er konservative og radikale innenfor alle aldersgrupper. ”De radikale er ikke mange, men de er utrolig høyrøstet.” Generelt mener denne informanten at det gis en veldig støtte til

menighetsledelsen og forslag som kommer fra den, og det er ”enten det gjelder å fremskynde en utvikling eller å holde igjen”. Dette gjør at Samfundets ledelse må være varsomme, for mange sitter på menighetsmøter og årsmøter uten å si så mye, ”men de støtter ledelsen uten å si det høyt”. En uttalelse fra ledelsen går på at det er viktig ”å gi etter og si ja der en kan, men det er også ledelsens oppgave å si nei”. Hva saker som blir tatt opp dreier seg om, avgjør engasjementet. Et eksempel er striden om kvinners klesdrakt som tok ti år. ”Dette var en prosess vi lærte mye av, og som gjorde at andre endringer derfor gikk greiere.” Det er et mye bedre samtaleklima nå innad i menigheten, i motsetning til før, da det kunne bli en hissig og følelsesladet stemning. Dette mener flere informanter, og de sier at det har det vært arbeidet mye med å bedre samtaleklimaet. Det har vært utviklet materiale som er blitt presentert i *Samhold* og brukt internt i menigheten. En informant tenker at ”i en lukket kultur som Samfundet er dette viktig slik at ukulturer ikke får utvikle seg. Men fremdeles er det uenighet om ting. Det finnes understrømmer, det som det snakkes om i familien.” En av informantene tror ikke at det er hverken fraksjoner eller organiserte grupperinger som er i opposisjon, og fortsetter med å si at

”det ikke er ledelsen som slår ned på ting folk sier, eller der hvor det er uenighet. Endringer vil det alltid komme til å være. Det har skjedd så mye de siste 10-15 årene etter sytti, åtti år med stillstand, og så startet noe dette gjorde prosessene smertefulle.”

Informanten tenker videre at kanskje Samfundets ledelse må tenke nytt, for eksempel gå ut og treffe de som er uenige ”ikke for å påvirke, men for å treffes”. Smågrupper ses på som et alternativ til de store plenumsmøtene. Her kan folk diskutere og ta opp ting som det ikke er oppslutning for i styrene. Det har vist seg, sier flere informanter, at i smågrupper snakker de fleste, mens i plenum er det kanskje bare 10 % som sier noe.

Strategier for tilpasning

Ut fra datamaterialet mitt er det mulig å karakterisere Menigheten Samfundet som et forholdsvis lukket trossamfunn. I slike menigheter vil medlemmene ha ulike strategier for å tilpasse seg og fungere. Det finnes både skrevne og uskrevne regler, som har som mål å skape og bevare en viss moralsk orden. (Hunter 1987: 157). I sosiologen Erwin Goffmans terminologi, slik religionssosiologen Pål Repstad bruker den, kan Samfundet beskrives som noe i retning av en ”total institusjon” (Repstad 2004: 176-181). En total institusjon kan idealtypisk beskrives som en institusjon hvor det er ”sterk indre kontroll og lite samkvem med omgivelsene”. Isolasjonen trenger ikke skyldes tvang (176), den kan være del av en tradisjon.

I en slik institusjon vil mennesker ha sine roller, som de utvikler underveis i interaksjon med andre. Men rollene skapes ikke helt fritt; de er bundet og motivert ut fra forventningene og reglene som finnes i møtet med andre. Formålet er å styrke og vedlikeholde tillit i forholdet til andre. Men samtidig er mennesker aktive og kreative, og de vil i sine roller skape rom for sin identitet. Mennesker er mer enn det øyet ser (Furseth og Repstad 2003: 72ff).

Jeg vil i det følgende bruke Goffmans tenkning om totale institusjoner som et utgangspunkt for å prøve å karakterisere ulike grupper av medlemmer i Samfundet. Betegnelsen på gruppene har jeg ikke hentet direkte fra Goffmann, snarere er jeg inspirert av hans tenkning, slik jeg forstår den i Repstads bok (Repstad 2004). Mennesker bruker ulike strategier til å ”innrette” seg i totale institusjoner. ”Lederne” er aktive og engasjerte. De er valgt for å vise lojalitet overfor, og også bevare lære og tradisjon, men menigheten ser også på dem som de som har ”tanker” for Samfundets fremtid. I tillegg har lederne en styrende og kontrollerende funksjon. De har definisjonsmakten for hva som er riktig og galt, godt og ondt i forhold til lære og tradisjon. Ut fra denne makten kan grupper av ledere også iverksette sanksjoner mot de medlemmer som bryter de vedtatte reglene, og begrense deres rollerepertoar.

En annen gruppe er de som en kan kalle ”de høflige”. De følger ledernes og menighetens regler og tradisjoner, og ofte ønsker de å bevare dem. De tilpasser seg, er lojale og blir en del av systemet, samtidig som de fordømmer dem som tenker annerledes. For disse ”mønster-medlemmene” synes tilfredsstillelsen, belønningen og tryggheten å ligge i lydigheten mot tradisjonen, for i denne finnes muligheten til å oppnå salighet. Denne gruppen mennesker vil ofte be om lov til ting, som andre finner det naturlig å bestemme selv. De har i Goffmans tenkning gitt slipp muligheten til selv å definere sine roller.

En tredje gruppe kan en betegne som de ”opposisjonelle”. De er aktive og har god kunnskap og innsikt. De vil ofte tilhøre den gruppen som jeg har betegnet som ”lederne”, men de har ikke definisjonsmakt i utgangspunktet. Men de kan ha innflytelse på vedtak som gjøres fordi de ytrer seg i de organer hvor vedtak fattes. Det som er karakteristisk for denne gruppen, er at de er endringsvillige i forhold til lære og tradisjon, men de ønsker ikke å ødelegge. Deres mål er gjennom dialog å rekonstruere tradisjon og ortodoksi. De ønsker å beholde det sentrale, det som er essensielt i forhold til frelsen, men de er åpne for å forkaste det sekundære, det som gjennom årene har blitt sementert, og som har klebet seg fast som en ufravikelig læretradisjon.

Blant de aktive finnes også en annen gruppe som ikke er ”opposisjonell”; de som med stor kunnskap refererer til tolkninger av tradisjon og ortodoksi, men som ser på en hver endring som brudd med denne. Argumentasjonen bærer preg av at de har hele tradisjonens tyngde hvilende på skuldrene. Tanken om endring innebærer angst for å tape den belønningen og tryggheten som tradisjonen gir. De som ønsker å endre ved å rekonstruere, har stor handlingskraft og et stort rollerepertoar til markering av egen identitet. Tradisjonalistene har mindre handlekraft, og de har færre roller å spille på. Rollene er også determinerte. Begrensningen i roller ligger i angsten for tap av belønning.

I den siste gruppen, ”de stille”, finnes flere grupperinger. De som i stillhet og uten å ta til orde for det, er lojale mot lederne, uansett om disse maner til forsiktighet ved å konservere lære og tradisjon, eller de ønsker og godtar endring på enkelte områder. De tilbyr ikke sine synspunkter i offentlighet, men de vil med frivillig innsats yte sitt bidrag til beste for menigheten. Blant ”de stille” finnes det også noen som ønsker endring, og som i det private ”rundt middagsbordet”, uansett er kritiske til ”lederne”, men som ikke offentlig står for det de mener. Dette er ”sabotørene”. De er ofte passive menighetsmedlemmer, som bruker og nyter de fordeler som finnes, som for eksempel skole og fritidsaktiviteter.

Beskrivelsen av medlemmer i en ”total organisasjon”, kan brukes til å karakterisere grupperinger innenfor Samfundet. Disse grupperingene kommer også til syne i datamaterialet mitt, både i referater fra årsmøter og i informanttekstene. Grupperingene kan si noe om muligheten for endring og legitimering av endring i Samfundet.

7. Analyse og fortolkning av data i forhold til teori

I dette kapitlet vil jeg anvende de perspektivene på Samfundet, som jeg tidligere har presentert i teorikapitlet, og slik menigheten er beskrevet i det foregående kapitlet.

For å kunne si noe om endring i Menigheten Samfundet, vil det være nyttig å plassere menigheten sosiologisk. En slik plassering er kun et pedagogisk virkemiddel på samme måte som sosiologiske karakteristikker beskriver idealtypiske religioner eller trossamfunn. Derfor må jeg nøye meg med å finne trekk som passer på Samfundet. Ut fra slike trekk er det mulig å si noe om hva som hemmer og hva som fremmer utvikling og endring.

Hva slags trossamfunn er Menigheten Samfundet?

Jeg har tidligere beskrevet Samfundet som et forholdsvis lukket trossamfunn. Datamaterialet mitt viser at denne betegnelsen kan forsvares. I religionssosiologene Linda Woodhead og Paul Heelas' terminologi (Woodhead og Heelas 2000) betyr dette at menigheten faller inn under betegnelsen "religions of difference", som greitt kan oversettes med "forskjellsreligioner". I dette kapitlet vil jeg også bruke betegnelsen konservativ om menigheten slik religionssosiologen Steve Bruce' beskriver fundamentalistiske religiøse grupper i USA, og jeg vil bruke betegnelsen motkulturelt trossamfunn, inspirert av Mary Douglas.

Forholdet mellom Gud og mennesker

I materialet mitt har jeg ikke funnet noen uttalelser som går direkte på gudsbegrepet. Men slik jeg leser både det skriftlige materialet og informantenes tekster, blir Gud forstått som fjern og opphøyet. Det er et uoverstigelig skille mellom Gud og mennesker, som menneskene ikke kan overstige. Gud tilhører en transcendent virkelighet, "a realm which lies over and above anything of a this-worldly nature" (Woodhead og Heelas 2000: 15), Vår verden er syndige menneskers virkelighet. Gud er hellig og nidkjær i sin vrede over synden. Både loven og evangeliet kommer frem i forkynnelsen, som har preg av belæring; det legges vekt på at Gud møter mennesket til dom og frelse. Det er det falne mennesket Gud møter, for ved syndefallet gikk gudsbildet, imago Dei, fullstendig tapt. Guds nåde er derfor nødvendig til frelse. For å få del i nåden, har Gud til hjelp for menneskene laget en ordning eller fastsatt en vei, som menneskene må gå for å nå målet, som er saliggjørelsen. Ifølge Samfundets teologi, er eneste mulighet til å oppnå salighet å følge stegene i saliggjørelsens orden, ordo salutis. Ordningen er skjematisk og består av gjenfødelse, rettferdiggjørelse og fornyelse (Pontoppidan spm. 484). Kun ved omvendelsen som består av anger og tro, kan mennesket bli gjenfødt, og slik

bli ikledd Kristi rettferdighet. Dette skjer ved Den Hellige Ånd når mennesket ved å høre Guds ord, ser sin synd. Her kommer det til uttrykk at det er den åndelige dimensjonen ved mennesket som verdsettes, mens mennesket som skapning på grunn av syndefallet kun ses som synder.

Den rette læren er kjernen i tradisjonen

Samfundet vurderer læren eller ortodoksien høyt. Læren er først og fremst Bibelen.

Samfundet ser på Bibelen som Guds sanne ord til menneskene, åpenbart en gang for alle og gjeldende til alle tider. Bibelen er fullkommen, uten feil, fullstendig og uten behov for noe tillegg, slik også religionssosiologen Steve Bruce fremholder; et kjennetegn på hva protestantiske fundamentalister tror. (Bruce 2008: 12-14). Bibelen er den normerende normen for alle andre kristne symboler og bekjennelsesskrifter, som også er en del av læren. Disse må altså tolkes ut fra Bibelen, og de får sin verdi og betydning ut fra den. Dessuten hører all rett og ren forkynnelse og utlegging av skriften med til læren, så lenge vitnene er ”kalt og lært av Gud” (*Samfundets tro og bekjennelse* 1997: 4ff). Ortodoksien er uforanderlig fordi sannheten er uforanderlig, og den må til alle tider forsvares mot endring og uthuling. Bare i læren finnes møtetpunktet mellom Gud og mennesker. Her kommer Guds vilje og befaling til menneskene frem.

Læren eller ortodoksien er det sentrale i et konservativt protestantisk trossamfunn, sier James D. Hunter (Hunter 1987: 158). Her finner en den ultimate sannheten når det gjelder synet på Gud, mennesket og frelsen. Ortodoksien er nedfelt i teologien som definerer rett tro og rett livssførsel. Ortodoksien er overbygningen. Den etablerer tradisjonen, og er en del av den. Her finner en normer og regler som det er viktig å følge, både når det gjelder rett gudsdyrkelse og i forholdet til andre mennesker. Med andre ord definerer ortodoksien etikken. Å bryte med læren og tradisjonen, gjør at enkeltmennesket setter seg selv utenfor frelsens mulighet. For frelsen finnes bare innenfor de symbolske grensene hvor læren er ren.

Samfundet har gjennom sine grunnregler forpliktet seg på den tradisjonen som tidligere lærefedre og representanter for reformasjonen, ortodoksien og pietismen stod for. Innenfor denne tradisjonen ble menighetens ortodoksi etablert. Et hvert avvik fra den ble sett som et svik som kunne føre til sanksjoner som utmeldelse av menigheten fordi en da hadde satt seg selv utenfor frelsens orden. Med Mary Douglas kan en si at Samfundet har villet holde menigheten fast i hierarkienes kontekst slik den var da kirken og læren hadde kontrollen over

menneskelivet, og menneskene ut fra sine fastlagte roller kunne forvente motbør mot individuelle initiativ som å stille spørsmål ved lære og tradisjonen (Douglas 1982 etter Repstad 2002). Samtidig representerer tradisjonen i hierarkienes kontekst trygghet. Lojaliteten overfor tradisjonen er derfor stor.

Samfundet kan ses på som en moralsk orden (Hunter 1987: 159) hvor mye settes inn på å bevare menneskene innenfor de symbolske grensene som tradisjonen foreskriver. Energi brukes på å forsvare lære og tradisjon både mot påvirkning utenfra og innenfra. Det legges vekt på å formidle den rette læren. Det foregår i skolens kristendomsundervisning, og som en forlengelse av den, i konfirmantundervisningen. Men ikke minst formidles læren i forkynnelsen til rett tro og rett handling. Samfundet er opptatt av at ikke noe av menneskets eget skal blandes med Guds ord. Alt som legges frem i menigheten skal prøves mot Ordet, også slik det kommer frem i fortolkninger av den sakraliserte tradisjonen. Slik blir tanken om fortiden viktig. Menigheten ser på seg selv som å stå i den rette tradisjonen fra Kristus og apostlene til Luther og videre til menighetens grunnleggelse. Dette er viktige punkter i historien; den ideale fortid, som en ønsker å konservere i tradisjonen.

Innholdet og betydningen til læren eller ortodoksien i Samfundet

Bortsett fra at læren konkret omfatter Bibelen, de anerkjente oldkirkelige symbolene og de evangelisk-lutherske bekjennelsesskriftene, tror jeg et fåtall av medlemmene i Samfundet kan gi et godt svar på hva læren er. Noen vil nok hevde at det er læren som blir forkynt i gudstjenesten som en belæring til rett tro og rett liv. En belæring fra Gud, formidlet gjennom presten, en enveiskontakt hvor menneskelig erfaring og følelser ikke spiller med i nevneverdig grad. Denne oppfatningen av prekenen kommer frem i informantenes tekster, når noen av dem sier at de ønsker større nærhet, og at hele menigheten skal delta mer i gudstjenesten. Guds tale til menneskene handler om å omvende seg og leve et rett liv etter Loven, i tråd med normer og regler, mer enn at menneskene i troen kan finne hvile i Guds nåde. Slik kritiserer enkelte av informantene at forkynnelsen er mer lovisk enn evangelisk, og at mye handler om hva menneskene skal gjøre, for å komme ut av syndefordervet.

Datamaterialet viser at læren eller ortodoksien ofte spiller med i diskusjoner av etisk art. Utfordringen er at grensene ikke er tydelige når det gjelder hva som hører med til læren, som ”står fast”, og hva som hører med til skikker og sedvaner, som er praktiske ordninger som kan tilpasses tid og sted. Det er her i dette grenselandet de fleste diskusjonene i Samfundet

befinner seg. Det handler mye om forhold som en kan kategorisere som kristen livsstil, som regulerer medlemmenes liv i forhold til andre mennesker. I mitt materiale har mye dreid seg om kvinner og kvinners stilling i menigheten og familien, men også om å delta i ulike kontekster i storsamfunnet. Læren er et system som en deduserer fra. Når det gjelder Bibelen er alt i den like viktig. Det nye testamente synes ikke å ha noe primat over Det gamle testamente, som det refereres flittig til. I samtaler, forkynnelse og i møtevirksomheten refereres det til "lutherske" lærefedre med stor innsikt. Det viktige, som det svært ofte vises til, er begrepet "den rette lære" som bare finnes i Samfundet. Læren blir slik en paraply som alt kan puttes inn under, både når det gjelder lærespørsmål og etiske spørsmål, ja kanskje også Gud må finne seg i bli forstått slik han fremtrer i læren. Da blir troen på den rette læren veien til frelse.

Ut fra det jeg nå har skrevet, må Samfundet forstås som en typisk "religion of difference". Dette må være bakgrunnen for forståelsen av endring og legitimering av endring. Menigheten ser seg selv som et trossamfunn ulikt alle andre trossamfunn, og slik vil den fremstå og bedømmes. Empirien synliggjør ikke at menigheten har endret og tilpasset seg et mer liberalt og sekularisert storsamfunn. Samfundet kan derfor ikke beskrives som "a religion of humanity" med de trekkene som er typiske for denne religionstypen. En slik religion karakteriseres av større nærhet mellom Gud og mennesker, med en Gud som er mildere og mer medfølelse (Woodhead og Heelas 2000: 70-72), og hvor mennesket som en fornuftig skapning vurderes høyt sammen med verdien toleranse og frihet. I undersøkelsen min finner jeg ikke eksplisitt en slik endring. Samfundet preges av at den rette lære er alfa og omega. Woodhead og Heelas beskriver også hva de kaller en "experiential religion of difference". Denne legger vekt på følelser og personlig erfaring innenfor et dogmatisk rammeverk. Jeg finner heller ikke trekk fra denne religionstype i materialet. Det forventet jeg heller ikke ut fra tanken om at subjektiv erfaring og ikke minst en subjektiv tolkning av læren ville gjøre den til menneskeord, og slik ville bryte med det grunnleggende synet på læren som Guds åpenbaring med normer og regler for lære og liv. Men selv innenfor en forskjellsreligion er det mulig å finne liberaliserende trekk og noe større åpenhet for endring. Videre i dette kapitlet vil jeg peke på noen slike trekk og også dokumentere endring i livsstil og riter, før jeg til slutt peker på endringsstrategier som tas i bruk for forstå og legitimere endring i et konservativt trossamfunn som Samfundet.

Læren konkretiseres i forskjellsetikk

Slik James D. Hunter fremstiller det, er det ortodoksien slik den kommer til uttrykk i teologien til konservative protestantiske trossamfunn, som definerer "the pragmatic realities of everyday life for those who believe" (Hunter 1987: 158). Etikken preger mange livsområder, men kanskje gjør den seg særlig gjeldende når det gjelder moral, kristen familieetikk, og som en presisering her i synet på det å være kvinne og mann, og i synet på selvet. Det hører med til forskjellene i en "religion of difference" å se og bevare forskjellen mellom menn og kvinner slik det begrunnes ut fra både Det Gamle- og Det nye testamente. Etikken setter et markert skille kjønnene. Menn og kvinner er ulike, noe som skal komme til uttrykk i at de har forskjellige oppgaver og roller. Tenkningen er hierarkisk; kvinnen skal være mannen underdanig. Kvinnens viktigste oppgave er å være mor og husmor. Dette samstemmer med Samfundets syn på kvinnen (*Samfundets tro og bekjennelse* 1997: 14f). Kvinnens omsorgsrolle må ikke kompromitteres ved at kvinner likestilles med menn, eller at andre oppgaver prioriteres, som for eksempel å arbeide utenfor hjemmet. Ulikheten går også ofte på at kvinner ikke skal ha ansvarsfulle lederoppgaver eller lære- eller forkynneroppgaver. Disse er ut fra Bibelen forbeholdt menn. Kvinnen skal være stille og la seg belære av sin mann. Det tas bestemt avstand fra den likestillingstanken som rår i samfunnet for øvrig.

Den hierarkiske tenkningen i forskjellreligioner gjør seg også gjeldende i synet på autoriteter. Dette er en markør for en forskjellsreligion i tråd med Woodhead og Heelas typologi. Læren er autoriteten som viser at det er forskjell på å være over- eller underordnet. En skal være lydige mot dem som har autoritet, det vil si de som er i foreldres sted. I Samfundet begrunnes dette både ut fra forklaringen til det 4. bud i Luthers lille katekisme, fra Pontoppidans Forklaring (spm. 160) og slik det kommer frem i Samfundets læregrunnlag, alt med bakgrunn i Bibelen. Lydigheten skal vises mot øvrigheten som plasseres i tre stender: Regjeringsstanden, lærerstanden og husstanden. En skal altså vise lydighet og underdanighet mot de styrende makter i samfunnet, mot prester og lærere og mot foreldre, for de er satt til å råde i Guds sted. Dette sier noe om menneskesynet og om individets rettigheter og muligheter. Mennesket er kristent først og så skapning (Folkestad Breistein 2010: 8). Den særegent kristne identiteten er viktig, for ut fra den springer ydmykheten og lydigheten. Gode gjerninger har ingen verdi dersom de ikke springer ut av kjærlighet skapt av den rette tro som igjen har basis i den rene og rette læren. Mennesket som menneske kan ikke gjøre noe godt og rett. Som skapning er mennesket syndig; gjerninger og holdninger er onde fordi alt bunner i det falne menneskets iboende trang til frihet, selvhevdelse og selvutfoldelse. Dette er imot

Guds vilje slik det kommer frem i ortodoksien, og derfor må den menneskelige natur kues og undertrykkes. Dette kan ses på som en spesielt kristen livsstil og et av kjennetegnene til konservativ kristendom, som vektlegger at en må lide for troen.

Er forandring mulig i et konservativt trossamfunn?

I sin bok *A Rumour of Angels* (1969) skriver religionssosiologen Peter Berger at en konservativ protestantisk organisasjon programmatisk vil kritisere moderniteten ved hjelp av en tradisjon som ifølge dens tradenter skal bevares så uendret som mulig (Berger etter Repstad 2008: 5). Men dette er vanskelig i dagens individualistiske samfunn hvor en konservativ, dogmatisk tro som krever lydighet, vektlegges mindre av mange kristne, mens en erfaringsbasert kristendom vinner innpass (Bruce 2008: 93). Også James D. Hunter tenker at det vil være motstand mot endring i konservative trossamfunn på grunn av de symbolske grensene som omslutter et slikt samfunn. Disse ser han på som en moralsk orden med sine normer og regler (Hunter 1987: 157f).

Å bevare troen og tradisjonen var lettere da samfunnet var homogent. Da visste man med sikkerhet hva som var innenfor de symbolske grensene når det gjaldt doktrine, moral og familiepraksis. Men utover i det 20. århundre ble påvirkningen fra "the modern world order" mer påtagelig, og det ble vanskeligere å vedlikeholde tradisjonen (Hunter 1987: 161). De symbolske grensene ble mer uklare og mindre entydige, de har blitt uthult under påvirkning av sekulariseringen og pluraliseringen av samfunnet. Bibelens autoritet er svekket, skapelsesfortellingene tolkes ikke bokstavelig, det har skjedd en endring i synet på den kristne familien. Men ikke minst kommer endringen til uttrykk i den personlige moralen. Hunter mener at konservative religiøse trossamfunn med nødvendighet vil liberaliseres. De vil ikke være i stand til å beskytte og forsterke de symbolske grensene.

Gir isolasjon en brukbar beskyttelse av de symbolske grensene?

Isolasjon er en strategi til beskyttelse av tradisjonen. I Samfundet har isolasjon vært en bevisst strategi mot påvirkning utenfra. Det bygges barrierer til vern mot omverdenen. Disse barrierene bør medlemmene bør holde seg innenfor. Alle relasjoner bør være mellom menighetens egne folk, og aktiviteter bør foregå innenfor menighetens grenser. Hvordan forholdet er til de som er gått ut av menigheten, sier materialet mitt ikke noe spesifikt om. Men det kommer frem at det er ulikt syn blant samfundsfolk på hvordan en skal forholde seg til de som ikke er medlemmer. Informantenes praksis viser at mange deltar i sosiale

aktiviteter, mens andre holder seg til det som tradisjonelt har vært godtatt. Noen fremholder også at de selv eller familien bestemmer hvordan forholdet til ”de utenfor” skal være, på tvers av Samfundets offisielle syn.

Andre trossamfunn er fiender fordi de ”er av en annen tro”. Ingen andre trossamfunn har den rette lære og tradisjon. Samfundet legger til at de kanskje finnes, men at en ikke kjenner til noen i dag. Det advares mot å delta i gudstjenester utenfor menigheten. Ved å være tilstede ved kirkelige handlinger eller seremonier utsetter en seg selv for kjettersk påvirkning. Dette kan igjen påvirke holdningen til egen tradisjon og skape større toleranse overfor annerledes troende. Det ses ikke lenger som viktig og nødvendig å bevare de symbolske grensene. De lærepunktene som har fokusert på adskillelse har blitt tonet ned i Samfundet. Det gjelder for eksempel synet på å delta i begravelser utenfor menigheten, og i synet på delte familier.

Samfundet ønsker å bevare læren ren. Det offisielle synet er at en ”skal adskille seg” fra verden. Det har vist seg vanskelig i vår tid da det har blitt mer nødvendig å forholde seg til mennesker med annerledes tro og levesett. Dette bevirker at grensene for hva som er rett og galt, godt og ondt kan da bli mer diffuse. Det empiriske materialet viser at det er ulikt syn på det å ha noe med ”folk utenfor” å gjøre. Noen informanter lever i tråd med tradisjonen. Mens andre ikke har særlige motforestillinger mot å ha sosialt samkvem med annerledes tenkende. De vil ikke lenger overlate til tradisjonen å diktere hva som er rett, men velger standpunkt i tråd med egen samvittighet. Ved å bevege seg utenfor egne grenser er ”faren” at en oppdager at mennesker utenfor eget trossamfunn har høy moral, og et levesett som er etisk høyverdig. En treffer hyggelige folk med bra tanker. Dessuten finner en kanskje i møte med andre kristne at det er flere måter å være kristen på. Mange deltar i idrett og fritidsaktiviteter utenfor menigheten med god samvittighet, selv om dette vekker motbør innad i menigheten, og for noen er det naturlig å ha venner utenfor menigheten. Innad i menigheten advares det mot en økende toleranse overfor de som er av ”en annen ånd”. Det kan gjelde mennesker utenfor, men også medlemmer i Samfundet. Toleranse fungerer som en sovepute når det gjelder å bevare isolasjonen. En kan komme i tvil om det er så nødvendig å forsterke og vedlikeholde gjerdene mot omverdenen. Dette igjen kan lede til et brudd med den valgte isolasjonslinjen.

Men påvirkningen kan også skje innenfra. Når mennesker utenfra deltar som foredragsholdere, eller tar del i undervisning i pedagogisk utviklingsarbeid, viser dette til en større åpenhet, selv om Samfundet aldri har akseptert mer enn et minimum av kontakt i

forbindelse med skolegang og arbeid. Men det understreker at dagens samfunn på ulike måter krever mer omgang med folk utenfor menigheten.

Mennesker som kommer inn i Samfundet bringer med seg andre tradisjoner. Dette kan bevirke endring, samtidig som isolasjonen reduseres. Bak dem står hele familier som blir kjent med menigheten, og som menigheten blir kjent med på individplanet. Selv om de som går inn blir opplært i menighetens ortodoksi, vil de likevel ha med seg en ballast fra tidligere liv. De vil, ved sin tilstedeværelse, formidle en annen tradisjon og på den måten kunne påvirke. Kanskje de etter hvert får funksjoner og oppgaver i menigheten, og slik, ubevisst og i det stille, vil gamle tradisjoner uthules og endres. I neste generasjon vil barna sosialiseres til å bli påvirkningsfaktorer i forhold til lære og tradisjon. Men selv om unge samfundsfolk har hele sin bakgrunn innenfor Samfundet, vil hver nye generasjon sosialiseres umerkelig og indirekte til det storsamfunnet de skal leve i. Dette reduserer isolasjonens virkning og bringer impulser til endring. Men i og med at veldig få mennesker søker Samfundet uten i forbindelse med ekteskap, så vil rekrutteringen til menigheten i stor grad komme innenfra. Dette kan virke konserverende på tradisjonen.

Ut fra det skriftlige materialet mitt, ser ledelsen i Samfundet ut til å ha en åpnere holdning til folk utenfor enn før. Det synes for eksempel å ha skjedd en liberalisering når det gjelder å delta i begravelser utenfor menigheten. Bibelen er overordnet rettesnor, men det overlates til den enkelte å avgjøre om og når en skal delta i ”fremmed gudsdyrkelse”. Likeledes ser det ut til å være en forskyving fra å følge bestemte bibelske påbud til å følge et mer overordnet nestekjærlighetsbud, eller en argumenterer ut fra allmennmenneskelig etikk når det overlates til den enkelte å avgjøre hva som er rett og galt i hvert enkelt tilfelle. Selv om jeg ikke kan finne noe i materialet mitt som eksplisitt viser til et ønske om mindre isolasjon, så tyder holdningen til deltakelse i begravelser utenfor menigheten på at det ikke er noe mål å tviholde på skikker og tradisjoner, men heller vise fasthet når det gjelder lærespørsmål.

Skjer det en uthuling av de symbolske grensene når det gjelder kvinner og kvinnesyn?

Konservativ protestantisk kristendom har alltid hatt sitt spesielle syn på hvordan det kristne familielivet skal være, og i den forbindelse på forholdet mellom mann og kvinne. Dette står i motsetning til vårt moderne samfunn hvor likestilling mellom menn og kvinner vektlegges og nedfelles i samfunnets lover. Samfunnet påvirkes generelt og kirken spesielt. Etter hvert har kvinner i stor grad blitt akseptert som prester, og de innehar andre ledende og ansvarsfulle

stillinger og funksjoner i kirke og samfunn. Denne utviklingen vil skape et press på et konservativt trossamfunn, som vurderer forskjeller mellom kjønnene som et av kjernepunktene i tradisjonen, og som ser det som synd å avvike fra det synet på kvinner som er grunnlagt i de hellige skriftene, slik det har vært praktisert gjennom kirkens historie.

Dette patriarkalske og hierarkiske kvinnesynet er et kjennetegn ved forskjellsreligioner, og det er fortsatt til i dag dominerende i svært konservative trossamfunn. Likestillingstenkningen i storsamfunnet påvirker nok Samfundet også, selv om en her bevisst motarbeider en slik holdning ved å definere den som ubibelsk. Menigheten forfekter sterkt Bibelens syn på kvinner. Først nylig har kvinner fått lik stemmerett med menn, mens de fremdeles ikke kan ha lederansvar gjennom deltakelse i de ulike styrende organene. Når det gjelder presteembetet, er det bare en av informantene mine som ser det som en fjern mulighet at en kvinne noen gang skal kunne bekle et slikt embete. For øvrig er det stor enighet om at bare menn kan og skal være prester. Fremdeles har kvinner bare fått mulighet til å fungere som lærere på lik linje med menn ut fra et nødsprinsipp; her vises det til Deboras rolle i Det gamle testamente. Paulus' tenkning om kvinnens plass i hjem og menighet har dominans. Samtidig får kvinnelige lærere lik utdanning med menn fordi barn trenger lærere med best mulig utdanning.

Samfundet har det syn at kvinner skal prioritere tjenesten og oppgavene i hjemmet. Men stadig flere kvinner skaffer seg utdanning og arbeid utenfor hjemmet. Barna søkes inn i barnehage og SFO. Slik tenker jeg at den tradisjonelle kvinnerollen endres etter hvert. Det tradisjonelle bibelske kvinnesynet eroderes, selv om det fremdeles er mange kvinner i Samfundet som støtter opp om Bibelens og Samfundets syn på kvinnen og hvilke funksjoner hun kan ha i menigheten. Rolletenkningen fra hierarkienes kontekst fortsetter inn i vår tid hvor kvinner etter kamp har oppnådd å bli sett på som subjekter som ikke er underlagt "private patriarchy" som "... turns women into unpaid wives, mothers and domestics". (Sointu og Woodhead 2008: 269). Materialet mitt poengterer at når kvinner får flere muligheter og rettigheter er dette ikke ut fra et likestillingssyn, men for "å rette opp skjevheter". Konkret har det ført til at kvinner har fått like rettigheter med menn når det gjelder stemmerett. Selv om argumentasjonsgrunnlaget finnes i Bibelen, så endres argumentasjonen når en kan se på en ordning som praktisk, for når det gjelder skikker og praktiske ordninger er det overlatt til den menneskelige fornuft og frihet å ta avgjørelser. Når det gjelder lære- og preke embetet, har lite skjedd i argumentasjonen, slik jeg tolker materialet

mitt. Kvinnen kan fremdeles ikke delta i de tre hovedstyrene i Samfundet fordi dette blir sett på som et lederansvar som er tillagt mannen. Mange av informantene mente at kvinnene godt kunne sitte i disse styrene. Samtidig viser materialet mitt at kvinner etter hvert har fått større uformell makt ved at de sitter i underordnede styrer og utvalg, og i det siste har en gått inn for at lederen av ungdomsforeningen også kan være en kvinne. Dette viser for det første at informantene er mer liberale i sin holdning til hvilke funksjoner kvinner kan ha i menigheten, men også at kvinner har fått flere roller og funksjoner og de har i praksis allerede fått større makt. Bare når det gjelder læreembetet er det enighet om at dette er forbeholdt mannen.

Et annet spørsmål som har med kvinnesynet å gjøre, er om kvinners klesdrakt er med på å frata Samfundet menighetens identitet. Dilemmaet er om klesdrakt er en salighetssak, begrunnet ut fra gammeltestamentlige renhetsforskrifter og regler om hodeplagg i Det nye testamente, eller om det er kulturelt betinget. Kvinner har i praksis avveket fra det som har blitt oppfattet som det rette synet; at kvinner ikke skal bære mannsklær. Praksis var etablert lenge før saken ble diskutert på årsmøtene. Uansett kan en se dette som en uthuling av de symbolske grensene og en liberalisering av tradisjonen. Legitimeringen har skjedd ut fra allerede eksisterende sosial praksis, og selv om endringen fant sted lenge etter at den var akseptert i samfunnet for øvrig, så har den skjedd under påvirkning fra storsamfunnet. Praksis har ført til endring av tradisjonen. Det offisielle synet på hvilke roller kvinner kan ha er mindre bastant og mer åpent for fortolkning.

En kan spørre hva som får kvinner i konservative trossamfunn som Samfundet til å godta et så patriarkalsk og hierarkisk kvinnesyn. Linda Woodhead (Woodhead 2001: 73) refererer til en undersøkelse av E.W. Ozorak (1996) hvor hun sier at kvinner verdsetter felleskap og omsorg i sitt kirkefelleskap. Men Ozorak fortsetter med å si at kvinnene erkjenner at etter hierarkiske og sosiale standarder, behandler ikke organisert religion dem så bra som forventet, "but in absolute terms, they do not see themselves as disenfranchised". Dette tror jeg passer bra på kvinners opplevelse av seg selv i Samfundet. De har uformell makt i hjemmet, og også i mange frivillige utvalg og styrer i menigheten. Kvinner finner en mulighet til å leve med sine menn som gir påvirkningsmuligheter når avgjørelser skal tas, samtidig som de respekterer sin manns autoritet, og "begge finner muligheter til å leve i spenningen mellom fundamentalistiske normer og familiestruktur, og moderne normer for likestilling og individualitet" (Ammermann 1987: 146 etter Woodhead 2001:70).

Det er ikke noe begrensing for samfundskvinner når det gjelder å gi tilkjenne egen mening i menighets- og årsmøter. Men det viktigste av alt: kvinners omsorgsoppgaver i hjemmet er høyt verdsatt. Dette er et element i konservative trossamfunn som "privileges their (women's) roles as wives and mothers and gives them a status they would not have in modern, secular society". (Kaufman 1991 og Griffith 1997 etter Woodhead 2001: 73).

James D. Hunter har i sin forskning funnet belegg for at det har skjedd en forflytning av grensene utover mot storsamfunnet når det gjelder kristen livsstil. Det gjelder i synet på familien, og i synet på kristen livsstil generelt. Lydigheten mot tradisjonen er ikke så strikt lenger. Empirien viser at unge mennesker har en liberal holdning til sex og samliv før ekteskapet. Ortodoksien er åpen for fortolkning. Den kristne friheten settes høyt. Det som ikke strider mot samvittigheten er moralsk gangbart. James D. Hunter viser til at det er "a widening of diversity of life-style behaviors" som er akseptable (Hunter 1987: 162-3). Samfundet formaner imidlertid den kristne til ikke ved valg av livsstil å bli en snublesten for sin bror. Denne formaningen kan virke konserverende på tradisjonen, og utsette dem som velger å leve i tråd med sin kristne frihet for fordømmelse. I Samfundet kunne kvinner med små barn som ønsket å arbeide få kritikk, men kritikken kunne også gjelde en ektemann som lot sin kone arbeide. Men på dette området har kritikken stilnet noe av, det er ikke lenger i særlig grad akseptert å kritisere de som overskrider gamle grenser. Grensene er heller ikke lenger så entydige, det kan herske tvil om hvor grensene går. Slik tenker flere av informantene at det er en sak for den enkelte eller for familien, og ikke en samfundssak å velge egen eller familiens livsstil.

Utdanning som endringsfaktor

I tidligere tider var samfundsfolk ofte fiskere, bønder og håndverkere. Fremdeles er nok håndverksyrkene dominerende. Men etter hvert har det blitt mer vanlig for både kvinner og menn å skaffe seg høyere utdanning. Utdanning er ifølge Hunter en faktor som både kan hemme og fremme endring (Hunter 1987: 165). "Theoretically and ideally, higher education plays an important role in the maintenance of the moral order of orthodox Protestantism." Utdannelse hos både ledere og vanlige medlemmer vil gjøre dem bedre i stand til å "handle the challenges of defending the faith from error ..." (Hunter 1987: 172). Men samtidig vil bedre utdanning øke folks evne til refleksjon over egen tro og tradisjon. Det kan bevirke at "the traditional and cultural orthodoxy ...is weakening". Dette er effekten av høyere utdanning.

Samfundet driver egen skole for barn tilsluttet menigheten. Her brukes mye tid til opplæring i menighetens ortodoksi. Barn og unge får dermed et grunnlag for å overta og internalisere den tradisjonen Samfundet står for. De blir godt rustet til både å bevare og forsvare den. Men på den andre siden kan videre- og høyere skolegang åpne for endring fordi de unge i møte med fag og andre og nye sosiale kontekster, gis en videre horisont. Muligheten for å se seg selv og egen tradisjon i en større sammenheng øker. Ifølge Hunter (Hunter 1987: 173ff) vil høyere utdanning hos de unge endre og liberalisere synet på familien, kjønnsroller, men også synet på troen og på dogmene. De unge er mer åpne for å stille spørsmål til vedtatte sannheter som Bibelens ufeilbarlighet og en bokstavelig tolkning av Bibelen og skapelsesberetningene. Det stilles ikke bare spørsmål ved ortodoksien, men familiens påvirkning og sosialiserende virksomhet blir mindre betydningsfull, og synet på seksualmoral er blitt mer flertydig og liberal (175). Tradisjonen er ikke så fastlåst lenger, for hver generasjon må vedtatte sannheter tas opp til vurdering. Dette kan føre til at noe forkastes og noe reformuleres.

I tillegg til bare- og ungdomsskole driver Samfundet egen lærerskole. Den er viktig når det gjelder å bevare og forsvare lære og tradisjon. Herfra kommer menighetens teologiske ledelse, forstanderne, og også lærerne. De kan sammen med foreldrene påvirke barn og unge i egen tradisjon, og dessuten får de gjennom egen utdanning mulighet til å vurdere egen ortodoksi. Høyere utdanning blir dermed det tveegget sverd. Samfundets lærere får obligatorisk deler av sin utdanning ved offentlige utdanningsinstitusjoner. I tillegg kreves det videre utdanning innenfor enkelte emner innen kristendomsfaget. Som studenter må de forholde seg til andre symbolske grenser enn sine egne i møte med veiledere og medstudenter, men ikke minst kan fagene som studeres, være preget av en vitenskapelig tenkning som bryter med egen tradisjon. Resultatet er større refleksivitet. Behovet for ureflektert å overta tradisjonen svekkes. Et annet element når det gjelder utdanningens betydning, både som konserverende og fornyende og liberaliserende faktor, er en tradisjon som muligens er på vikende front; Samfundets medlemmer søkte ofte livssynsnøytrale utdanninger og yrker. Dette kunne virke konserverende på tradisjonen ved at fremmede livssyn fikk mindre påvirkningskraft, men liberaliserende ved at såkalt nøytrale yrker kunne virke sekulariserende. Mitt materiale sier ingenting om at de medlemmene som befinner seg i periferien av menigheten tilhører en sekularisert og likegyldig gruppe, eller om de er likegyldige fordi de er uenige i tradisjonen. Et av Hunters hovedpoeng, slik jeg ser det (Hunter 1987: 181), er at lære og tradisjon uansett ikke kan forbli statisk. Selv om Guds åpenbaring er nedfelt i et læresystem, må ortodoksien

internaliseres i hvert enkelt menneske. Dette vil i seg selv skape endring. Sammen med påvirkning utenfra, vil presset for hver ny generasjon bli større.

Motkulturelle organisasjoner er ikke alltid fredfulle

I Mary Douglas' grid-group model vil Menigheten Samfundet kunne beskrives som et motkulturelt trossamfunn preget av svak grid og sterk group. Slike trossamfunn oppstår når hierarkiene oppløses, og enkeltindivider ikke lenger finner trygghet i vedtatte roller. En av mulighetene er å danne motkulturer. Samfundet kan ses på som en slik motkultur preget av indre samhold og felles front mot "tidsånden" slik den oppfattes i verden utenfor grensene. Den søker vern mot erosjonen av tradisjonen ved å bevare og forsvare de symbolske grensene. Menigheten fungerer som en sterk group. Innenfor grensene finnes det hjelp ved behov, omsorg, og en sterk gruppelejalitet, men samtidig brukes mye energi på å diskutere og regulere grensesetting (Douglas 1982 etter Repstad 2002: 177), og det kan oppstå motsetninger mellom grupperinger innenfor en slik kultur. En finner de "høflige", som er lojale og vil bevare tradisjonen, og en finner de medlemmene som uansett vil støtte lederne, men en finner også "opposisjonelle". Disse kan være uenige i og stille spørsmål ved tradisjonen. Slik jeg har beskrevet opposisjonelle grupper tidligere, inspirert av Erwin Goffman (Goffmann 1961 etter Repstad 2004: 176-181), består disse av mennesker med god kunnskap. De ønsker ikke å rive ned og ødelegge "the symbolic boundaries", men de vil snarere påpeke feilaktige tolkninger av tradisjonen, for så å redefinere og rekonstruere den. Målet er å beholde det som er sentralt i ortodoksien. Alt fordi de verdsetter verdiene som denne tradisjonen representerer, og fordi de ønsker å ta ansvar for at tradisjonen formidles videre i rett fortolkning til de kommende generasjonene.

En slik opposisjonell gruppe finnes i Samfundet. Diskusjonen går på forståelsen av kirke og dåp. Tilsynelatende er dette sekundære elementer i tradisjonen, men ved nærmere undersøkelse ser en at synet på kirken er viktig for om menigheten kan godta at det finnes troende også andre steder enn i Samfundet. Dette igjen har betydning for om mennesker som blir medlemmer av menigheten må døpes på nytt. I Samfundet er det slik at en ved dåp ikke bare ser på dåpshandlingen, men en døpes også til hele læren, som forplikter en til å forholde seg rett i forhold til ortodoksien slik den formidles av "levende vitner". Først da blir en dåp rett.

Diskusjonen er alvorlig og den tas på alvor. Det kan være nødvendig å nytolke for å ivareta troverdigheten til en tradisjon. James Davison Hunter fremholder at en bare for en viss tid kan bevare tradisjonen ved kontroll og sanksjoner (Hunter 1987: 181).

Autoritet som endringsfaktor eller som konserverende faktor i konservative menigheter

En viktig faktor når det gjelder endring og endringsstrategier i en konservativ menighet som Samfundet, er lederne. Disse er ikke karismatikere, og de ser det ikke slik at de har fått et mandat til å lede direkte fra Gud. Dersom et slikt syn hadde blitt forfeftet, hadde det neppe blitt godtatt i et trossamfunn som legger vekt på at Gud bare møter mennesket gjennom Ordet. Den autoritetstypen, som inspirert av Webers autoritetstypologi, passer best på ledelsen i Samfundet, vil jeg beskrive som institusjonalisert karismatisk (Repstad 2009: 56). Kallet består i at man blir valgt til lederfunksjonen, slik sett er det en stor grad av tillit forbundet med makten i Samfundet. Lederne eller forstanderne har definisjonsmakten når det gjelder hva som er den rette tolkningen av tradisjonen, den formidler hva som er rett og galt, godt og ondt. Tilliten består i at forstanderne er kalt, og at de ved valget "får nåde og forstand" til å gjøre det rette. I den diskusjonen som pågår i Samfundet for tiden, har lederne en utfordring. De skal bevare og forsvare tradisjonen, men utfordringen ligger også i å forkaste det som ikke er rett. Utfordringen innebærer at det finnes ulike grupperinger i menigheten som ut fra eget ståsted vil oppleve en endring som et svik mot læren og tradisjonen. For "tradisjonalistene" vil endringer i forståelsen av tradisjonen kunne forstås som et avvik fra ortodoksien, som setter frelsens mulighet i fare. Den samme argumentasjonen kan brukes av de opposisjonelle, men med motsatt fortegn. Frelsen ligger ikke i en læretradisjon som et ferdig system av læresetninger som en gir sin tilslutning til, men i det sentrale i tradisjonen: troen alene, Kristus alene, nåden alene, Skriften alene.

Muligheten til å rekonstruere tradisjonen ligger i åpenhet og diskusjon. Strukturen i Samfundet er ikke ensidig hierarkisk. Menighetsmøter og fellesmøter (årsmøter) er fora hvor kontroversielle saker kan tas opp til diskusjon, og hvor alle som er tilsluttet menigheten, kan delta. Åpenheten ligger også i at det skrives nøyaktige referat fra møtene. Menighetsbladet *Samhold* gir mulighet for den enkelte til å tilkjenne sin mening. Blant informantene mine var det en stor grad av åpenhet for å se nærmere på tradisjonen. Lederskapet som har rasjonell-legal autoritet er ikke enerådig når det gjelder å definere hva som er rett ut fra menighetens læregrunnlag. "Maktutøvelsen skjer, i alle fall ideelt sett, under mer drøftende vilkår ... "(Repstad 2000: 83-84). Det kan være uenighet om i hvor stor grad ledelsen skal ha

fortolknings makt, og det kan være uenighet om hva ledelsen mener er riktig, og hva vanlige medlemmer tenker.

Datamaterialet viser at en bokstavelig fortolkning av Bibelen ikke lenger er bastant. Dette gir mulighet for nytenkning og en revisjon av fortolkningsmulighetene. Samtidig kommer det fram at endring og rekonstruksjon av tradisjonen hemmes av at forstanderne ikke har så mye mer teologisk skolering enn det som Samfundets lærerskole gir. Diskusjonen begrenses også av at det teologiske grunnlagsmaterialet stort sett er fra før 1890 og befinner seg innenfor de grensene som Samfundet selv har definert. Argumentasjonen kan slik komme til å bevege seg i sirkel uten å heve seg utover menighetens tradisjon og indre fortolkning av den, noe som kan være nødvendig for å få et nødvendig helhetsperspektiv på evangelisk-luthersk kristendomsforståelse.

Ledernes makt begrenses av at det er umulig å isolere seg fullstendig fra omverdenen og dens påvirkningsmuligheter. Det finnes valgmuligheter når det gjelder trossamfunn.

”Opposisjonelle” vil, dersom motbøren og kritikken blir for sterk og belastende, kunne finne andre trossamfunn som samsvarer bedre med deres tro og overbevisning. Dette fører i sin tur til at mennesker med utdanning og innsikt forsvinner slik at menigheten mister kulturell kapital (Bourdieu 1995 etter Repstad 2009: 62). Samtidig ligger det i autoriteten, slik den er overdratt fra menigheten, at Samfundets ledelse kan være med å legitimere endring.

Endring i synet på de hellige skriftene betyr endring i ortodoksien?

Samfundet ble stiftet på grunnlag av endringer i Statskirken på 1890-tallet med det formålet å bevare tradisjonen, slik den kom frem i ortodoksien basert på guddommelig åpenbaring og nedfelt i de hellige skriftene. Med Hunters ord representerer en ortodoksi ”a consensus through time” (Hunter 1987: 181). Men den må også forankres i hvert enkelt menneske, “into subjective consciousness”. Det betyr at ortodoksien påvirkes av menneskers tenkning og overbevisning til enhver tid.

Samfundet har alltid betraktet Bibelen som inspirert av Gud, som ga profetene i sinne hva de skulle skrive. I og med at Bibelen er Guds sanne og endegyldige ord, kan ingen ting legges til og ingen ting trekkes fra. Bibelen har blitt tolket på en bokstavelig måte, noe som har vært tydelig i synet på skapelsen, som Samfundet mener skjedde i løpet av 6 dager. Men dette synet ser nå ut til å ha endret seg hos enkelte informanter. Flere av informantene ser at

innholdet i Bibelen er åpent for en mer hermeneutisk fortolkning. Skriften blir sett på som delvis symbolsk og ikke-forpliktende, den er "divested of ... authority to compel obedience. Dette åpner opp for andre fortolkninger av Bibelen, og også en forståelse av at alt ikke er like viktig av innholdet, Bibelen er ikke lenger en lærebok, men inneholder et frelsesbudskap. Konservative kristne tror ikke lenger på "the sanctity of (the) symbolic boundaries" (Hunter 1987: 184f). Grensene kan endres. Tro er ikke lenger tro på fasttømrede læresetninger, "faith is not a formula which is agreed to ... it is a posture of one's whole being". Dette utsagnet er ment å forsvare tradisjonen. Men tradisjonen er ikke statisk størrelse, den må refortolkes. Noe vil forsvinne, men det viktige består: Troen på Guds eksistens, Jesu Kristi frelsesgjerning og menneskenes behov for frelse. Det stemmer med Hunters ord når han sier at det ligger i naturen til all sosial virkelighet at en ortodoksi ikke ensidig vil bli uthult over tid, men at den også vil bli redefinert og rekonstruert over tid (Hunter 1987: 181).

Strategier som legitimerer endring

I artikkelen *From Sin to a Gift from God: Constructions of Change in Conservative Christian Organizations* (2008) nevner religionssosiologen Pål Repstad flere strategier som konservative bevegelser og trossamfunn tar i bruk for å legitimere endring i tro og moral. Konservative trossamfunn står vakt om tradisjonen. Sentralt i tradisjonen er ortodoksien som skal bevares og forsvares mot endring. Utgangspunktet for å tale om strategier i denne forbindelse er at endringene som finner sted ikke nødvendigvis er tilsiktede, men skjer over tid under en stadig påvirkning utenfra, ved indre påvirkning gjennom diskusjoner, eller for eksempel ved å bagatellisering eller taushet. Jeg har latt meg inspirere av Repstads "strategitenkning" til å si noe om hvordan endringer forstås i Samfundet. Jeg tenker også at en strategi er en bevisst plan for å iverksette og akseptere endring.

I Samfundet kan endringer skje som en bevisst strategi ut fra diskusjoner i ulike fora som menighetsmøter og årsmøter. Diskusjonene viser at i menigheten er det ulike syn på de sakene som tas opp til diskusjon. En mer "ubevisst" strategi som brukes, er når Samfundsstyret bagatelliserer ved å konkludere med at det er feil å lage regler for rett handling slik fariseerne gjorde. Langt viktigere er det å "bevare enheten i mangfoldet" ved å akseptere ulike oppfatninger av en sak. Et eksempel på dette er at det er ulikt syn på å delta i begravelser utenfor menigheten, og i det hele tatt å delta i aktiviteter eller kirkelige handlinger andre steder enn i Samfundet. I den forbindelse betyr nestekjærlighetsbudet mer enn spesifikke regler som kan leses ut fra Bibelen.

Når det gjelder kvinnesyn, inkludert synet på kvinners klessdrakt, og seksualmoral stiller saken seg annerledes. Samfundet søker å holde på underordningsprinsippet når det gjelder kvinner ut fra forskrifter i Det gamle testamente, men også ut fra Paulus syn på kvinnerollen. Kvinnen er underordnet mannen. Men spørsmålet kommer frem i diskusjoner om dette prinsippet gjelder bare i ekteskapet eller mer generelt, eller om det er kulturelt betinget og dermed foranderlig i forhold til tid og sted. Tolkningen i Samfundet går på at kvinner kan arbeide i skolen ut fra et nødsprinsipp, men samtidig viser empirien at kvinnelige lærere likestilles med menn i undervisningssituasjonen. Praksis har skapt en endring med rom for nytolkning av kvinnerollen. Når det gjelder kvinner i ledene posisjoner, argumenteres det med at de allerede har mye makt, eller en ser bort fra en essensialistisk holdning til kvinner og velger dem til funksjoner ut fra den kunnskapen den enkelte har. Samtidig har kvinner fått stemmerett på lik linje med menn for å rette opp en skjevhet, ikke fordi de er likestilt med menn. I diskusjoner velger en også å se til Jesu holdning til kvinner. Kvinnesynet oppfattes av mange som kulturbestemt.

Når det gjelder klesdrakt ble langbukser akseptert for kvinner fordi det var praktisk og fordi mange i Samfundet ønsket det. Praksis skapte her en endring. Men samtidig ble synet på klesdrakt bagatellisert til å bli en sak som hadde med form og ikke med innhold å gjøre (Repstad 2008: 22), det vil si kvinneklær hadde med kultur å gjøre, og det var opp til den enkelte å velge ut fra den kristne friheten.

Kjærlighetsbudet ble sett på som overordnet og legitimerende prinsipp når det gjelder synet på ekteskap og gjengifte. Ut fra nestekjærlighetsbudet ble det akseptert å godta at folk som hadde giftet seg med en fraskilt skulle kunne komme inn i Samfundet ved å bekjenne synden. Men her måtte Samfundsstyret gjøre retrett. Vedtaket ble opphevet fordi det ikke stemte med Bibelens ord syn på ekteskap, skilsmisse og gjengifte. Slik kommer det frem i en fortolkning som går på "hva Bibelen sier". Det er altså mulig å reversere en liberal fortolkning i troskap mot Bibelen.

En annen strategi for endring er taushet. Det betyr at elementer i en tradisjon ikke nevnes eller settes til side (Repstad 2008: 21). I empirien nevner flere informanter at det ikke snakkes så mye om helvete. Det gir åpning for en privat tolkning av hvordan helvete tenkes. Heller ikke snakkes det om inkarnasjonen, et viktig element i Lomelands tolkning av tradisjonen.

Tausheten begrunnes med at dette spørsmålet er så vanskelig at en stoler på Lomelands fortolkning. Kanskje den viktigste saken i den senere tid som en har forsøkt å bevare i taushet, er utfordringen som gjelder forståelsen og tolkningen av synet på kirken og dåpen. I datamaterialet mitt kommer det frem at diskusjonen om kirke og dåp har vært kjent av en liten gruppe i menigheten over tid, uten at saken har vært lagt frem offentlig for alle før det siste året. Saken inneholder elementer i læren som er av betydning for menighetens læregrunnlag. Man har forsøkt å holde dette ”stridsspørsmålet” innenfor en liten gruppe, noe som også er en taushetsstrategi, og kalt det et psykososialt problem, som igjen er en bagatelliseringsstrategi. Når saken tas opp til samtale og diskusjon på et menighetsmøte, kan dette ses som en tilnærming og refleksjon over tradisjonen. Men diskusjonen fører i og for seg til endring ved at tradisjonen relativiseres (Repstad 2008: 22).

Legitimering av endring kan skje ved at tradisjonen tilpasses nye generasjoner (Repstad 2008: 20,22). Når det gjelder riter, har konfirmasjonen endret form og innhold for å kunne tilpasses nye generasjoner. Ny metodikk, utviklet til bruk i skolen er tatt i bruk. Det er slutt på overhøring av konfirmantene, katekisasjonen har blitt erstattet av fremføringer. Gudstjenesten er noe mer åpen for ulike fremføringer, og for innslag av sang og musikk. Prekenen er kortere for å tilpasses mennesker i vår tid. Dette er bevisste strategier som ivaretar nye generasjoners behov, og som ikke har utløst de store diskusjonene. Det samme ”høyere” motivet har gjort at kirkesalmeboken har blitt revidert og forandret språklig, og Samfundet har tatt i bruk en ny Bibelutgave som også ble valgt på grunn av språket. Formålet var å ta hensyn til nye generasjoner som stadig ble mer fremmede for et gammeldags språk ofte i gotisk skrift, noe som gjorde innholdet vanskelig tilgjengelig, især for de unge. Spørsmålet er om disse bare er ytre endringer, eller om de samtidig signaliserer endring i forhold til tradisjonen ved å gjøre den mer tilpasningsdyktig til enhver ny kontekst.

I sin artikkel nevner Repstad som legitimeringsstrategi en direkte åpenbaring om hva som er Guds vilje. En slik strategi finner jeg ikke i mitt materiale. Den hadde vel neppe blitt godtatt i et trossamfunn hvor Gud har åpenbart sin vilje en gang for alle gjennom sitt ord. Hadde en leder i Samfundet proklamert en slik åpenbaring, hadde han nok mistet embetet ganske hurtig.

En liten oppsummering av viktige endringer de siste 15-20 årene

”Prosjektet ”Gud på Sørlandet” viser en mer liberaliserende tendens i livsstil enn i dogmatikk”, sier Pål Repstad.(Repstad 2008: 27). Det er også når det gjelder livsstil og etikk

de heftigste diskusjonene har foregått. Dette stemmer med Samfundet slik jeg tolker datamaterialet mitt. Læren står fast, men jeg ser en åpning og vei bort fra en altfor rigid tolkning av den når det gjelder livsstil. Dessuten gjør et større repertoar av livsstiler seg gjeldende. Eksempelvis tar flere kvinner utdanning og arbeider utenfor hjemmet og det er flere skilsmisser. Flere unge er samboere og har sex før ekteskapet.

Det er større åpenhet for å la folk utenfra komme inn i menigheten for eksempel som studenter og foredragsholdere, men også vises det større åpning for at samfundssfolk selv må vurdere sitt forhold til deltakelse i religiøse og sekulære aktiviteter utenfor menigheten. Det gis rom for den kristne friheten. I det personlige møtet med mennesker øker forståelsen for det felles menneskelige og synet for at det går an å være kristen på mer enn en måte. Kvinnesynet synes å ha blitt liberalisert; kvinner har større spillerom i menigheten. Riter og seremonier har blitt tilpasset dagens mennesker. Empirien viser at bibelsynet hos mange er endret. Det er vanskelig å tolke Bibelen bokstavelig. Dette kan bunne i påvirkning fra media, men også fordi høyere utdanning skaper mer toleranse og en mer hermeneutisk fortolkning av religionen og den hellige skrifter (Repstad 2008: 29).

Jeg sa innledningsvis i dette avsnittet at læren står fast. Men om den er og vil forbli konserveret i hele sitt omfang, er mer usikkert. Når menigheten er så bevisst på at skikker og tradisjoner som munner ut i leveregler, kan legge unødige byrder på kristne, kan dette bety at det er nødvendig å se nærmere på hva som er lære og hva som er foranderlige skikker. Ut fra analysen og tolkningen av empiri i forhold til teori, mener jeg å ha vist at det allerede har skjedd en avskalling, men også en nytolkning av elementer i læren. Slik jeg leser empirien, er det også en åpenhet og villighet til å se nærmere på uenighet i fortolkningen av dogmatikken. Slik vil det sentrale i læren bevares, det vil bli en utvikling ”i kirken” slik at læren ikke bare blir et dødt læresystem. Men dette blir en vanskelig diskusjon. Samfundssfolk er teologisk velskolerte, men saken om synet på kirke og dåp er dogmatisk sammensatt, og som en informant sier så vil vi i en diskusjon ”ha hele Samfundet i ryggsekken”.

Når det gjelder fremtiden, skal en som sosiolog ikke spå. Fremtiden er åpen, men jeg følger Hunter når han uttrykker at konservative trossamfunn vil liberaliseres over tid, men det sentrale i læren vil bestå; troen på Kristus og hans frelsesverk.

8. Konklusjoner

I dette kapitlet vil jeg sammenfatte de konklusjonene som jeg har kommet frem til i forhold til problemstillingen og i lys av de teoriene jeg har anvendt. Den overordnede problemstillingen formulerte jeg som en undersøkelse om:

Endring og forståelse av endring i Menigheten Samfundet fra 1995 til idag.

I arbeidet mitt konkretiserte jeg problemstillingen i fire forskningsspørsmål:

- På hvilke områder har endringer funnet sted innenfor de tre emneområdene livsstil, riter og lære?
- Hvilken betydning har ledelsen i Samfundet for endring i menigheten?
- Er det samsvar mellom forståelsen av endring i det skriftlige materialet og i informantenes tekster?
- Hvordan begrunnes og forstås endring i Samfundet?

Endringer i livsstil

Isolasjonen fra omverdenen er mindre

I det skriftelige materialet finner jeg at det i løpet av de siste 15-20 årene har skjedd en oppmykning når det gjelder hvilken kontakt folk i Samfundet kan ha med mennesker utenfor menigheten. Det påpekes fra ledelsens side at en ikke skal blande seg med mennesker som har et annet kristendomssyn. Samtidig ser ledelsen at synet på forholdet til "de andre" er ulikt blant samfundsfolk, derfor ønsker de ikke å sette opp faste regler for hvordan den enkelte skal forholde seg. I dag blir det for eksempel godtatt å gå i begravelser utenfor menigheten for å vise omtanke for de etterlatte, eller for å vise den døde den siste ære.

Blant informantene er det større åpenhet for å delta i feiringer av overgangsriter utenfor menigheten. Hva som er rett handling er det opp til den enkelte å vurdere ut fra samvittigheten. Familiens holdning spiller en stor rolle, for mange mer enn Samfundets offisielle syn. Mange av informantene føler at de kan delta i gudstjenester og andre kirkelige handlinger uten å tenke på dette som galt. For noen er det naturlig å ha venner utenfor menigheten, og å delta i idrettsaktiviteter. Men ulike syn rår. Noen medlemmer er lojale mot tradisjonen, og vil holde seg innenfor de grensene for samkvem med annerledes troende som Samfundet trekker mot verden. De har bare kontakt med mennesker utenfor menigheten når det er nødvendig, og de vil ikke gå i begravelser, eller delta i sosiale sammenkomster eller idrettsaktiviteter utenfor menigheten.

Kvinnens plass i menigheten

Samfundets syn er at kvinnen er underordnet mannen. Menn tar seg av økonomien og den åndelige ledelsen. Bare mannlige lærere kan ha forkynneroppgaver i tillegg til undervisningsoppgaver. Kvinnens primæroppgave er å ivareta hjem og familie. Først de siste ti årene har kvinner kunnet arbeide som lærere på lik linje med menn, selv om de også tidligere har blitt brukt som faglærere i såkalte "jentefag". I dag får kvinnelige lærere samme utdanningsmuligheter som menn, og samme undervisningsoppgaver. Det poengteres at kvinner brukes som lærere fordi det ikke er nok menn som søker lærerskolen, men også fordi menigheten profiterer på det; kvinner observerer ting hos elevene som menn ikke ser.

Inntil for ti år siden hadde kvinner begrenset stemmerett. Deres stemmer telte bare ved valg dersom det var stemmelikhet mellom to menn. Kvinner har i dag fått stemmerett på lik linje med menn, men de kan fremdeles ikke velges til de tre hovedstyrene som leder Samfundet. Ledelsen ser ikke på stemmerett for kvinner som et likestillingstiltak, men de opphever en gammel skjevhet. Kvinner skal kunne være med å velge menighetens ledelse. Ved siste årsmøte ble det også vedtatt at siden kvinner lenge har hatt oppgaver som før var forbeholdt menn, for eksempel som medlemmer i ulike utvalg og enkelte styrer, så kan de i dag velges og brukes som ledere i enkelte underordnede styrer og foreninger. Endringen i synet på kvinners muligheter i menigheten begrenser kvinnens underordning under mannen til å gjelde i ekteskapet.

Hårlengde og klesdrakt for kvinner var i mange år et stadig tilbakevendende tema i Samfundet. Går en femten til tyve år tilbake i tid, brukte samfundskvinner skjørt, og håret var langt. I dag skiller kvinnene seg ikke ut fra majoritetssamfunnet, hverken når det gjelder hårlengde eller klesdrakt. Langbukser er standard klesdrakt for langt de fleste kvinnene. En del har nok langt hår, særlig de unge jentene, men dette er sannsynligvis mer et utslag av dagens mote i samfunnet ellers. Hos voksne og eldre kvinner finner en ulike hårlengder og frisyre. Det finnes en begrensning; kvinner og jenter bruker fremdeles skjørt og hodeplagg i kirken ved kirkelige handlinger. Når det gjelder hårlengde og påkledning for kvinner, fremholdes det at endringen bare har med formen, eller det ytre, å gjøre.

Så mange livsstiler

Det har skjedd en liberalisering og utvidelse av repertoaret av livsstiler. Kvinner velger i dag i langt større grad enn før sin egen livsstil. Flere kvinner tar utdanning og arbeider utenfor

hjemmet. I diskusjoner om kvinneroller, ses alle kvinner under ett. Det tas ikke høyde for at ikke alle kvinner gifter seg, at noen kvinner er barnløse, eller at kvinner bare har omsorg for barn en del av livet.

Synet på skilsmisse har endret seg. Den som ønsket skilsmisse, måtte før gå ut av menigheten. I dag forekommer skilsmisse oftere. Begge parter kan etter skilsmissen fortsatt stå i menigheten. En som har gått ut og har giftet seg utenfor menigheten, kan komme inn igjen. Men ekteskap med en fraskilt innenfor eller utenfor menigheten utelukker medlemsskap.

Det offisielle synet på ekteskap og prevensjon har ikke endret seg i Samfundet. Sex og samliv før ekteskapet er synd. Prevensjon hører bare hjemme i ekteskapet, og kun på medisinske indikasjoner. Det skriftlige materialet viser at det i praksis har skjedd en liberalisering i synet på seksualmoral. Prevensjon er et ikke ukjent fenomen. En del unge praktiserer sex før ekteskapet, og ser ikke på samboerskap som synd, særlig ikke når en "har lovet seg" til en annen. At et tema som handler om forholdet til det 6. bud ble diskutert på siste årsmøte, vitner om større åpenhet og villighet til å forholde seg til livet slik det faktisk leves. Det viser også at det skjer en endring i praksis før denne blir tatt opp til diskusjon og holdt opp mot læren. I det hele viser endringene som har skjedd i livsstil, at de normene og reglene som styrte livet ikke lenger ligger fast, men tas opp til diskusjon i ulike fora som menighetsmøter og årsmøter.

Endringer i riter

Gudstjenesten

Det har skjedd endringer i gudstjeneste og forkynnelse. Gudstjenesteordningen fra 1685 er beholdt, og Kingos salmebok fra 1699 brukes stadig. Men det har skjedd små endringer. Prekenen er fremdeles den sentrale delen av gudstjenesten, og den har en belærende form, men den er blitt kortere for å tilfredsstille moderne menneskers "manglende evne til konsentrasjon". Innholdsmessig er den bedre tilrettelagt, særlig med tanke på barna. Det er større åpning for innslag av sang og musikk og fremføringer. Kingos salmebok er blitt revidert språklig, og en ny bibelutgave fra 1994 er tatt i bruk. Siktemålet er å lette tilnærmingen til Guds ord.

Konfirmasjonen

Konfirmasjonen har endret form og delvis innhold. Overhøringen eller katekisasjonen av konfirmantene er forsvunnet til fordel for fremføring av stoff som innholdsmessig er mer tilpasset dagens ungdom. Pontoppidans Forklaring som før ble pugget mange ganger innen konfirmasjonen, er tonet ned til fordel for emner i tros lære og etikk. Pontoppidans Forklaring blir nå sett på som en ressursbok i skole og kirke. Det legges mer vekt på forståelse enn på pugg og utenat læring.

Endringer i læren

Bibelsynet

Tradisjonelt har Samfundet holdt på verbalinspirasjonen, og Bibelen har blitt bokstavelig fortolket. Flere av informantene forholder seg positivt til denne tradisjonen. Men en finner ulike bibelsyn; flertallet av informantene har et mer liberalt syn på Bibelen enn det som er Samfundets offisielle syn. De ser det slik at Bibelen inneholder Guds ord til frelse, men alt i Bibelen er ikke like viktig; noe er sentralt og noe er mer perifert. De mener at en ikke kan lese og tolke Bibelen bokstavelig. Især gjelder det skapelsesberetningene, dessuten er det tilfeldig hvilke skrifter som ble tatt med i Bibelen. Flere informanter mener at vitenskapen må ”supplere Bibelen”. Ut fra denne endringen i synet på Bibelen, er refleksjon over læren mulig. Når det gjelder ordninger i menigheten, mener ledelsen at en kan ha en ordening som hviler på Skriftens grunn, men når tidene forandrer seg, kan en komme frem til en annen ordening som også er rett etter Skriften.

Diskusjon om elementer i læregrunnlaget

Samfundets offisielle syn på læren og tradisjonen kommer til syne i det skriftlige materialet. Tanken om refleksjon og endring i læren har før vært utenkelig. I undersøkelsen har jeg heller ikke funnet noen formell endring her. Men jeg finner en utvidelse av feltet for endring. Til nå har dette vist seg i endring i livsstil og riter.

I dag finnes det grupperinger i menigheten med ulikt syn på deler av læren. De lojale stiller seg bak tradisjonen og ledernes fortolkninger av den. De ønsker å bevare tradisjonen. Andre grupper gir uttrykk for at innholdet i læren må tas opp til vurdering. Tanken som ligger bak, er at det kan ha oppstått feiltolkninger av tradisjonen den gang menigheten ble stiftet, uten at disse har blitt prøvd mot historiske eller dogmehistoriske kilder. Ikke alle vil stå på

barrikadene for sitt syn, men de støtter de medlemmene som har markert et krav om refleksjon, nytenkning og rekonstruksjon av læren ut fra kildekritiske kriterier. De religiøse lederne bestemmer ut fra sin autoritet hva som er rett lære. I dag er de åpnet opp for å gå inn i en prosess for å belyse alle sider ved et element i læren som det er uenighet om, nemlig synet på kirke og dåp.

Hvorfor har endringer funnet sted?

Samfundet har i noen grad gitt slipp på isolasjonslinjen. Mennesker kommer inn i menigheten og bringer med seg nye tradisjoner. Medlemmene har større kontakt med mennesker utenfor menigheten på forskjellige livsområder. Unge får deler av sin utdanning i den offentlige skole. Både unge og voksne treffer folk i arbeidsliv og fritidsaktiviteter. Media er også en viktig påvirkningsfaktor. I tillegg har ny metodikk i skolen hatt betydning. Forstanderne har tatt videreutdanning. De tilpasser seg mer behovene til dagens mennesker. Påvirkningen utenfra er større og virker i liberaliserende retning.

Ledernes betydning for endring

Samfundsstyret som leder menigheten, består blant annet av forstanderne, som har den daglige ledelsen i den enkelte menigheten. Samfundsstyret er siste instans når det gjelder å definere hva som er rett og galt i forhold til tradisjon og lære. Deres mandat er nedfelt i Samfundets grunnregler. Ledelsen har rasjonell-legal autoritet. Ut fra denne autoritetstypen kan ledelsen vise sin autoritet ved å hevde menighetens offisielle læresyn, de kan både fryse fast tradisjonen, eller medvirke til å endre den. Men alle menighetslemmer kan gi til kjenne uenighet i avgjørelser som tas av Samfundsstyret. Ledelsen har her en utfordring. I den situasjonen som har oppstått i den senere tid, hvor en gruppe lærere stiller spørsmål ved elementer i læren, har ledelsen hevet saken til menighetsnivå. Hele menigheten har dermed mulighet til å delta i samtaler og gjøre sitt syn kjent. Mange menighetslemmer møter opp når diskusjonene finner sted. Det er åpnet opp for refleksjon om vitale lærespørsmål. Denne åpenheten vitner om lojalitet mellom de som leder og de som blir ledet. Uansett hva som blir resultatet av samtaler, har hele menigheten kunnet sette seg inn i saken og prosessen som pågår. Bakgrunnsmateriale som belyser saken legges ut i kirken og på menighetens hjemmesiden og det skrives utførlige referat fra møtene. Slik sett kan alle medlemmer reflektere over og ta stilling til en mulig endring av tradisjonen, selv om det nok er et mindretall som åpent gir uttrykk for sin mening.

Er det samsvar mellom forståelsen av endring i det skriftlige materialet og informantenes tekster?

Det skriftlige materialet representerer Samfundet offisielle syn på endring. Det gjelder både innledningen til de ulike sakene på årsmøtene, og konklusjonene som Samfundsstyret trekker etter diskusjonene. Endringene dreier seg i det alt vesentlige om endringer i livsstil eller kirkelige ordningsspørsmål. I diskusjonene kommer hele spekteret av holdninger frem; fra en konserverende, til en liberal og endringsvilling holdning. Sakene har vært oppe til foreløpig drøfting på menighetsmøter før de kommer opp på årsmøtene. Ofte er det de samme menneskene som aktivt deltar i diskusjonene, og menn er i flertall. Argumentasjonen begrunnes ut fra enkeltvers eller avsnitt i Bibelen, eller ut fra hele Samfundets arsenal av traderte tekster. Dette virker i noen grad konserverende når det gjelder endring.

Samfundsstyrets konklusjoner presiserer først hva Bibelen sier, men ofte velges en middelvei videre. Denne søker å ivareta både tradisjonelle og mer reformvillige synspunktene som har kommet frem i diskusjonen. Det eneste unntaket er i synet på samliv og familiemoral, som var til debatt i siste årsmøte. Her er det ingen åpning for endring. Men generelt har diskusjonene ført til endringer: Isolasjonslinjen er mindre fastlåst, kvinner har flere muligheter til å delta på ulike arenaer i menigheten, og det er åpning for nytenkning når det gjelder gudstjeneste og forkynnelse. Men inntrykket fra det skriftlige materialet er at endringer kanskje i noen grad blir iverksatt fordi Samfundsstyret har gått inn for det.

Informantene representerte både endringsvillige og tradisjonsforsvarere. Siden de ikke hadde tilgang til det bakgrunns materialet som ofte deles ut i forbindelse med årsmøtene, bar innleggene deres mer preg av personlig refleksjon og overbevisning. Ofte fikk jeg inntrykk av at de representerte en hel families synspunkter på de ulike temaene. Dette ga en større bredde i forståelsen av endring, for informantenes bakgrunn er svært ulik. Selv blant de mest tradisjonsbevisste, kom det til syne en større fleksibilitet i synet på endring. Ved å lese årsmøtereferater så jeg at bare et fåtall av informantene var aktivt med i diskusjonene på årsmøtene. Men informantteksten viste at de syntes det var viktig å samtale om vanskelige saker der det rådde uenighet i menigheten, og informantene syntes diskusjonene de siste årene hadde vært givende. Mer enn i det skriftlige materialet kom det frem hvor viktig det er å vise lydhørhet, kjærlighet og forståelse selv der man er uenig. Flertallet av informantene følte at tiden var inne til revisjon og mulig rekonstruksjon av lærespørsmål.

Når informantene syntes å vise en større åpenhet for endring enn det som kommer frem i det skriftlige materialet, ser jeg dette mer som et resultat av at jeg har intervjuet en liten gruppe mennesker hvor kanskje de mest konservative medlemmene ikke deltar. På den andre siden har jeg heller ikke intervjuet de mer perifere medlemmene i Samfundet. Om disse hører til de likegyldige, eller om de kan kalles en "liberal opposisjon" som skaper sin private religiøse praksis, kan jeg ikke si noe om. Men årsmøtene representerer nok et videre spekter av synspunkter enn det som kommer frem i datamaterialet mitt. Jeg kan ikke trekke noen endelig og bastant konklusjon om at det er samsvar mellom det skriftlige materialet og informanttekstene i synet på endring.

Forståelse og legitimering av endring

Mindre isolasjon fører til påvirkning fra et mer liberalisert storsamfunn. Skolegang, arbeid og det personlige møtet med folk utenfra virker endringsfremkallende. Åpne diskusjoner innad i menigheten fører i seg selv til endring fordi tradisjonen relativiseres. Endring bagatelliseres ved at en påpeker at den bare har med form å gjøre, mens innholdet forblir det samme. Endring kan også finne sted ut fra et "høyverdig" siktemål. Å ta hensyn til de unge for å beholde dem i menigheten vurderes høyt. Ny bibelutgave og revidert salmebok hvor språket er tilpasset vår tid, gjør læren mer tilgjengelig.

Avsluttende bemerkninger

Det hadde vært fint å kunne si at jeg hadde kommet frem til en stor konklusjon om endring i undersøkelsen min. Jeg må nøye meg med mange små konklusjoner. Disse viser at endringene ikke ensidig går i liberaliserende retning i Samfundet. Det finnes tradisjonsbevarende krefter. Men påvirkning fra majoritetssamfunnet, diskusjoner i menigheten og nye generasjoner er viktige endringsfaktorer. Min konklusjon er at Menigheten Samfundet beveger seg langsomt og forsiktig i liberaliserende retning.

9. Sammendrag

Menigheten Samfundet er et konservativt trossamfunn med menigheter i Kristiansand og Egersund. Ved utgangen av 2009 hadde menigheten i Kristiansand 1420 medlemmer og menigheten i Egersund hadde ca 500 medlemmer. Samfundet ble grunnlagt i 1890 etter at nye ritualer var innført i Statskirken. Samfundet mente at disse ritualene avvek fra evangelisk-luthersk teologi, slik den hadde vært praktisert i Statskirken fra reformasjonens dager.

I undersøkelsen min ønsket jeg å finne ut om det hadde skjedd noen endring i Menigheten Samfundet i løpet av de siste 15-20 årene, og hvordan endring ble forstått og legitimert. Problemstillingen konkretiserte jeg i fire forskningsspørsmål som skulle gi svar på om endring hadde funnet sted innenfor områdene livsstil, riter og lære. Jeg ønsket også svar på om ledelsen i Samfundet hadde betydning for endring og for forståelse av endring. Datamaterialet består av femten intervjuer, samt skriftlig materiale, som referater fra årsmøter og menighetsmøter.

Jeg appliserte Woodhead og Heelas' religionstypologi på Samfundet. Passet beskrivelsen "religion of heightened difference", eller hadde det skjedd en liberalisering i menigheten slik at karakteristikken "religion of difference" passet bedre. Menigheten kunne også ha beveget seg i retning av en "religion of humanity". Datamaterialet viste at Samfundet fremdeles tilhører kategorien "religions of difference". Men jeg fant at selv om Samfundet bestemt er en forskjellsreligion, finnes det en utvidelse av feltet for endring. Det fantes små tilløp til en åpnere holdning til omverdenen og til kvinners deltakelse i menigheten og i samfunnet for øvrig. Kvinners klesdrakt og frisyre har endret seg i retning av majoritetskulturen. Læreembetet er fremdeles forbeholdt menn. Materialet viser en mer liberal holdning til skilsmisse. Begge parter kan etter skilsmissen være medlemmer i menigheten. Det er også åpning for at en ektefelle kan være medlem i Samfundet, mens den andre står utenfor. Sex og samliv før ekteskapet anses fremdeles som synd. Prevensjon hører hjemme i ekteskapet, men skal bare brukes på medisinske indikasjoner.

Jeg brukte teoriene til religionssosiologene Steve Bruce' og James Davison Hunters om endring i konservativ, evangelisk protestantisme til å si noe om endring i Samfundet. Hunter fremholder at konservativ religion nesten med nødvendighet vil liberaliseres over tid ved at en tradisjon uthules, men at den også rekonstrueres (Hunter 1987: 181). Bruce tenker at det vil skje et skifte i konservativ kristendom fra å vektlegge dogmatikken mot en mer

individualistisk kristendom (Bruce 2008: 93). I undersøkelsen min fant jeg at Samfundets lære ikke er vesentlig endret. Men det er et større felt som åpner for endring ved at elementer som før ble regnet som lære, nå av mange regnes som ”skikker”, som er foranderlige. Blant disse hører stemmerett for kvinner på lik linje med menn. Kvinner kan også brukes som lærere. Mary Douglas’ grid-group modell har et felt hvor grid er svak, og group er sterk. Dette feltet passer på et motkulturelt trossamfunn som Samfundet. Her vil det være sterke krefter som enten vil bevare tradisjonen eller reflektere og tenkte nytt for å endre den (Douglas 1982 etter Repstad 2002). Slik også i Samfundet. Etter å ha gransket grunnlagsmaterialet, mener en gruppe medlemmer at tradisjonen tas opp til ny vurdering. Dette er en utfordring til refleksjon over læren, som nok ikke hadde vært mulig for 15 år siden.

Religionssosiologen Pål Repstad har skrevet en artikkel i *Journal of Contemporary Religion* (2008: 17-31) om endring og forståelse av endring i konservative menigheter på Sørlandet. Han viser her at legitimering av endring skjer ved ulike strategier. Samfundet har benyttet diskusjoner i ulike fora som endringsstrategi, men også taushet, og bagatellisering som endringsstrategier.

Konklusjonen er at Menigheten Samfundet fremdeles representerer en forskjellsreligion som i liten grad åpner for en erfarings- eller følelsesbasert kristendom. Men konklusjonen på undersøkelsen viser feltet for endring er utvidet.

Litteratur

Berger, Peter L. 1969. *A Rumour of Angels. Modern Society and the Rediscovery of the Supernatural*. Great Britain: Alan Lane The Penguin Press.

Berger, Peter L. 1993. *Religion, samfund og virkelighed: Elementer til en sociologisk religionsteori*. Vidarforlaget. Originalens tittel: *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion* 1967. New York: Doubleday

Bibelen (1994). *Den hellige skrift Bibelen. Det gamle og det nye testamente med de apokryfiske bøker*. Det norske bibelselskap 1978/85.

Breistein, Ingunn Folkestad. "Fredagskommentar" i *Fædrelandsvennen* fredag 16. april 2010.

Bruce, Steve 2008. *Fundamentalism*. Second Edition. Cambridge: Polity Press.

Brunvoll, Arve 1984. *Den norske kirkes bekjennelsesskrifter*. Oslo: Lunde forlag og Bokhandel A/S.

Dean, Sigmund A. 2003a. *Den kristne kirke*. Kristiansand: Samfundets forlag.

Dean, Sigmund A. 2003b. *Den hellige dåp. Fra døperen Johannes tid til i dag*. Kristiansand: Samfundets forlag.

Douglas, Mary 1982. *In the Active Voice*, London/Boston: Routledge.

Furseth, Inger og Repstad, Pål 2003. *Innføring i religionssosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fæhn, Helge 1994. *Gudstjenestelivet i Den norske kirke*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Gilje, Nils og Harald Grimen 2005. *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Grenholm, Carl Henrik 2006. *Att förstå religion. Metoder för teologisk forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Grunnregler for Samfundets menigheter 2006. *Menigheten Samfundet Kristiansand og Menigheten Samfundet Egersund* 2006.

Gundersen, Sigurd 1962. "Samfundet" – en eksklusiv menighet på Sørlandet" i *Årbok for Agder bispedømme* 1962.

Gundersen, Sigurd 1969. "De sørlandske gammellutheraneres åndelige lærefar" i *Årbok for Agder bispedømme* 1969.

Halvorsen, Knut 1998. *Å forske på samfunnet*. Oslo: Bedriftsøkonomens forlag.

Hansen, Robert (red.). *Referat fra Samfundets årsmøte i Egersund 3.april-6.april 2003*. Kristiansand: Samfundets hustrykkeri.

- Hansen, Robert (red.). Referat fra Samfundets årsmøte i Egersund 10.-13.mars 2005. Kristiansand: Samfundets hustrykkeri.
- Hansen, Robert (red.). *Referat fra Samfundets årsmøte i Kristiansand 30.mars-2.april 2006*. Kristiansand: Samfundets forlag.
- Hetland, Sebulon. "Dåp: Små refleksjoner om en stor sak. Kristiansand: Christiansands Tidendes Trykkeri.
- Hetland, Steinar 2008. "Litt om lærermøtet" i *Samhold 2/2008*. Kristiansand: Samfundet forlag.
- Hunter, James Davison 1987. *Evangelicalism. The Coming Generation*. London: The University of Chicaco Press/ Chicago and London.
- Igland, Alf Kjetil 1990. Artikkelserie om Samfundet i Fædrelandsvennen 21.april – 29.april 1990.
- Igland, Alf Kjetil 2008. "Den store buksestriden: Endringsprosesser i et isolert kirkesamfunn" i *Kirke og kultur 6/2008*. Universitetsforlaget.
- Kasbo, H. F. 1994. "Jarslsbergere og Sterktroene. Tradisjoner og særtrekk hos to gammelpietistiske minoritetskirker" i *Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 1994.
- Kirke og dåp. Informasjonsfolder 2009*. Samfundet 2009.
- Korsmo, Tor (red.) 1999. *Referat fra Samfundets årsmøte i Egersund 128.-21.mars 1999*. Kristiansand: Samfundets hustrykkeri.
- Korsmo, Tor (red.) 2000. *Referat fra Samfundets årsmøte i Kristiansand 30.mars-2.april 2000*. Kristiansand: Samfundets hustrykkeri
- Korsmo, Tor (red.) 2001. *Referat fra Samfundets årsmøte i Egersund 29.mars-1.april 2001*. Kristiansand: Samfundets hustrykkeri.
- Korsmo, Tor (red.) 2002. *Referat fra Samfundets årsmøte i Kristiansand 4.-7.april 2002*. Kristiansand: Samfundets hustrykkeri.
- Leidland, Sverre (red.) 1995. *Referat fra Samfundets årsmøte i Egersund 30.mars-2.april 1995*. Kristiansand: Samfundets hustrykkeri.
- Leidland, Sverre (red.) 1996. *Referat fra Samfundets årsmøte i Kristiansand 1996*. Kristiansand: Samfundets hustrykkeri.
- Lomeland, B. 1890. "Om uttredelse av statskirken," Vedlegg til sak to, i *Referat fra årsmøte 2001*. Kristiansand: Samfundets hustrykkeri.
- Molland, Einar 1968. *Fra Hans Nielsen Hauge til Eivind Berggrav. Hovedlinjer i Norges kirkehistorie i det 19. og 20. århundre*. I Gyldendals Studiefakler 1968. Oslo: Gyldendal norsk forlag.

Oma, Magnor Erlend 1982. *Dei sterktruande – frå lekmannsrørsle til kirkesamfunn: Hovedoppgåve i kristendomskunnskap*. Trondheim: Universitetet i Trondheim.

Pontoppidan, Erik 1957. *Sannhet til gudfryktighet i en enfoldig og etter mulighet kort, dog tilstrekkelig forklaring over sal. Dr. Martin Luthers lille katekismus*. Kristiansand: Samfundets forlag

Repstad, Pål 2000. *Religiøst liv i det moderne Norge. Et sosiologisk kart*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Repstad, Pål 2002. "Religion i fire samfunnshjørner" i *Dype, stille, sterke, milde. Religiøs makt i dagens Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Repstad, Pål 2004. *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere*, 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Repstad, Pål 2007. *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.

Repstad, Pål 2008. "From Sin to a Gift of God. Constructions of Change in Conservative Christian Organizations" in *Journal of Contemporary Religion*, Vol. 23, No 1, January 2008, 17-31.

Repstad, Pål 2009. "Sosiologisk blikk på Jehovas vitner" i *Jehovas Vitner: en flerfaglig studie*. Oslo: Universitetsforlaget.

Retningslinjer for Samfundsstyret 2005.

Retningslinjer for Menighetsstyret 2005.

Samfundsstyret 2010. "Protokoll fra møtet i Kristiansand mandag 15. mars 2010".

Samfundets tro og bekjennelse 1997. Kristiansand: Samfundets forlag.

Sandø, Erling, (red.) 1990. *Samfundets historie Bind 1. Frem til år 1900*. Kristiansand: Samfundets forlag.

Spødervold, Knud 1848. *Guds nådes husholdning: Hjelp til sann kunnskap, tro og gudsfrykt*. 3. Utgave. Kristiansand: Høgfeldt A/S.

Thorkildsen, Yngvar (red.) 2009. *Referat fra Samfundets fellesmøte i Egersund 30. oktober-1. november 2009*. Kristiansand: Samfundets forlag

Tønnessen, Liv Kari B 2007. "Gammeldags foregangsskole. Om Samfundets skole i Kristiansand." i *Årbok for norsk utdanningshistorie 2007*, 24. årgang. Bergen: Bymuseet i Bergen og Stiftelsen skolen.

Woodhead, Linda and Heelas, Paul 2000. *Religion in Modern Times. An Interpretive Anthology*. Oxford: Blackwell Publishing

Woodhead, Linda 2001. "Feminism and the Sociology of Religion: From Gender-blindness to Gendered Difference" in *The Blackwell Companion to Sociology of Religion* 2001. Edited by Richard Fenn. Oxford: Blackwell Publishing.

Årsmelding 2009. Menigheten Samfundet i Kristiansand.

Vedlegg

Marit Olsen
Kjos Ringvei 9b
4622 Kristiansand
m-ols@online.no

Forstander
Leiv Kristian Aamodt
Menigheten Samfundet
Kristian IV's gt 65
4614 Kristiansand

Først må jeg få gratulere med fine hjemmesider, tiltrekkende og informative.

Derne vil jeg gjerne presentere meg selv og ærendet mitt. Jeg heter Marit Olsen, og jeg hadde min barndom og tidlige ungdom i Det Gammel - Lutherske Samfundet på Wergelandsveien. For mange år siden traff vi hverandre da jeg holdt på med Kristendom grunnfag på lærerskolen i Kristiansand. Du var da så vennlig å bruke tid på en annen student og meg selv i forbindelse med et intervju om Samfundet. Siden har jeg tatt mellomfag og holder nå på med en masteroppgave i kristendom på HIA.

Som du nok kan forstå har jeg mange ubesvarte spørsmål i forhold til menigheten jeg vokste opp i og til Samfundet. Disse spørsmålene vil jeg gjerne prøve å finne svar på. For meg er den beste måten å ta kontakt med Samfundet. Jeg vet jo at Samfundet er tilbakeholdent med å gi informasjon og slippe noen innenfor som ikke hører til. Det kan jeg forstå. Åpenheten har kanskje ikke alltid vært til Samfundets beste.

Hva problemstillingen til oppgaven blir, er det vanskelig å si helt nøyaktig på dette tidspunktet. Alt avhenger av hvilken hjelp jeg kan få fra Samfundet, hvilke muligheter jeg har til å være deltaker på møter etc. Men jeg kan vel antyde et tema som går på "Samfundets syn på Samfundet og på samfunnet". Jeg vet, noe du var inne på da vi sist snakket sammen for mange år siden, at Samfundet var og er i endring på noen områder. Hvilke områder det er, hvilken betydning endringene har for utviklingen på disse områdene og hvordan disse influerer på de områdene som ut fra teologisk overbevisning og tradisjon ikke noen gang kan endres, er interessant. Det vil også være interessant å se om dette er av betydning for Samfundets rolle slik menigheten selv definerer seg selv og på dens betydning og rolle i det omliggende samfunn. Ettersom menigheten på Wergelandsveien ikke viste seg å ha overlevelseskraft, skulle det være interessant å finne ut hvorfor mens Samfundet i høyeste grad er levedyktig og livskraftig. Både du og jeg kan nok se noen innlysende svar, men det kan vel også være noen svar som ikke ligger så klart i dagen. Hva er det som gjør at Samfundet etter snart 120 år blomstrer i et samfunn og i en verden som er så omskiftende, og hvor verdiene på mange måter strider mot de verdiene som Samfundet, og også den menigheten som jeg var del av som barn, holder for de eneste holdbare.

Som du skjønner er mitt anliggende todelt: personlig og akademisk. Jeg er ikke interessert i, og jeg ser heller ikke Samfundet som et "spesielt" kirkesamfunn. Som forsker er jeg bundet av etiske regler. Målet er å finne svar som forskningsmessig er gyldige og relevante. Personlig er det viktig for meg å prøve å finne svar som kan vise seg å være av stor betydning for mitt liv.

Til slutt har jeg noen spørsmål:

-Jeg vet at gudstjenestene er åpne. Har jeg også adgang til onsdagsmøtene og til møtene på søndagskveldene som jeg synes har veldig interessante temaer?

-Har Samfundet et bibliotek hvor tidsskriftet/menighetsbladet (Samhold?) er tilgjengelig for en utenforstående som meg i forskningsøyemed?

-Som barn ble jeg vant til både K. Spødevold, Johan Arndt, Christian Scriver og Lomlands og andre Samfundsforstanders skrifter. Disse har jeg dessverre ikke arvet. Er de tilgjengelige sammen med de reviderte utgavene av Kingos, Pontoppidans og Brorsons salmebøker + andre skrifter som brukes i menigheten?

-Det vil også være interessant og informativt å snakke med medlemmer som jo kjenner menigheten fra innsiden. Tillates det at jeg snakker med dem, intervjuer dem?

-Som jeg forstår melder mennesker seg inn i Samfundet, og noen melder seg vel ut. Hvem er disse og hva er grunnen? Hva gjør menigheten selv for å ta vare på sine medlemmer. Jeg kan nok forstå at dette kan synes noe nærgående, men jeg tenker at det kan være av informativ verdi for menigheten også.

Dette ble etter hvert et langt brev med spørsmål som har dukket opp mens jeg har tenkt på hva jeg synes måtte være interessant å finne svar på. Akkurat nå er alt på det forberedende stadiet, som du nok ser av både brev og spørsmål. Mye avhenger av Samfundets åpenhet og den dialogen som jeg håpet å ha med deg som forstander og med Samfundet som menighet.

Jeg håper på din og Samfundets velvilje og positive respons.

Vennlig hilsen

Marit Olsen

Undersøkelse om "Endringer i Menigheten Samfundet"

Jeg er masterstudent ved Institutt for religion, filosofi og historie, Fakultet for humaniora og pedagogikk ved Universitetet i Agder. Jeg arbeider med en oppgave om Menigheten Samfundet med fokus på endringer i menigheten. Arbeidet er tenkt gjennomført i menigheten i Kristiansand. Jeg planlegger å gjøre ferdig oppgaven høsten 2008, men senest våren 2009. Veilederen min er professor i religionssosiologi ved Universitetet i Agder, Pål Repstad.

Menigheten Samfundets ledelse er informert om undersøkelsen min, og de er positive til den. Jeg har vært så heldig å få arbeide i menighetens lokaler der jeg har tilgang til skriftlig materiale. I tillegg har jeg fått mulighet til å bli kjent med flere av Samfundets medlemmer. Dette ser jeg som en uvurderlig hjelp i forarbeidet til oppgaven.

Undersøkelsen min går kort fortalt ut på å undersøke hvilke endringer som har funnet sted og som stadig finner sted i Menigheten Samfundet. De områdene jeg i utgangspunktet har konsentrert meg om, er menighet og menighetsliv, forholdet til samfunnet utenfor, kvinner i menigheten, læren (teologien) og adiafora (de frie ting). Men her er det viktig for meg hva du synes er viktig å formidle, hva du tenker, mener og er opptatt av når det gjelder menigheten, den utvikling som har funnet og stadig finner sted. Ønsket mitt er å oppnå en større og dypere forståelse for menigheten som kan være interessant og nyttig både for menigheten, og for de som står utenfor.

I og med at målet for oppgaven er å vinne en dypere forståelse for endringer i menigheten, tenker jeg å intervju mellom ti og tyve medlemmer som helst skal ha ulik alder, og begge kjønn bør også være representert. De jeg snakker med kan ha ulike funksjoner og oppgaver i menigheten, eller de er "bare" vanlige menighetslemmer. Ut fra disse hensynene har jeg henvendt meg til deg. Du kan gjerne selv bestemme hvor intervjuet skal finne sted. En mulighet er hjemme hos meg, men synes du det er greiere at intervjuet finner sted i ditt hjem, er det ok for meg. En tredje mulighet er et lokalt tilknytning til menighet eller skole. Jeg regner med at selve intervjuet vil ta mellom en og to timer. Det er viktig at du kan sette av denne tiden.

Når det gjelder rapporten som undersøkelsen skal munne ut i, garanterer jeg full anonymitet. Bare jeg vet hvem som blir intervjuet. Jeg kommer til å ta opp intervjuene på bånd for at etterarbeidet skal bli lettere og mer korrekt. Alle opptak og notater vil bli slettet, og jeg har full taushetsplikt. Rapporten vil bli skrevet slik at ingen skal kunne gjenkjenne enkeltpersoner. Hvis det er ting i intervjuet som du ønsker å utdype, eller dersom jeg trenger mer informasjon, kan det være nødvendig med en oppfølgingssamtale.

Jeg håper å være på arbeidsplassen min på lærerbiblioteket noen timer mandager og tirsdager. Jeg vil ta kontakt med deg for å gjøre avtale om tid og sted for intervju i løpet av de nærmeste ukene. Jeg gleder meg til å samtale med deg!

Vennlig hilsen

Marit Olsen
Kjos Ringvei 9B
Mobiltlf. 93463741
m-ols6@online.no